3 vols

61

JOANNES GOEDARTIUS
Pictor Medioburgensis.

W. Eversdyck Pinx. R. a Persyn sculp.

METAMORPHOSIS NATURALIS

Pars Secunda,

AUTORE

Joanne Goedartio.

Medioburgi

Apud Jacobum Fierens Bibliopolam.

Joh: goedaert

METAMORPHOSIS NATURALIS,

OFTE

HISTORISCHE BESCHRYVINGE

VAN DEN

Oirſpronk, aerd, eygenſchappen ende vreemde veranderingen der wormen, rupſen, maeden, vliegen, ſprinck-hanen, witjens, byen, motten ende diergelijcke dierkens meer; niet uyt eenige Boecken, maer door eigen ervarentheyt uytgevonden, beſchreven, en na de konſt afgeteikent.

HET TWEEDE DEEL

DOOR

JOHANNEM GOEDAERT.

TOT MIDDELBURGH,

By JAQUES FIERENS, Boeck-verkooper, in de Globe.

AEN DE

Edele Mogende

HEEREN myn HEEREN

De Gecommitteerde

RAEDEN

's Lands ende Graeflijkheyds van ZEELANDT.

DE wijſheyt en kenniſſe oock der natuyrelike dingen ende wercken Godts, is een ganſch goddelike ende voordeftighe ſaek: om te weten (*Sap.* 7. 17. *& ſeq.*) de gheſtalteniſſe der wereldt, ende de werckingen der Elementen. Het beginſel, ende

 het

het eynde, ende het midden der tijden: de verwiſſelingen vande omkeeringen der Zonne, ende de veranderinge der tijden. Den ommeloop des jaers, ende de ſtellinghe der Sterren. De natuyre der Dieren, ende de grimmigheydt der wilde dieren, het geweldt der Winden, ende overlegginghen der Menſchen, het menigerley onderſcheydt der Planten, ende de kragten der Wortelen.

De wijſheydt vermach alles, ſiet op alles, ende gaet door

door alle verſtandige, reyne, ſubtyle Geeſten. Want de wijſheydt is bewegeliker dan alle beweginghe: ende vaert door, ende gaet door alle dingen van weghen haere reynigheydt. Want zy is een damp der kragt Godts, ende een ſuyvere uyt-vloeyinghe der heerlijkheydt des Almachtigen: Daerom en valt in haer niets dat beſmet is. Want ſy is een af-ſchijnſel des Eeuwigen Lichts, ende een onbevleckte Spiegel van Godts werckende kracht; ende een

 beeldt

beeldt ſyner goedigheydt. Sy is ſchoonder dan de Sonne, ende boven alle ſtellinge der ſtellen, by het licht vergeleken zijnde, wort ſy treffeliker bevonden. Want na dat licht komt de nacht, maer de booſheydt en ſal de wijſheydt niet overweldigen.

Deſe wijſheydt dan ſiet op alles, ende gaet door alle dingen; ende derhalven hout ſich niet te vreden (gelijk vele onder den naem van Liefhebbers der wijſheydt gedaen hebben) met in 't gemeen vanden oirſpronck,

ſpronck, aerdt, eygenſchappen, oirſaeken, verſchillen, ende werckingen der natuirelijcke dingen te onderſoecken ende te handelen; maer gaet verder, ende raeckt alles in 't byſonder aen, yder ſaeck in ſijn eygen ſoorte beproevende ende neerſtelijck door ervaerentheyt na-ſpeurende. Tot dien eynde heeft Godt den menſch gegeven een lichaem dat alles dat op aerde, in de wateren ende onder-aerdighe plaetſen is door-gronden kan; ende ſulcken geſwinden, on-

bepaelden, veerdighen verſtant; dat ſich in een oogenblick, van de aerde tot de hoochſte Hemelen; van de uytterſte palen des Zuyden, tot het Noorden; van het Ooſten tot het Weſten, bewegen ende alles door-vliegen kan. Daerom heeft *Salomon* door ſijne onghemeene wijſheyt vermaert, niet alleen in 't gemeen van de ſaecken des weereldts ghehandelt, maer oock in 't byſonder. 1 Reg. 4. verſ. 33. *Hy ſprack oock van de Boomen; van den Ceder-boom*

aen, die op den Libanon is, tot op den Ysop die aen den wandt uytwast: hy sprack oock van het Vee, ende van het Gevogelte, ende van de kruypende Dieren, ende van de Visschen.

Dit heeft my Ed. Mog. Heeren gaende ghemaeckt, om het eerste Deel deses wercks, over eenige jaren in 't licht gegeven, ende U. Ed. Mogentheden ootmoedelijck op-gedragen; met dit tweede Deel te vervolghen om noch naerder, wijdtloopiger ende volkomender kennisse te bereyc-

reycken, van de wonderlijcke veranderinghen, oirſprongen ende eygenſchappen der byſondere dierkens, van welcke hier gehandelt wort. In welkers naeuw-keurich onderſoeck, het my niet verdroten heeft, een ſeer groot deel van mijn leven, ja nu ontrent de dertich jaren, beſich te weſen: de gemelde dieren in alderley plaetſen na te ſpeuren, te onder-houden, Winter ende Somer te beſorgen, ende dagelijcks op alle voor-vallende veranderinghen ende toe-vallen acht te nemen. Ja

Ja in allen desen hebbe ick waerachtich bevonden dat het ondersoeck der natuyrelijcke dingen niet alleen is een seer eerlijcke ende nutte saeck, maer insonderheydt seer vermaeckelijck, ende welcke een groot vernoegen het ghemoedt der menschen toebrenght. Want sy is (seght *Cicero* 2. *Quæst. Academ.*) Gelijck als een natuyrelijk voedsel der gemoederen ende verstanden. *Erigimur, elatiores fieri videmur, humana despicimus, cogitantes supera atque cælestia:*

læstia: hæc nostra ut exigua & minima contemnimus. Indagatio ipsa rerum tum maximarum, tum etiam occultissimarum habet oblectationem. Si vero aliquid occurrat, quod versimile videatur, humanissima campletur animus voluptate. Dat is, wy worden verheven, ende schijnen boven ons selven verde verhoogt te worden, soo dat wy de menschelijcke dingen beginnen te verachten, de wijle wy bedencken de Hemelsche dingen en de welcke boven zijn; ja daer door veragten wy onse

sa-

ſaken als ſeer kleyn ende gheringh. Het onder-ſoeck ſelfs van die groote ende verborgen dingen geeft een wonderlijck vermaeck. Indien daer yets voor-komt, dat waerſchijnelijck ons dunckt, daedelijck wort het gemoet met een treffelijcke wellust vervult. Want (ſeght hy wederom 2. *Tuſcul. Quæſt.*) Wat iſſer ſoeter ende aengenamer dan die neerſtigheyt, door welcke wy de oneyndicheyt der ſaecken ende der Natuyre onder-ſoecken, ende in deſe Weereldt, den

He-

Hemel, Landen, Zeen, &c. bekennen?

Dit heeft veele onder de Oude bewogen, alles by na te verlaten, ende ſich met groote perijckelen, koſten ende ongemacken, tot verde afgeleghene Landen, ende na de Egyptenaeren, Chaldeen, Indiſche Brachmannen ende andere te begeven; om aldaer ende allesins vermeerderinge van wijſheydt ende wetenſchappen te bekomen. *Anaxagoras* lange om deſe oirſaeck ghereyſt hebbende, ende t'huys

t'huys gekomen zijnde, ſach vele van ſijne landen ende beſittingen bedorven ende verlaten: waer op hy ſyne vrienden te gemoet voerde, dat hy niet en ſoude behouden gheweeſt zijn, indien hy de ſelfde hadde moeten waer-nemen. Onder deſe is mede *Democritus* geweeſt, de welke als ſyn Vader *Damaſippus* overleden was, (welcke ſoo rijck was, dat hy op ſijn eyghen koſten, het onvergelijckelick groot Leger van *Xerxes* met een treffelijcke maeltijt kon-

de vereeren:) alle ſyns Vaders Rijckdommen ſyn Broeder over-gaf, alleenelijck voor ſich nemende 't gene tot ſyne Reyſen noodich was, waer mede hy om wijſheyt te leeren nae de Indiſche, Chaldeeſche ende andere vermaerde wijſe vertrocken is. Ende het en moet niemandt vremt dencken, dat de menſchen ſulken behaegen ſcheppen in het aenmercken ende onder-ſoecken der wercken Godts; want de ſelfde zijn ſoo voordeſtelijck te ſaemen gheſtelt, dat Godt

Godt ſelfs ſich gheſeght wort te verheugen in ſyne wercken. Pſal. 104. 13. *de Heere verblijde ſich in ſyne wercken.* En *Moſes* verhaelt ons, dat Godt alles voortgebragt ende in ſyn ordre gheſtelt hebbende, alles overſagh wat hy ghemaeckt hadde, ende het ſelfde ſeer goedt bevondt, zulx dat hy daer een welgevallen in nam. *Geneſ.* 1. 31. Waer op oock *Salomon* ſiet, als hy ſegt, dat de wijſheydt (welcke ſich inde weereldt alleſints vertoont) by Godt als een voeſterlinck

was, ja dagelijks ſyne vermakingen; t'aller tijdt voor ſyne aengeſicht ſpelende. Spelende inde weereldt ſynes Aerdtrijx, &c. *Prov.* 8. v. 30. 31.

Selfs die *Philoſophie* (ſegt een onder de Oude) welcke over onſe doodt ende ondergank gaet, ende de wetenſchap der ſaaken welke ende hoedanich die zijn, is een Beeldt Godts, waer door de menſchen (ſoo verde mogelik is) Godt gelijk worden; 't is een vriendſchap der Goddelike wijſheydt, een Konſt der

der Konſten, een kennis der kenniſſen, de hooghſte aengenaemheydt ende Medicine der Zielen. Indien gy (ſchrijft *Plutarchus*) uw devoir tot de *Philoſophie* aenwendt, ſoo zult ghy noit ongenuchlijk leven, maer leeren in alderley ſtaet ende voorvallen des levens verblijt te weſen. Ende dit is een teycken dat ghy inde *Philoſophie* ende wijſheydt begint toe te nemen, indien het u een moeyelikheydt geeft als ghy door eenige andere tuſſchen-vallende ſaeken, vande

ſelfde eenichſints wort afge-trocken : want ghy alreede meerder inde ſelſde gevordert hebt, hoe het u verdrietiger valt de ſelfde te verlaeten. Het menſchelik leven vande *Philoſophie* te ontblooten, is al ofmen het lichaem vande Ziel, ende den dagh vande Zonne beroofde. Hier uyt willen wy verthoonen, dat U. Ed. Mog. niet en zal miſ-haegen den opdraght onſes wercks, gemerckt het onder-ſoecken der Natuyrlike ſaaken in ſich ſelven ſo eerliken, nut-

ten en vermakelik werk is; ſulx daer in de treffelixſte Regenten en vermaerſte Mannen des weerelts, ten allen tijden een byſonder wel-behagen in genomen hebben. Te meer, alſo de dingen welke wy in dit boek ſchrijven niet en zijn van outs bekent, ofte uit eenige andere boeken genomen en te ſamen geſtelt; maer nieuwe en voor deſen niet bekende ſaaken, van my in eigen perſoon bedagt, uytgevonden en door ervarentheydt nageſpeurt. Ten anderen, wy en beſchrijven hier

hier geen onſekere vertellingen, of twijfelachtige bedenckingen, welke wederzijds, met ſchijn van reden konnen wederlegt ofte beveſtigt worden; maer geen andere ſaeken dan welke ontwijfelijk waer zijn, en wy door eigen bevindinge, getaſt en geſien hebben, gelijk wy ook noch dagelijx daer in beſich zijn. Voorts Godt Almachtigh biddende, dat hy U. Ed. Mog. Perſoonen ende Regeringhe lange ende overvloedelijk gelieve te zegenen:

U. Ed. Mog. ootmoedigen en
goetwilligen Dienaer

JOHANNES GOEDAERT.

1

2

METAMORPHOSIS NATURALIS.

Het Tweede Deel.

1. ONDER-VINDING.

DEſe Rups, die de eerſte tafel en figuur u vertoont, is zeer gauw, en ſcherpſinnig der by: zy heeft ook een ſcherp gevoelen: want zy weet onderſcheid te maken, tuſſchen 't geway vande wind, en de beweginge van de hand; Dit hebbe ik onder-vonden, gelijk ik al, wat ik ſchrijve, op ondervindinghe ſchrijve, als de wind, het blad, daer zy op zat, ver-waeyde, dat zy 't haar niet aan en trok, maar onbeweegt bleef zitten; doch als ik wind met de hand maakte, liet zy haar terſtond van bo-

ven, na beneden, en tot op de aerde vallen, langs een draat van haar eigen ſpinzel; buiten twijffel, uit voor-zigtigheid, om haar niet te bezeeren.

Haar ſpijze is het loof van Winter-Roozen; dat eet zy met een zonderlinge graagheid; maar andere kruiden, of bladeren en wiltze niet prouven, nog aan-raken. Op dit loof weet zy een aerdig huisjen te maken, dat zy van haar webben ſpint, waar in zy haar op haren tijd, ter veranderinge, neder-legt.

Dat dede zy den 22 van Bloeimaand, in gedaante, daar in gy haar ziet in 't midden van de plaat, zoodanig blijvende tot den 14 van Braakmaand des ſelven Jaars; als wanneer zy een uiltjen, of witjen te voor-ſchijn bragt, dat tot den 1 van Hooi-maand
zonder

3

4

zonder eten leefde. Om onderſcheid te maken; geve ik deze Rups den naam van *Onder-ſcheider*.

2. ONDERVINDINGE.

DEze kleine Rups komt uit zekere vogtigheid voort, die zekere vliege, daar uit zy haren oorſpronk heeft, gewoon is te zetten op het loof van den groenen Alſzem. De hitte van de Zonne broed haar uit. Eerſt is zy maar een klein wit wormtje; 't welk als 't begint te kruipen, ſpant het een wooningjen tegen de Zonne; om zig, alzoo't zeer teer is, te bevrijden van alle on-gemak. Als 't zijn vol-komen waſdom nu heeft, is 't rad, en geſwind zonder weer-ga; ook niet ligt om vangen; op 't gehoor van 't minſte ge-wemel, verlaat het terſtond zijn woo-

ninge; ende dat, ongetwijffelt uit vreeze van de dood, die de Vogelen zijns gelijke aan-doen, verkiezende liever zijn woninge, als zijn leven te verlaten. Op de aarde gevallen zijnde, vertoont het zig met een aardagtig kleur, of dat met de aarde geen kleine gemeinſchap heeft.

Hare Spyſe is groenen Alſzem, daar zy op uit-gekipt is. Als zy haar nu tot veranderinge gaat begeven; zoo bijt zy de ſteel van 't groen Alſzem loof half door, op dat het van zelfs zouwde toe-vouwwen, ende zy des te bequamer, met haar ſpinzel haar wooninge daar in maken zouwde. Zy zetted' haar tot veranderinge op den 4 van Braak-maand, in zoo een geſtalte; als gy in 't midden van de plate haar ziet. Op den 10 der zelver

quam

quam zy weer te voor-ſchijn, verandert in een worm, de welke den 14 daar-aan-volgende in een ey verandert was, Umber-verwig, ofte bruin van koleur: waaruit den 27 der zelver maand een Vliege, t'eenemaal in gedaante gelijk de eerſte Vliege, voort quam; die ſchielijk in den tijd van een vieren-deel uurs, eens zoo groot wierd, als ſy was, doen zy eerſt uitquam. Deſe Vlieg onder-hield ik lange, met water en zuiker. Als zy vloog, maakte zy een groot en ongemeen gedruiſch, hoewel zy klein was; tot verwondering. Ten laatſten, gaf ik hem de ruime logt, en den naem van *Kleinen Schuiler*.

3. ONDER-VINDING.

DE Rupz', die je hier ziet, onthouwt haar gemeenlijk op Roo-

ze-bladeren, en daar wort zy ook veel-tijts op zittende bevonden. De Rooze-bladeren zijn ook haar voedzel.

Zy is loom, en traag in't kruipen. Als j'haar aan-raakt, en weet zy haar gantſch niet te verdedigen gelijk vele andere Rupzen; maar zy rolt haar in een, en traaglijk. Dan veinſt zy haar dood te zijn, veel-ligt, uit vreeze van gedood te worden. Als zy haar bekomſte nu gegeten heeft, legt zy haar neer, of zy ſliep, doch eet gemeenlijk 's nagts, veel-ligt, om van de Vogelen die by dage vliegen, etende niet opgevat, nog gegeten te worden.

Zy weet een aardige wooninge te ſpinnen, om daar in haar veranderinge te ondergaan die een net gelijk is, en blijnkt. Den 18 van Herfts-maand begaf zy haar tot veranderinge, in die

ge-

geſtalte, daar in gy haar in 't midden van de plate ziet. Den 14 van Mey-maand van het volgende Jaar is'er een ſwarte Vliege uit voort-gekomen, die niet langer, dan 7 dagen en nagten leefde: want ik en wiſte haar niet voor te zetten, daar zy ſmaak in vond, of van eten wilde. Onder-en-tuſſchen zogt zy geduurig openinge; om in-de ruime lugt te komen: maar haar oog-merk niet konnende bereiken is geſtorven, en van den honger, die een ſcherp ſweert voor menſchen, ende beeſten is, gedood. Deze noem 'ik den *Luyaard*.

4. ONDER-VINDINGE.

DEze Rupz' gebruikt Olme-bladeren tot haer voedzel; en daar op weet zy haar wooninge zeer ge-

 ſwind,

ſwind, en net te ſpannen; en met zulken ſterken draat vaſt te maken, dat, wanneer zy dien aan d'eene blads-zijde heeft vaſt gehegt, zy dan beide zijden t' zamen trekt, en dan toe ſpint, latende agter en voren, een openinge. Als j'haar ergens mede aan-roert, laat zy haar terſtont en ſnellijk neer vallen, met een ſterken draad, en ſpartelt met haar gantſch lijf veel ſnelder als een aal; veel-ligt, om hare vervolgers vervaart te maken. Zy kruipt ook zoo wel agter-waarts als voor-waarts.

Ik hadd'er twee van deze zoorte. De eene zetted' haar tot veranderinge den 2 van Braak-mand, in zoodanigen gedaente, als de middel-plaatze vande plaat haar vertoont. Den 20 der zelver quam'er een Uiltien uit; dat de plaat u aan-wijſt. Zy leefde

zonder

zonder eten of drinken 10 dagen ende nagten. Deze agted' ik het Manneken geweeſt te zijn. d'Andere, maar grooter van lijf, leefde tot den 3 van Braak-maand, doch zy was vol jonge maden; die haar onghetwijffelt de dood hebben veroorzaakt; gelijk de Buik-wormen de Kinderen, na 't gevoelen van d'ouwde en heden-daagſche Artzen, de dood aan doen. Want den 6 der zelver maand quamender 32 jonge maden uit haar lijf kruipen. Deze oordeeld' ik 't wijfjen geweeſt te zijn. Alle deze maden nu uit-gekomen zijnde, tijden gezamentlijk aan't werk, en ſpanden gelijkelijk een net: waar onder een yder voor zig zelven een ey van zijn eigen quijlzel ſpon.

Den 20 der zelver quamender 32 kleine vliegjens uit, die ik een gerui-

men tijt met een zuiker-geregtjen onderhield. Dog alzoo ik haare dood voor zag, door dien zy geen lugt en hadden, die ruim genoeg voor haar was, ſchonck ik haar alle het leven.

De Vliechjes zouwd' ik u, indien zy wat grooter geweeſt waren, hebben af-gebeelt. Deze noem ik *Maad-vlieg-teelders*.

5. ONDER-VINDINGE.

DE ſpijs, die deſe Rupz' nut, is ſeker bieſagtig, en donker koleurich gras, dat weelig aen vochtighe plaetſen, of aende kanten van ſlooten waſt. Zy en wilde niet anders prouven; en ſouwd' ook by gebrek van ſyn ghewoonlijk voedſel gheſtorven hebben. Zy was traag in 't eten, ende kruypen. Als zy haar bekomſt gegeten

5

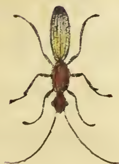

6

ten hadd', en op hield, wierd zy wel een derde-deel kleinder, als zy te voren was. Op den 2 van Braak-maend kroop'er een made uit haar achter-lijf; waer uit den 12 der ſelver maand eene kleine vliege te voor-ſchijn quam, die ik wegens hare kleinheid, niet afgebeelt en hebbe.

Deſe, haer hebbende nu op den 5 der genoemde maend ter veranderinge gevoegt, in geſtalte, als het midden der plate u vertoont, geleek niet qualijk een *Tabaks-rolletje*; Hier uit quam op den 1 van Hooi-maend een Vliege te voor-ſchijn; welke de vleugels zoo dicht op het lijf geſloten lagen, en zoo door-ſchijnende, als of zy geen vleugels en hadde. Deſe Vliege was, in gedaente, een groote Miere gelijk. Was ook zeer veerdig in't loopen,

pen, doch de vleugels altijt dicht op 't lijf gesloten houwdende.

Dese 14 dagen, en nachten hebbende geleeft zonder voetsel te willen nemen; is van honger gestorven, alzoo ik haer niet en wist te geven, dat sy prouven wilde Deze Rupse geve ik, tot onderscheidinge van andere den naem van *Traag-aard*, alzoo zy traeg in't eten, en 't loopen is.

6. ONDER-VINDINGE.

DEse slag van kleine Rupsen onder-houden haer met het loof van Akoleyen, als zy noch jonk, en teeder zijn. Zy hechten haer soo vast aen de kanten van de bladeren, dat zy haer liever in stukken van malkanderen laten trekken, dan het blad te verlaten. Dit hebbe ik menich-mael ondervonden,

vonden, en daerom haer den naem van *Vaſt-houwders* gegeven.

Zy zijn als een etende kanker, daer ſy in komen, 't ſy inde Rooſe-bladeren, 't ſy in Jenijver of Aal-bezy-bladeren, 't ſy in Beyers of Kruis-bezy-bladeren. Daer ſy haer ſetten, zijn ſy niet wel uit-te-roeyen, dan met groote neerſtigheid. Men vindſe altijd klein en groot, onder een gemengt, gelijk het volk te kerk gaet. Zy zijn in koleur 't Akoley-loof zoo gelijk, dat-men tuſſchen haer en 't geſeide loof nauwlijks onder-ſcheid beſpeuren kan. Van regen, wind, en kouwd weder, die veel andere Rupſen niet verdragen konnen, ſijn ſy niet vervaert. En als ſy jets voelen, daer ſy mede worden aen-geraekt, ſlaen, en ſlingeren ſy gints, en weer het achterlijf wonderlijk. Deſe

Dese Rupse settede haer op den 9 van Braak-maend ter veranderinge, in soodanige gedaente, als sy op het midden van de plate staet af-gemaalt. En op den 23 der selve maend, is'er soodanigen Vliege, swart van koleur uit te voor-schijn gekomen, als gy op 't midden vande plate ins-gelijks ziet.

Zulken slach van Vliegen zijn veeltijts 's morgens vroug voor der Zonnen op-gank, op het loof van de Jenijvers of Aal-bezien, waer sy den dauw van lekken, en by leven. Doch zonder voedsel en leven zy niet langer dan 2 dagen.

7. ONDER-VINDINGE.

DIt Geslagte van Wormen, waer van u een is afgebeeld op de plate onder 't getal VII. is seer schadelijk,

7

8

lijk; want ſy verſlinden de Rooſe-knoppen, en byſonderlijk, als zy nog jonk, en teer ſijn. Zy weten die ſeer behendiglijk tegen malkanderen aen te ſpinnen, of ſy ſpinnen ook ſomtijts wel een blad tegen den Rooſe-knoop aen, om door dit middel van de hitte der Zonne bevrijt te zijn; en eten het herte, of het pit van de Rooſe-knoppen uit, dat'er niet in overblijft. Zoo datt'er geen of weinig hope van Rooſen is, daer deſe komen. Wes-halven ik deſe de *On-barmhertige* of de *Rooze-knop-eters* noeme.

Deſe Worm heeft ſijnen oorſpronk uit een over-vloedige vettigheid, de welke door den Dauw, ende de hitte der Zonne aengeſet, ende gelijk als uit-gebroet word.

Na lang onderſouk, en op-mer-

kinge,

kinge, alſoo deſe ſlag van Wormen beſwaerlijk hier-toe te brengen zijn, dat zy haar ter veranderinge zetten; en vele van my gequeekt, ſtierven eer zy wilden veranderen; hebbe ik dit onder-vonden, dat den dezen Worm op den 1 van Braak-maand hem hebbende gezet tot veranderinge, gelijk gy hem op 't midden vande plate ziet, zoo bewaert zijnde, als of hy met een wit lijm-water was bedekt geweeſt; op den 23 der ſelve maand, een uiltjen heeft voort-ghebragt, 't welke zoo haaſt het gekipt was, zijn vleugelen tegen malkanderen om hooghe uitſtrekte, en bleef zoo een wijle tijts zitten, en begaf zig te loopen, met een zonderlinghe ſnelligheid; doch het hield haeſt op; en telkens als het liep, zetted' het zijne vleugelen om hooge
tegen

tegen een ; en dat tot dry reizen ; ende als 't zijnen loop geeindigt hadde, ſprang het als een ſprink-haan, en bleef dan ſtille zitten.

Dit gevleugelte hebbe ik zonder voedzel, niet wetende, wat ik 't geven zouwde,en niet daar het ſmaak in hadde,konnende voor-zetten,5 dagen en nagten onder-houwden, als de drooge minnen, de zieke kinderen, die niet eten willen.

8. ONDER-VINDINGE.

DEze Rupzen zijn op de Olme-boomen te vinden, by welkers loof zy leven. En gegeten hebbende, leggen zy haer ſtillekens neêr; gelijk als of zy ſliepen ; en blijven zoo 8 of 10 uren agter een liggen : eer zy weder aan 't eten gaan, zuiveren zy haar van hare vuiligheid.

Als nu den tijd harer veranderinge gekomen is, laten zy haar met eenen draad, van haar gesponnen, van den boom ter aarden neêr; waarschijnelijk, om dat het om hooge op den boom te zeer waait, en op dat zy in hare veranderinge liggende geen schade, of ongemak en zouwden lijden; of om dat zy in den boom geen bequaamheid en hebben, om haar te konnen zetten, of gerust in de Kraam te liggen. Dan zoukken zy een verdroogd Olmen-blad; en dat op d'aarde gevonden hebbende, zoo kruipen zy daar op, en spinnen dat aardig aan alle zijden toe; en over haer lijf spinnen zy een kleed ofte dekzel, het welke gelijk zilver blinkt; zoo dat het blad hare kiste, en het zilver gelijk haar kleed is.

9

10

Op deze maniere leide hem dezen Worm tot veranderinge op den 26 van Bloei-maand, gelijk men hem op 't midden van de plate ziet: en op den 30 van Braak-maand bragte zy een Vliege voort, op 't onderſte van de plate aangewezen; de welke ik hebbende uit-geſchildert, tot den 6 van Hooi-maand zonder eten, of drinken, in het leven behouwden hebbe.

9. ONDER-VINDING.

DIt Geſlagte van Rupzen komt in 't begin van den Mei-maand, te voorſchijn, uit Zaad, van haar moeder, een uiltje of witje zijnde, gezet op 't loof van drooge Braam-bladeren: 't welk ook daar op den gantſchen Winter over-blijft, ende in de

Lente door de hitte van de Zonne gebroet, en gekoeſtert zijnde, zulken ſlag van Rupzen uit-geeft, als deze is, die wy op het 9 plaat-blad na 't leven hebben uit-geſchildert.

Na dat ik onder-vonden hadde, dat deze Rupze tot harer onder-houwdinge Braam-loof at, van den aan-beginne, dat zy uit-quam, hebbe ik haar van haar gewoonlijk voedzel verzorgt, van den 6 van Mey-maand tot den 2 van den volghenden Braakmaand: Doe begon zy haar ter veranderinge te zetten: ende de zijde van het blad in 't midden door-gebeten hebbende, zoo dat het van zelfs toe-vouwde, ſpon zy 't vaſt toe, tot hare wooninge ende ruſt-plaatze, om daar in hare veranderinge te ondergaan; vougende der nog eenige bladeren

deren by, tot harer meerder verzekeringe, om van de Vogelen wel bewaart te zijn, die haars gelijke tot haar aas gewoon zijn te gebruiken, daar by zy ten deele leven. Deze Rupze dan, hare veranderinghe op den 3 van Braak-maand aan-gevangen hebbende, in geſtalte, die u het midden van de plaate vertoont, bragt op den 21 der zelfde maand een witjen of een uiltjen voort: Dit was grauw van koleur; end' als het nu eerſt gekipt was, hield'et zig zeer ſtil, niet anders dan of het dood was: maar daar na vloog het geſwind, als een pijl uit een boog.

Als deze uiltjes in het wilde vliegen, zijn zy wegens hare gauwigheid niet wel te vangen: maar vande vlugt vermoeit zijnde, gaan zy gemeenlijk onder tegen 't loof aan zitten; waar

uit het ſchijnt, dat zy de hitte van de Zonne niet wel verdragen konnen: maar zy zijn hard tegen de kouwde; want ik heb ze in't hertje van de Winter op hare zit-plaatze menig-maal betrapt. Wes-halven ik haar de naam van *Harde-pelzen* gaf. Zy konnen ook vry wat lange vaſten: want dit uiltje leefde zonder eten, van den 12 der maand, tot den 30 dag, 18 dagen en nagten: en doen ſcheide'et der uit, by ontſtenteniſſe dat het niet te eten en hadde, ende ik niet en wiſt, waar mede ik'tin leven behouwden konde.

10. ONDER-VINDING.

NA nauw-keurig onder-zouk, wat dat uit de vettigheid van het *Wolle-kruid* (*Verbaſcum* ende *tapſus* of *thlapſus barbatus* by de Latinen genoemd, en

en *Phlomos,* of *Phlomon* by de Grieken) groeide; hebb'ik door ervarentheid bevonden, dat onder, en boven uit het blad zekere vette vogtigheid uitvloeit; in 't midden van den Braakmaand (ook wel voor en na, doch op den 15 der zelve maand, ben ik dit gewaar geworden) waer uit een levendig diertje werd; dat op den 20 der zelfde maand een zeer klein wormtje was; in't midden hebbende een ſchoon helder water, uit den groenen, den Zapphyr gelijk, het welke door de wermte van de Zonne zagtelijk beweegt werd: den 24 der zelfde maand was 't geelagtig; ende den 27 was het ſchoon Oranje-koleurig, en hadde nu zes pootjes bekomen: op den 29 der zelfde maand kond' ik op 't agter-lijf, dat geel was

32, en op het voor-lijf 8 ſwarte plekjes beſcheidentlijk tellen.

Deze diertjes eten niet anders, dan de wolle, die op het blad van dit Kruid groeit. Deze wolle met Veneetſchen Therebinthijn tot Pillen gemaakt, en als een rookinge van onder gebruikt, geneeſt zekerlik de ſpenen of ambeyen. Dit is ook van my onder-vonden.

Dit diertjen ſtelde zig om veranderd te worden op den 30 der genoemde maand; dog, alzoo 't geen byzondere veranderingę en maakte, hebb' ik 't niet uit-gebeeld: want het groeide maar in de rondte uit, na dat het zig vaſt gezet hadde, en kroop uit zijn huidje op den 8 van Oogſtmaand. Het was doe geel van koleur, met ſwarte plekjes onderſcheiden, en rondagtig van geſtalte.

Dit's

Dit's aan-merkkens-weerdig, datmen deze diertjes, als zy eerſt beginnen geel te worden, ende nog geen pootjes hebben, van hare Vyanden vergeſelſchapt, of bezet, of omçingelt ziet. Deze zijn kleine Spinne-koppen, van gelijke groote, en koleur, met haar, waar door zy haar bedriegen, buiten alle twijffel.

Deze Spinne-koppen komen uit het zelve blad voort, en verſlinden deze diertjes in hare teedere jonkheid; Men zouwde zeggen dat zy Vrienden van deze beeſtjes waren, of altijd behoorden te wezen; alzoo zy van eenderley afkomſte, kleedinge, en koleur met haar zijn; maar efter zijn zy haar geſlagene Vyanden; Want zy eten ze op, en verteeren ze; gelijk de geveinſde Vrienden onder

de

de menſchen, haren naaſten, haren Broeder, die uit eenen bloede, en van eenen oorſpronk met haar is, vyandig zijn, onder ſchijn, ende den dekmantel van vriendſchap, hen wreedelijk beleedigende.

Deze beeſtjens hebben daar-enboven nog een anderen Vyand, die heel ſwart is, met een ſwarte ſcheere aan zijn voor-hoofd, die hy open, en toe kan ſluiten, als hy wilt, en daar mede hy haar, en hare Vyanden, de Spinne-koppen, gelijk met eene ſneé door-ſnijt, en het leven beneemt. Deze agte ik mede, gelijk deze beeſtjes, en de Spinne-koppen, uit het voor-genoemde blad haren oorſpronk te hebben; want ik hebbe ze alle dry, nog zeer klein, en teeder zijnde op het blad gevonden; zoo dat ik niet anders

ders van hare af-komſt en kan oordeelen, dan dat zy uit het blad groeyen.

Zy leven ook alle by de gezeide wolle, op dit blad groeyende. Gelijk de Natuur-kundige van de menſchen zeggen, dat zy daar uit beſtaan, daar uit zy gevoed worden; zoo mein ik ook, dat deze diertjes, deze Spinnekoppen, en dit ſwart dier uit dit blad, of de wolle die der op groeit, of uit beide te gelijk ontſtaan, en beſtaan, alzoo zy'er van gevoed worden.

Deze wolle is door-lugtig als Kryſtal, en vertoont haar aan het oog; als iet, het welke met een voedzame kragt ſchijnt begaeft te zijn. 't Kruid zelf, zoo 't ſtaat en groeit, ſchijnt altijd een tegen-gift te zijn tegen 't vergift, van de Slangen, ende wonden van haar gegeven: zoo 't waar is, dat *M. del Obel*

Adverſ.

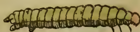
Adverſ. Nov. Edit. Lond. 1605. *pag.* 242. ons verhaalt uit andere Artzen, dat zy onder-vonden hebben, dat de Wezeltjes tegen de Slange gevogten hebbende, en by na over-wonnen, en van haar gedood zijnde, haar met dit Kruid gevoet, ende daar door weder friſch geworden zijnde, den tweeſtrijd hervat hebben. Deze beeſtjes zouwde men, tot onder-ſcheid *Noit zonder vyand*, of *Wolle-kruids-etertjes*, mijns oordeels, mogen noemen.

II. ONDER-VINDINGE.

VEel van deze ſlag van Rupzen ofte Wormen vind-men op het loof van de Vliender-boomen: ten is ook geen wonder; want zy wordender op geteelt, uit zeeker zaad, dat haar moeder, een Vliege, in den Braak-maand daar

11 12

daar gewoon is op te zetten ; uit welke zy , na dat het door de hitte van de Zonne genougzaam gebroet is , oorſpronkelijk voort-komen. Gelijk elk Vogeltjen geern is daar 't ghekipt is ; zoo is ook deze Worm veel-tijts op haar geboorte plaats ; zy en vind het ook nergens beter, nog voor haar, nog voor hare kinderen ; ja zy weet ook (dat verwonderinge weerdig is) dat het daar beſt voor haar is ; en dat daar voor hare jongen , tegen dat ſy ſullen uit-komen , de koſt al bereid weſen ſal. Gelijk den *Oyvaar aan den Hemel zijne gezette tijden weet* , *en de Tortel-duive, ende Kraan, ende Swaluwe* , *den tijd harer aan-komſte waar-neemt* , Jerem. VIII. 7. en gelijk *de kleinſte der aarde wijs, en met wijsheid wel verzien zijn, als de Mieren* , *die een on-ſterk volk zijnde* , *efter hare ſpijze*

ſpijze in den Zomer bereiden: de Konijnen, die een magteloos volk, nogtans haar huis in de rot-ſteen ſtellen: de Sprink-hanen die geen Koning en hebben, en efter alle uit-gaan, en haar in hoopen verdeelen: De Spinnekoppe, die met d' handen grijpt, en nogtans in de Palleizen der Koningen is; na 't getuigeniſſe van den wijſen *Agur*, Spr. xxx. verſ. 24. — 29. en *Gelijk een Os zynen bezitter kent, en een Ezel de kribbe zyns Heeren*, Jez. 1. 3: Zoo weet ook deze ſlag van Rupzen, door een natuurlijk ingeven, haar vande al-om-tegen-woordige, en al-werkkende Voor-zienigheid Gods in-gegeven, en, indien niet met reden, ten minſten met een gedaante, en voet-ſtap, van reden, of met jet, dat een gantſch zeer groote gemeinſchap met de Reden heeft, en de Reden alder-naaſt komt, vergezel-
ſchapt,

ſchapt, haren gezetten tijd, en die wijſlijk waar te nemen, om haar zaad daar te zetten, daar zy weet, dat haar nieuw-geboorne kinderen, de ſpijze hares beſcheidenen deels, tot harer onder-houwdinge, vinden zullen.

De Gods-geleerde merkken over het Werk der Scheppinge, Gods zonderlinge goedheid hier in aan, dat hy Voeder voor de beeſten geſchapen heeft, eer hy haar ſchiep. Dat is ook in't beleid van Gods Voor-zienigheid, die niet anders is, dan een vervolgde Scheppinge, tot des Heeren lof, aan te merken, dat hy eerſt ſpyze voor de Dieren beſchikt op der aarden, eer hy haar op de aarde brengt; op dat zy van honger niet en zouwden vergaan. Hier van hebben wy (om duiſend Voor-beelden voor by te gaan) een gantſch-

gantſch-merkelijk Voor-beeld, het welk alleen ons in de plaatze van alle is, in de Jongen van deze Rupze: want zoo haaſt zy zijn uit-gebroet, en te voor-ſchijn gebragt, zoo vinden zy haar voedzel, daar zy by leven. *Die de Vee zyn voeder geeft; en de Jonge Raven, als zy roupen.* Pſ. CXLVII. 9. die verſorgt ook deſe jonge Rupsjes, van 't gene haar noodig is: want de Mieren ſetten op de tippen van de jonge ſcheuten van den Vliender-boom, mids-gaders op Pruim-ſcheuten, Appel-Peer-en Keerſe-takken, en op de Aal-bezijhagen, zekere vette, ende vrugtbare vogtigheid, waar uit groene, en ook wel ſwarte beeſtjes groeyen; uit welkers agter-lijf eenige vogtigheid uit-ſpeuit, daar deze Vliegen na ſnakken, als een Viſch na 't water, ja razende

zende dol na ſchijnen te worden; zoo dat zy deze vogtigheid gewaar geworden zijnde, die gragelijk, en gieriglijk op-ſlurpen; en wetende nu, dat'er deze beeſtjes zijn, die hare jongen tot voedzel ſtrekken zullen, zoo ſchieten zy haar zaad op dit loof uit, en hier uit komen levendige diertjes, verzien met 6. pootjes, daar na krijgen zy lange vleugeltjes; doch ik en hebbe noit onder-vonden, dat zy vliegen; maar alleen, dat zy deze Rupſzen ofte Wormen tot haar ſpijze zijn.

Deze Wormen weten haar ontrent deze diertjes met liſt te vougen, en gaan der ſtil rond-om liggen, haar veinzende te ſlapen, ofte dood te zijn; zoo dat deze diertjes onnoozel, ende zonder agter-denkken, haar over 't lijf kruipen; 't welk als zy doen, zoo grij-

pen haar deze Rupſzen met haren ſcherpen bek, en zy zuigen ze uit, ſtekende hare ſnuite om hooge, gelijk de Hoenders haren bek in den wind, als zy drinkken; en by deze beeſtjes leven zy: by de Vliegen, die van haar komen, leven de Vogelen ten deele, gelijk de Menſchen van de Vogelen, die zy vangen, of ſchieten.

Deze beeſtjes zijn ook niet weinig voor de dood ver-veert, gelijk meeſt alle andere dieren; want zoo haaſt zy deze Wormen gewaar worden, kiezen zy 't Haze-pat, en ſtellen 't op het loopen, zoo raſch als zy konnen, gelijk de vreezagtige in den Oorloge, die liever bloo Jan, als doo man zijn; want die 't ont-loopt is vry.

Dezen Worm nu zijn bekomſte gegeten hebbende, zet hem ſtil, wel

25. uren lank, van 's morgens ten 8. uren, tot 's anderen daags ten 9. uren; en voelende deze beeſtjes wederom over zijn lighaam kruipen, zet hy hem weer aan den diſch; en verzadigt zijnde, tot ruſte, niet anders dan of hy dood was.

Hy ſteld' hem ter veranderinge, op den 12. van Braak-maand, aan een kleen bladjen, gelijk gy hem op 't midden van de plaat ziet af-gebeeld: en op den 15. der volgende maand, bragt hy een Vliege te voorſchijn, de welke, na dat zy gekipt was, in het agtſte deel van een uur, eens zoo groot wierd, als zy te voren was, en naderhand vier dagen ende nagten nugter leefde. Deze Worm noemd' ik weegens zijnen aard den *Luimaard*.

12. ONDERVINDINGE.

DEze zoorte van kleine Rupſzen vind men gemeenlijk in de Appel,-Peer-en-Keerſze-bloeizels, en doen daar veel-tijts groote ſchade in: zy en zijn ook niet ligtelijk daar uit te drijven, dan door grooten regen: kouwd' en hitte konnen zy wel verdragen, en weten haar daar wonderlijk wel van te bewaren, dat zy haar niet en beſchadigen: op dat hare ſpijze niet en zouwde op-droogen door de hitte van de Zonne, maar vogtig blijven, ſpinnen zy daar bladeren voor: zy eten gemeenlijk 's morgens en 's avonds, in de koelte: en dat eten duurt ontrent 14. dagen.

Met vogtigen miſt en wind nemen zy haar begin, en beſchadigen de gezeide

zeide bloeizels grootelijks; ja zy zijn der, als een etende kanker, in. De Stoffe, waar uit zy voort-komen, en bestaan, is een vogtige mist, dewelke door de hitte vande Zonne, en wermte, die in de boomen is, gekoestert zijnde, haar tot levendige Wormen maakt, die de Land-lieden den *Wolf* noemen. Gelijk men ziet, dat den Honig-dauw aan de Terwe groote schade doet, en dat zy haar in het stroo in-dringt, de uiterste basten op-eet, en van binnen alles swart maakt; zoo schadelik is ook deze mist, daar deze Wolf uit komt; want zy eet het herte van het bloeizel uit.

Op den 20. van Bloei-maand zetted' haar deze Rupze, om van gedaante verandert te worden; en daar quam den 18. van den volgenden Braak-

maand een bruin Uiltjen uit, het welk, geduirende ontrent den tijd van 2. uren, zeer ſtil zat, en als nu zijn vleugels ſtijf, en droog geworden waren, liet het een druppeltjen klaar water uit zijn agter-lijf vallen (gelijk de Muggen ook doen) en doen begon't te vliegen.

Deze Uiltjes vind men 's morgens vroug op den Appel-bloiezel, den dauw en vogtigheid daar van zuigende, en 'swinters in de ſtallen, ende ſchuuren, alwaar zy haar voor de kouwde verbergen. Zy zijn ook zeer vreezagtig; als men haar aan-raakt, zoo verplaatzen zy haar wel, maar zy en vliegen niet weg, ten zy dat men haar te veel quelt. Dezen Worm draagt van ouwds her den Naam van den *Wolf*.

Deze

13

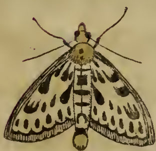

14

13. ONDER-VINDINGE.

DEze Rupze houwt haar gemeenlijk by de *Kalamenthe*, alzoo zy geen ander kruid, als dit, en eet. Zy is altijd nat of vogtig, en geeft ook altijd een ſlijm van haar, gelijk de Slekke, zoo dat'er over al, waar zy over kruipt, gelijk een ſpinzel aan d'aarde blijft hangen. Zy is ook zeer vreezagtig, en verbergt haar gemeenlik onder 't loof van't genoemde Kruid, en verandert veel-tijds van wooninge: zy bemint de duiſterniſze boven het ligt, gelijk de Vogeltjes, die by nagte vliegen, en eet op den dag noit, maar 's nagts alleen. Daar-en-boven als zy eet, zet zy haar regt over einde, als gereed zijnde haar, tegen alle leed, te verdedigen: Als zy loopt, looptze zeer

ſnel: En dit alles waarſchynelijk uit groote vreeze van hare vyanden.

Het gaat met de Rupzen, gelijk met de menſchen, ten op-zigte van dat zy noit van vyanden vry zijn; en byzonderlik met deze, de welke veel vyanden ſchijnen te hebben; maar inzonderheid de Meezen, die zo haaſt zy haar zien, haar op vatten en in-ſlikken. Dit weten zy ook wel, daarom en komen zy noit, of zelden voor den dag: zy en zijn ook niet zeer ligtelik uit haar wooninge te drijven, dan met geweld.

Deze Rupze, die ik op de 13. plaat hebbe uit gebeeld, hield op den 15. van Wijn-maand van eeten op, maakte haar van ſlijm en zand een wooninge, wierd van koleur veranderd, en ſtelde haar tot veranderinge op

op den 28. van Lente-maand, gelijk gy haar in't midden van de plaat ziet, en op den 14. van Braak-maand, quam'er een Uiltjen uit, dat aardig geteekent was, en 8. dagen en nagten ſonder eten geleeft hebbende, hem op zijnen rugge werpende, ſtierf. Deze Rupze noemde ik de *Kuiſche*, overmids zy haar geſtadig kuiſch en rein houwt, of anders, alzoo de Meezen haar graag en geern eten op haar loeren, en haar ver-volgen, moogt gy haar *Van-de-Mees-Vervolgde*, ofte *Meezen-aas* noemen.

14. ONDER-VINDINGE.

DIt vreemd diertje is zeer traag in't voort-kruipen, getergt zijnde, zeer quaad, ende boos, daar beneffens ook ſtouwt, ende on-vertzaagt

(wes-

(wes-halven ik 't den naam van *Onvertzaagde* gaf) aan-gezien 't niet ligt weg en loopt: op zijn agter-lijf voert het een pinne, die lijmagtig is; daar mede verweert het hem, en daar't die neêr-ſtelt, plakt het hem daar mede vaſt, dat het niet agter uit kan wijkken; dan trekt het hem in malkanderen, en weerd hem, als een man, met zijn voor-lijf, ende nijpers, die gelijk hoorntjes ofte tanden zijn. Om te weten, by wat voedzel dit diertje leefde, hebb' ik groote neerſtigheid aangewent, en op dat ik het in 't leven behouwden zouwde, brood, meel, zuikker, verſcheide groene kruiden, en water, om te drinken, voor-gezet; maar ten wilde nergens van prouven. Daar na bedenkkende, dat veel bloedelooze beeſtjes by Mieren, Schaljebyters,

bijters, en andere doode dieren leven, ſteld' ik het die voor, en onder andere eenen jongen ſchalje-bijter, in een yvoore doosje (alzoo ik wiſt, en onder-vonden hadde, dat veel diertjes van deze ſlag door 't houwt henen booren.)

Hier in hadde dit diertje zijn vermaak ende luſt, het at den Schaliebijter van binnen uit, het kroop'er in, en 't ſpan aan zijn agter-lijf een wooninge, als een kamertjen, aan de zijden zoo ruim, dat het hem daar in bequamentlik wenden ende drayen konde: en bleef in dit kamertje van den 21. van Oogſt-maand tot den 9. van Braak-maand van het volgende Jaar: als wanneer der uit gekomen is, een gevleugeld diertjen, dat zeer ſchoon, en aan-genaam om zien was:

de vleugeltjes waren aardig, maar zoo teer, dat zy met geen pençeel en waren uit te ſchilderen: 't hadde twee gouwde oogjes in 't hoofd: de vleugeltjes blonkken als peerlen-moer; het lijf was bleek-groen uit den blauwen: als het vloog ſtak het zyn hoofd om hooge, liet het lijf neer-waards hangen, en 't vloog met, en voor de wind weg, de vleugeltjes haar te groot en in de weg zijnde, zoo dat het die niet gebruikken konde; en 't leefde niet langer, als twee dagen, zonder eten, alzoo ik niet en wiſt, waar med' ik 't voeden zouwde.

15. ONDER-VINDINGE.

DEze kleine diertjes zijn zelfs de kinderen bekent, die noemende in *Holland*, en *Zeeland*, en elders *onze-Lieven-*

15

A

b

c

d

16

Lieven-Heerens-beeſtjes, en in *Vlaanderen*, en *Braband*, *onze-Lieve-Vrouwens-beeſtjes*, on-getwijffelt, om hare frayheid, ende nettigheid.

Zy hebben haren oorſpronk, uit het zaad, dat haars gelijke, ofte medezoorte op het loof van Aal-beſzen zetten, en dat de hitte vande Zonne daar op uit-broed. Dit zaad, zijnde ſwart van koleur, en op den 20. van Bloei-maand tegen malkanderen aangezet, gelijk het brood in den Bakkers Oven, wierd op den 29. der zelfde maand van onder ligt-groen-koleurig; en op den 2. van Braak-maand kreegen deze eyertjes, in't midden een ſwart ſtipje: op den 5. der zelfde maand quamen der uit deze eytjes diertjes uit, ten deele geel, en ten deele ſwart van koleur. In deze en

kon

kon men doen ter tijd geen leven befpeuren, ten zy dat men der fyn azem liet over-gaan : als dan begonden zy haar over, en weer over, te bewegen, en te waggelen, gelijk de Schip-timmer-luy een Schip doen waggelen, als 't af-loopen zal, maar zy en weken van hare plaatze niet. Doch op den 6. der zelfde maand begonden zy wat voort te kruipen, alzoo hare pootjes vande logt nu wat ftijver, en drooger geworden waren. Daar na liepen zy wijd en breed van malkanderen; dog tegen avond, als 't koel begon te worden, zoo vergaderden zy wederom by een, zetteden haar digt tegen den anderen aan, of gezelfchaps-halven, of om malkanderen te verwermen; blijvende zoo zitten tot 's morgens ten 6. uren. Doen ging een yder weer zijnen

nen weg, en zijn voedzel zoukken; welk is den dauw, die uit den Hemel gevallen is op de Jenivers-of-Aal-bezy-bladeren; daar een zonderlinge voedzame kragt voor haar in is; by deze niet alleen, maar ook by vele andere, door een natuurlik in-geven, zeer wel bekent; alzoo zy daar by leven. Dit is wonderlik, en vermaaklik om aan-zien, en ook leerzaam voor de leuye menſchen; hoe neerſtig en bezig deze, en veelderley andere diertjens zijn, 's morgens vroug voor der Zonnen op-gank, om hare ſpyze te zouken, daar zy te vinden is, den dauw namentlijk, en dien gevonden hebbende op te lekken; zoo dat, gelijk den Alder-wijſten van de menſchen kinderen de luye menſchen tot de Mieren zend, ende haar met haar

voor-beeld beſchaamt maakt, *Spr.* VI. verſ. 6. *Gaat tot de Miere, gy luyaard; ziet hare wegen, en word wijs.* v. 7. *Dewelke geen Overſten, Ampt-man-of Heerſcher hebbende.* v. 8. *Haar brood bereid in den zomer, hare ſpyſe vergadert in den Oogſt.* v. 9. *Hoe lange zult gy luyaard, neder-liggen? wanneer zult gy van uwen ſlaap opſtaan? een weinig ſlapens, een weinig ſluimerens, een weinig hand-vouwwens al nederliggende*; wy ook inſgelijks de trage, en on-agtzame menſchen, die haar en haar huis-gezin na-laten te verzorgen, ſlapende, en den Leuy-rik ſpeelende, daar zy moeſten arbeiden en neerſtig zijn, tot deze diertjes wijzen mogen, om hare bezigheid aan te merken, en uit het voor-beeld harer neerſtigheid wijſheid te gaan leeren; om met verzuim van haar beroup, geen gat meer in

in den dag te ſlapen; maar in 't tegendeel, met den wijs-gerigen *Kleanthes*, 's morgens den dauw van het gras af te treden, gaande na haar werk gelijk hy dede; als hy gink water putten in de Hoven, om de Kruiden te bevogtigen, en door dit middel zijn koſt te winnen, en op den dag zijn leer-ouffeningen, zonder eenen hongerigen buik, waar te nemen. Maar hoe dik zijn zy nu gezaid, de welke daaglijks van deze beeſtjes beſchaamt gemaakt werden (zoo der immers ſchaamte in haar is; gelijck den Jongen, die zijn Baas dreigde beſchaamt te zullen maken,hem and-woorde,gy zult my niet beſchaamt maken; want daar en is geen ſchaamte in my) die in plaatze van haar vroug op te maken, en in de weer te zijn, en te werkken,

tot den klaren dag blijven ronkken, dry uren na den vijven, of 't dag is of geen? Hoe veel vind m'er ook, die deze diertjes haar gelijk, en efter te gelijk gantſch ongelijk maken? Wie zijn't dog? die 's morgens vroug lekken: wat? den Dauw van de Kruiden? niet minder: maar *Ros Solis*, den dauw van de Zonne, zoo zy die noemen, een rood ſterk watertje, of jet diergelijks, dat *Aqua vitæ*, *'t water des levens*, of *Anys-water* by haar heet, en dat zy haar in-beelden, dat haar *gezondheid is*: maar zy dwalen. Want, gelijk den Griekſchen Lier-zanger *Pindarus*, in't eerſte vers, van zijn eerſte Lier-digt zingt *het water is het beſte.* Het zouwde haar altijd beter zijn; zy zouwdender zoo weinig dronken van worden; als deze beeſtjens van den dauw.

Doch

Doch wy komen van den om-weg op den weg. Op den 12. der genoemde maand, of daar ontrent, gaan deze diertjes, d'eene voor, d'andere na haar vel of huidjen uit-ſchieten, gelijk de Slangen, op haren tijd, of de menſchen haare kleederen als zy te bedde gaan; en dan zijn zy geel en ſwart van koleur, gelijk j' haar by de letter A. kond zien uit-geſchildert. Daags daar aan, op den 13. der zelver maand of daar ontrent, worden zy wederom van gedaante ende koleur verandert, voor de tweede maal, geel en rood, gelijk by de letter B. te zien is. De derde veranderinge ondergaan zy op den 14. dag, of 's daags na de tweede veranderinge, in zulken geſtalte, als de letter C. u haar af-beeld; en worden ſwart en rood van koleur; en die

vierde veranderinge komt over haar op den 17. der zelve maand, dry dagen na de derde veranderinge. Dit is de laatſte her-vorminge die over haar komt, en met deze bekomen zy ook hare laatſte huid, die zy blijyen houwden, die uit 't ſwart, en rood koleur gemengt, en met ſwarte ſtipjes op het rood geſprenkeld is, gelijk zy by de letter D. zijn af-gemaalt.

Dit is in deze diertjes aenmerkelijk, dat zy telkens, als zy haar vel uitſchieten, haar pootjes vaſt zetten, en die gegrondveſt hebbende, zoo uit haar huidje kruipen, latende dat ſtaan, zoo dat gy, dat ziende, zeggen zouwd, dat'er nog een beeſtjen zat. Gelijk een uit-geblazen of uit-gezopen ey, een vol ey van verre gelijkt; of een leerze, van het been af-getrokken,

ken, een natuirlik been gelijk is; zoo vertoont ook het uit-geſchoten huidje een natuurlik beeſtje van deze ſlag. Doch het huidjen is gelijk het mom-aanzigt, dat de Vos, in de Fabel van Æſopus, in de Winkel van den mom-aanzigt maker zag, en handelde, van welk' zy zeide, *Wat een hoofd is dit, ten heeft geen herſzenen?* Alzoo en heeft ook dit huidjen geen lijf, nog ingewand.

Deze diertjes voedd' ik een wijle tijts met den dauw, die ik voor den Zonnen-op-gank vande gezeide bladeren haalde, tot dat ik zag dat zy hare volkomentheid nu bekomen hadden, en geen ander her-vorminge zouwden ondergaan: en doe liet ik haar haren koſt zelfs zoukken; gelijk een Vader zyn zoon zyn zelfs maakt, en uit zyn huis in vreemde Landen zend,

om hem zelfs op zyn Ambacht te bedroopen, en te geneeren.

16. ONDER-VINDINGE.

DE Rupzen, daar van wy der een op de 16. plaat, na't leven af-geteekent, geplaatst hebben, zijn groen van gedaante, gelijk haar voedzel, 't welk niet anders en is, na dat ik hebbe konnen bespeuren, dan de Jeniver of Aal-bezy-bladeren, die jong, en zaghst zijn: deze ont-ginnen zy in't midden, als de Land-luy de Hammen: het schijnt, dat de kanten dezer bladeren haar te hard zijn; maar het middelste eten zy met een zonderlinge smaak; dog aan de kanten en komen zy niet. Als zy nu tot versadinge gegeten hebben, regten zy haar eerst regt over einde, en leggen haar

haar dan neer, regt uit-geſtrekt ter ruſte, en blijven zoo, ontrent dry uren lank, liggen, zoo lange, tot dat hare ſpijze verteert is: want dan gaan zy haar zuiveren, en ont-laſten; dan tyjen zy weer aan 't eten; maar zy en drinken noit, na dat ik hebbe konnen onder-vinden, gelijk verſcheidene andere Rupzen: daarom dienen deze Rupzen, als gy haar onderhouwt, of waar-neemt om t'ondervinden, wat van, en uit haar word, dikwils van verſch loof verzorgt.

Gelijk het de gewoonte van meeſt alle Rupzen is, haar van alle vuiligheid, die zy by haar hebben, te zuiveren, eer zy haar ter veranderinge gaan zetten; zoo zuiverde deze haar ook, eer zy gereedſchap maakte, en vergaderde eenige blaadjes, daar

ik haar van voorzien hadde: die ſpon zy aan malkanderen, en om haar lijf eenige ſlijmagtige vogtigheid, op dat zy myns oordeels, des te vaſter liggen, en uit de haag' die door regen, en van de wind zeer beweegt, en geſchud word, niet uit-geſlingert worden zouwde: 't welk wederom tot een on-weder-ſpreeklijk bewijs ſtrekt, dat de Goddelike Voor-zienigheid in deze diertjes een natuurlijke drift, en genegentheid heeft in-geſchapen, met iet, dat groote gemeinſchap met de Reden heeft vergezelſchapt, waar door zy worden aan-gezet, om dat te verkiezen, dat haar voorderlik is, en tot harer behouwdeniſſe dient, en om haar te wagten, van 't gene haar ſchadelik is.

Deze Rupze nu ſtelde haar ter her-

vorminge

vorminge op den 4. van Braak-maand, in zoodanigen geſtalte, als gy haar op't midden van de plaat, ziet, en bleef zoo liggen, als leven-loos, zonder eenig voedzel te nemen, of haar te bewegen, elf maanden lank, en eenen dag, tot op den 5 van Bloei-maand van het volgende jaar: als wanneer zy eene vliege te voorſchijn bragt, dewelke aan haar voor-lijf ſwart, daar na geel, ende weder ſwart was: doen zy eerſt uit-gekomen was, hield zy haar ſtille, tot dat zy wat meer ſtijfte en ſterkte door de lugt bekomen hadde, ende op-gedroogt was, gelijk alle Kruiden door de opene lugt opgedroogt, ende ſtijf worden, daar zy ſlap zijn: Daar na maakte haar deze vliege veerdig tot de vlugt, ſtrijkende hare agterſte-pooten over hare vleugelen,

gelen, en de voorste over 't hoofd, en voorts alle deelen van haar lijf met hare pootjes effen uit-strijkende, gelijk de Stijfsters het gewasschen, en gestijft lijn-waat met het strijk-yzer doen.

Deze vlieges voedzel is niet anders dan den dauw, en die nut zy voor den Zonnen-op-gank. Zy kan ook tamelijk wel tegen den dorst uit-houwwen; want zy leefde den tijd van 10. dagen en nagten, van haar voedzel, den dauw, berooft, en doe gaf zy't op. Deze Rupze-worm noemd'ik met de Land-luiden, den *Groenen Meeter*, om dat hy kruipende, hem telkens opregt, en wêêr nêêr valt; gelijk een Land-meter, die Land met de roede meet; en om dat hy groen van koleur is.

17 18

17. ONDER-VINDINGE.

DE Spyze die deze Rupze eet is't loof van Akoleyen, en ook wel groene Rooze-bladeren: Als zy verzadigt is, rolt zy haar in malkanderen, gelijk een Egel, in zoodanigen gestalte, als gy haar op het opperste van de plaat', hebt uitgebeeld.

Deze Rupz' heb ik verscheidene jaren onder-houwden, en van kost, en huis-vestinge verzorgt, doch is telkens, onverandert eindeling gestorven, buiten alle twijfel, om dat haar jets ont-brak, dat haar tot hare hervorminge van nooden was. Dit bedenkende, dede ik deze Rupze in een glas met aarde, en verzorgde haar van hare gewoonlike noodruft: Na dat ik deze een tijd lank de kost gegeven hadde,

hadde, onder-vond ik, dat mijnen kost-ganger in de aarde begon te kruipen, en onder in 't glas ruimte te maken, ook tegen 't glas aan met haren slymigen mond en huid, gelijk als een verwelfzel ofte voute te steken, op dat de aarde niet en zouwde in-vallen. Dit gedaan hebbende, spon zy een deel aarde om haar lijf, zoo dat gy niet anders en zouwd gezegt hebben, dan dat zy een kluidjen aarde was; zoo haddeze de aarde, en haar in de aard' t'zamen gedrongen: Hier uit besloot ik, dat deze Rupze ook haren vyand of vyanden heeft, en dat haar dit niet on-bekend was, om dat zy haar zoo met aarde bekleede, en haar in haar kleed verborg; zulks dat zy on-zightbaar, en on-kenlijk was, voor hare vyanden. Dit dede zy, myns oor-

oordeels, door een natuurlik in-geven, van God, *die de menschen niet alleen, maar ook het vee, ende beesten behouwd*, en in het leven bewaart, haar in-geschapen; op dat hare vyanden haar niet vinden nogte dooden zouwden: want ten was haar niet genoug, tot harer bewaringe, dat zy haar een verwelfzel hadde gemaakt, om daer in te rusten, geduurende den tijd harer veranderinge, maar zy wandt haar daar-en-boven nog in een Kluidjen aarde; op dat zy van haren vyand, nog gezien, nog op-gevat worden, haar in 't leven bewaren, en haar geslagte door haar voort-teelen, en bestendig maken zouwde. Zo doen ook buiten twijffel haar mede-zoorten, als zy in 't wilde zijn, uit vreeze des doods, voor haar, en hare nakomelingen.

Op den 29. van Hooi-maand leidde haar deze Rupze nêêr tot ruſte, en om hervormt te werden in die gedaante, in welk de middel-plaats van de plaat u haar uit-gedrukt vertoont, en bleef daar 7. dagen in, beweegloos, en als leven-loos; maar op den 5. van den volgenden Oogſt-maand bragt zy een vlieg te voor-ſchijn, en op den 6. der zelfde maand nog een tweede vlieg; welke beide een tijd lank ſtil gelegen hebbende, malkanderen wiſten te vinden, t'om-helzen, en met den anderen te vereenigen, trekke-bekkende, als den Doffer met de Duif, als zy paren, uit een drift en genegentheid, om haar geſlagte voort te zetten. Van deze heeft myns oogs getuigeniſze my geleert, dat zy haar zaad op't Akoley-loof zetten, zekere vette

vette vogtigheid, groen van koleur, maar zoodanig, dat zy nauwlijks zigtbaar, en vindelik is, dan voor een nauw-en ſcherp-ziende gezigt. Na dat ik beide deze vliegen een tijd lank met Honig-water onder-houwden hadd', en haaren luſt met malkanderen hadde laten boeten, hebb' ik haar van den drank, haar voedzel, geſpeent, gelijk een Moeder of een Minne de kinderen van de mamme; maar ik en gaf haar niet meer te drinkken, alleenlik, om te onder-vinden, hoe lange tijds zy, zonder eenig voedzel, of vogt te nutten, het harden zouwde: dog zy en waren niet zeer hard-vogtig; want van haren gewoonlik drank berooft zijnde, hielden zy't maar 3. dagen en nagten uit. Deze Rupzen, de moeder van deze twee Vliegen, hebb' ik

ik den Naam van *t' Zamen-rolſters*, toegeeigent, om haar van andere t'onderſcheiden.

18. ONDERVINDINGE.

DEze Rupzen hebb' ik op de groene Terwe, op het veld ſtaande, en elders die gezogt hebbende te vergeefs, daar alleenlik gevonden: zy zijn ſchadelijke diertjes; want zy eten de groene peulen, daar de Terwe in beſloten legt: zy zijn zeer gauw, en veerdig in 't op-en-af-loopen. Zoo haaſt, als zy gewaar worden, dat'er tegen 't Terw-ſtroo geſtooten word, met de hand, of een ſtockjen, (hier in gelijck zijnde die Rupzen, die ik inde eerſte Onder-vindinge op de eerſte blad-zijde beſchreven en op de eerſte plaat' uit-gebeelt hebbe, welke onder-

onder-ſcheid weten te maken tuſſchen de beweginge, die d' hand, of iet anders, of de wind maakt) zoo laten z' haar, van de kleinſte tot de grootſte toe, op der aarden neder vallen; maar de jonge eerder en lichtelijker, dan de ouwde, alzoo gene haar zoo vaſt niet en konnen houwden, als deze, die eenen nijper hebben aan haar achter-lijf, daar mede zy haar vaſter, als de kleine, konnen houwden. Nêêr-gevallen zijnde, kruipen zy in d'aarde, en ſpelen daar ſchuil-winkel.

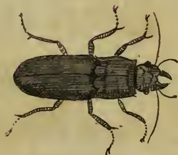
Een van deze ſlagh van wormen ſtelde haar vaſt aan een terw-ſtroo, om her-vormt te worden, op den 22. van Hooi-maand, gelijk gy hem in 't midden van de plaat voor u oogen ziet; en op den 8. van de volgende maand, quam uit hem een diertje voort (dat

een van die beeſtjes, die ik in de 15. Onder-vindinge beſchreven hebbe, gantſch ſeer in gedaante geleek, maar vry wat grooter was, dan die beeſtjes gemeenlijk zijn) voorzien met groote vleugels, eens zoo lang, als haar achter-lijf. Dit diertjen is zeer dorſtig; want zoo haeſt het uit zijn her-vorminge te voor-ſchijn komt, zoo drinkt het een lange teuge; ende dat dikwils; waar uit ik beſluite, dat het heet van nature is, als de menſchen, die een heete lever hebben, gelijk de hedendaagſche Artzen ſpreken, die zy daaglijks met groote teugen, ende dikwils, verkoelen. Dit diertjen kan men lange (mijn Onder-vindinge is mijn getuyge hier van, gelijk van al, dat ik ſchrijve) met water, en zuiker gemengt, in 't leven houwden; doch
zonder

19

zonder drank en kan't maar 4 of 5. dagen leven; en dan moet het ſterven, als de nat-gierige, of de vogt-lepels, welken de lever zoo heet gepepert is, dat zy drincken moeten of zy ſterven. Deze Rups-worm noem ik, om hem van andere te onder-ſcheiden, den *groenen terw-eter*, of *boeren-verdriet*, na de naam van een ſchansjen of rendout, in 't Hulſter-ambacht, zoo genoemt, om dat het de boeren plagt te plagen, en groot verdriet aan te doen in tijd van oorloge.

19. ONDER-VINDINGE.

IN 't eerſte bouk van mijne natuurlijke *Metamorphoſis*, in de 66. Ondervindinge op de 122—125. Bladszijden, hebbe ik u na 't leven zekere zoorte van Wormen, die allerley Ru-

pzen, om hals brengen, uw' EE. uitgebeeld; en de zelve in d'aan-getogene plaats van hare hoedanigheden, wapenen ende werkingen bescheidentlick beschreven; doch, alzoo 't my op die tijd, als ik 't gemelte bouck in 't ligt gaf, ont-brak aan ervarentheid, van de Veranderingen, die zy onderworpen zijn, en van 't gene dat'er uit her-voort-komt; hebb' ik van hare her-vorminge niet gesproken, maar de beschrijvinge daer van uit-gestelt, tot dat ik naarder ondervonden hadde, wat van de zelve werd. Alzoo ik nu ervarentheid, en preuve van hare Veranderinge genomen hebbe, zal ik uw' EE. die nu ook gemeen maken.

Dezen Worm dan, den *Verslinder der Rupzen* genoemt, hem hebbende op den 2. van Braak-maand gevougt ter Ver-

Veranderinge, is in dien ſtaat, en geſtalteniſſe gebleven tot den 24. van Herfſt-maand, gelijk gy hem op het midden van de plaat ziet uit-gebeeld; en heeft doe dit dier, dat u op 't onderſte van de plaat vertoont word, voort-gebragt: een dier, dat in hoedanigheid, en van aard zijn moer, de worm gelijk is, gelijk 't eene Ey het ander; den eenen druppel waters den anderen gelijkt. Gelijkerwijs het appeltjen gemeenlik boomig ſmaakt, en 't kind een aardje na zijn vaartje heeft; of, gelijk de moer, alzoo ook de dogter is; of de vrugt, gelijk de zugt is; en 't quaad ey, een quaad kiecken geeft: wes-halven men zeid, voor een gemeen ſpreek-woord, eyeren in de pan, zoo en komender geen qua kiekens van: alzoo behouwt oock dit

Dier den ouwden ende boozen aard van dien worm zijn moer,daar het uitgeſproten is: gelijk die worm te voren twee nijpers hadde,die hy de Rupzen onder in den buik ſlaande,als een rink toe-ſloot, haar alzoo van kant helpende ; zoo brengt ook dit Dier twee nijpers mede, daar 't veel quaad mede doet, die ſlaande inde mieren-eyeren, of in die van de vee-mollen,als het ze vint. Dit Dier is ook zeer boos-aardig, als zijn moer: 't vecht ook hevig tegen zijne mede-zoorte : en byzonderlijk,als 't,na een twee-dagig vaſten hongerig is ; zig vinnig weerende, en verweerende met zyne twee ſnuiten, ofte nypers ; na 't voor-beeld van zijn voor-zaat , die het deze vinnigheid, ende boozen aard heeft aan-gezet. 't Geen men met waarheid, van d'in-

booze

booze menſchen zegt, dat de verdorventheid ende boosheid, die in haar is, en die zy uiten, en vertoonen in haren boozen handel, haar niet aangewaait, maar aan-gedraait is; dat mag men ook van deze dieren zeggen. *Leeſt men ook een druive van doornen, of vijgen van diſtelen? brengt niet den quaden boom quade vrugten voort? kan hy dog wel goede vrugten voort-brengen?* Neen hy dog: den mond der Godlijke waerheid, die niet liegen kan, heeft het zelve geſproken, Matt. vij. v. 16——18. 't Is zeker in de nature, gelijk teelt zijns gelijk: Want, al wat geteelt word, is zijnen teelder, ende teelſter gelijk, is 't niet na gedaante ende zoorte, altijd na toe-vallen, ende eigen-ſchappen, de zoorte eigen: men wint noit vinken van kieken-dieven, noch ſcha-

pen van wolven; men kan geen muſ-ſchen in 't raven-neſt halen. Gelijk de vrome van vrome, en de goede van goede geboren worden, en in de kalvers, ende veulens haar vaders kragt, ende ſterkte is, oock de fiere Adelaars of Arenden, geen weerlooze Duifen teelen, als den Venuzijnſchen Lierzánger Horatius aardig zegt in 't 4. bouk zijner Gezangen, in 't 4. Gezang. Zoo worden ook de quade ende booze dieren van haars gelijk geteelt, of uit-gebroeit: Want wie heeft oit gezien, dat wild en wreede dieren tamme en zoet-aardige, dat ſlangen vogelen, en tygers lammeren voort-brengen? Zoo komen ook deze booze dieren van een booze moer, als quade eyeren van een quade rave. Dit en is dan geen wonder, dat zy hare

moer

moer gelijken, als een Zoon zijn Vader van aard en gedaante menig-maal gelijkt: maar dit is zeld-zaam in deze dieren, en geen geringe verwonderinge weerdig, dat zy alle jaren, zoo lange zy leven, t'elkens van koleur en zigtbare gedaante veranderen, als het kruid *Ixias*, dat Plinius natural. Hiſt. in 't xxij. bouk in 't 18. Hoofd-ſtuk, verhaalt, t'elkens zijne bladeren, ofte loof van koleur, met d'aarde verandert; dan ſwart, dan groen, dan geel, en dan wêêr van een ander koleur word; het welke daarom den naam van den Chamæleon draagt. Of gelijk den Chamæleon zelve, een dier, een jonge Leeuw gelijk, dat volgens 't getuygeniſze van den zelfden Plin. natural. Hiſtor. in 't viij. bouk, in 't 33.

Hoofd-

Hoofd-ſtuk, en in 't xxviij. bouk, in het 8. hoofd-ſtuk, nog by ſpijze, nog drank, maar alleen by de lugt leeft, en dat menigmaal in zijn oogen, ſteert, en op zijn gantſche lijf zijn koleur wonderlijk weet te veranderen; en 't welk, gelijk *Ariſtoteles* getuigt in 't 2. *bouk van de nature der dieren*; zomtijds ſwart word, niet ongelijk de Crokodilen, dan bleek, gelijk de Echdiſzen, dan weer geſpikkelt, of gevlekt als de Luipaarden; waar van by de Grieken en Latijnen het ſpreekwoord, zijnen oor-ſpronk heeft, met het welk' een wiſpel-tuurig, on-geſtadig, en on-ſtand-vaſtig menſche gezegt word *veranderlijcker* te zijn, *als eenen Chamæleon*; als Deſ. Eraſ. van Rotterdam ons leert in zijne Adag. Chiliad. 3. Cent. 4. Adag. 1. Alzoo verſchiet

ſchiet ook dit Gedierte zijn verwe, gelijk het quaad laken van koleur verandert; waarom men ook gemeenlik zegt; *'t is quaad laken dat zijn verwe ſchiet*: Want in het eerſte jaar na zyne uit-komſte is het doncker-groen, en blinkende op 't voor-lijf, ligter groen op 't hoofd, op 't achter-lijf in den purpuren; en behouwd deze koleuren tot het tweede jaar; want dan word het ſwart als pik of git; maar boos-aardig daar by, zig beterende, als ſcherp-bier op den tap, of als de jonge wolven. Gelijk de booze menſchen, ende bedriegers van quaad *tot erger voort-gaan*, als den H. Apoſtel Paulus van haar getuigt 2 Tim. iij. 13. of d' *ongodlijke in meerder godloosheid toenemen*. 2 Tim. ij. v. 16. Zoo zyn ook deze dieren uit-beeldzels van die natuurlijke,

tuurlijke, ende dierlijkke menſchen, niet alleen van naturen quaad ende boos, maer zy groeien en nemen toe in boosheid, gaande van quaad tot erger t'elkens voort, van jaar tot jaar. Want in 't tweede jaar zijn zy zeer boos, niet alleen tegen de Rupzen, maar ook tegen den anderen, vegtende, en ſtrijdende der tegen tot der dood, zonderling, als gy haar twee dagen hebt laten vaſten: Gelijk men voor een ſpreek-woord zegt, dat 'er noit bly aan-zigt op eenen hongerigen buik ſtond, zoo ſtaander ook booze koppen op de hongerige buikken van deze quade beeſten. Als gy haar eyeren van mieren, of van veemollen voor-werpt, zoo bijten zy 'er terſtond gantſch vinnig een gat in, en zuigen z' uit; gelijk de Wezeltjes of

Eek-hoorntjes d'hoender-eyers, daarom *Eyer-zuipers* genoemt. Gelijk dit Dier alle Rupzes vyand is, en die zoukt te verslinden; zoo en is het ook alle dierens vriend niet; want het heeft ook zijnen vyand, die op hem gestadig loert, en hem zoukt op te slokken. Gelijk de menschen, welkers hand, *gelijk Ismaels hand tegen alle was*, als den Engel des Heeren aan Hagar voor-zeide, Gen. xvj. 12. de hand van vele tegen haar hebben, en van hare vyanden vervolgt worden. Zoo is 't met deze Dieren ook: zy hebben eenen hevigen vyand aan de vee-mollen; die maken omtrent dezer nesten hare loop-gragten, en loeren, en houwden neerstige wagt op haar, om haar te verslinden; gelijk zy de Rupzen van kant helpen; zoo
word

word haar vergolden ; gelijk zy andere vergolden hebben ; ja 't gene zy aan de eyeren van de Vee-mollen hebben gedaan, als die jonk waren, dat doen de Vee-mollen wederom aan haar, als zy ouwd zijn: want die zijn ſterker dan deze.

Deze Worm-dieren nu zijn twee jaren ouwd, eer zy haar ter her-vorminge vougen: Van huid en veranderen zy haar noit wederom, ten zy, wanneer zy haar her-vormen; op die tijd ſchieten zy haar huid uit, als de ſlang haar vel; en dan worden zy heel wit; dan ziet men op beide hare zijden het begin van Vleugels ; dog 't hoofd ende pooten zijn met een Vlies bedekt, dat allengskens met de pooten uit-groeit, en daar na af-gaat: dat vlies ſchijnt haar alleen tot bewaringe

20

ge harer leden te dienen, terwijle zy in den ſtaat der her-vorminge zijn: en als zy nu daar uit-gekomen zijn, liggen zy als dood, zoo dat 'er geen leven of teeken van leven, als beweginge, aan te beſpeuren is. Dezen Worm gaf ik de naam, om hem van andere te onder-ſcheiden, van *Vee-mol-eyer-eter.*

20. ONDERVINDINGE.

DEze ſlag van Rupzen, daar van ik u eene uit-beelde op het xx. plaat-blad, gebruiken 't pruim-loof tot haar voed-zel; maar zy eten zeer weinig; wes-halven ik haar, tot onderſcheidinge van andere, *klein-van-eten* genoemt hebbe: zy hebben den ſlaap lief, als de leujaards; want den meeſten tijd vindmen haar ſtille liggen, zon-

zonder eenige beſpeurlijke beweginge; ook gemeenlijk met haar tween by-een, en veel-tijds ſlapende, met het hoofd tegen 't midden van 't lijf aan gebogen.

Beide van deze hebben haar gelijkkelijk tuſſchen 't pruim-loof op den 27. van Bloei-maand ter Veranderinge nêêr gelegt, in zoodanigen gedaante, als gy haar op 't midden van 't plaat-blad ziet: Uit elk dezer beide is 31. dagen daar-na, op den 27. van den volgenden maand een Uiltje voort-gekomen, dat geel-koleurig, zeer loom en traag, en daar by beſchroomt was, om by daag' te vliegen. Het laat hem ook aan-zien, dat deze zoorte van Uiltjes niet wel zien en konnen: zy loopen liever, dan zy vliegen, en zeer veerdig ende ras; haren

haren loop geeindigt hebbende, kiesen zy terstont de duisternisze, dewelke zy schijnen meer te beminnen als het ligt, gelijk vele menschen, en die byzonderlijk, van welke de Heere Jezus getuigt, dat *zy de duisternisze liever hebben dan het ligt*, Joh. iij. vers. 19. Haar voedzel is honig, en zoetigheid, uit de bloemen gehaalt. Daarom zijn zy van de Nature voor-zien met een lange strale, daar mede zy de zoetigheid weten uit de bloemen te zuigen: Deze strale krullen zy behendiglijk onder haar hoofd, en zoo bewaren zy ze, gelijk ook alle dieren, die stralen voeren.

's Winters houwden zy haar verborgen in duistere plaatzen; zoo dat het schijnt, dat zy 't ligt niet wel verdragen konnen; en de Nagt-uilen slag-

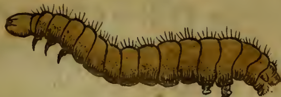
ten, die van den dag min,dan van den nagt houwden.

21. ONDER-VINDINGE.

DEze Rupzen, welkers gedaante, en geſtaltenisſze de eerſte figuur vande XXI. Plaat u voor oogen ſtelt, zijn groote lief-hebbers van Zalade, als zy groen en verſch op het Veld ſtaat en groeyt; maar als zy verwelkert is, en willen zy'er niet aan-komen: Gelijk meer andere bloedelooze diertjes daar ook vies van zijn, of gelijk ook andere Rupzen het groen' en groeyende gras graag eten, maar als 't af-gemait, of af-getrokken is, niet prouven willen; zoo walgen ook deze Rupzen vande Salade, als zy een wijl getrokken zijnde, begint ſlap te worden, ende te verwelkeren;

Daarom

21

Daarom eigen ik haar den naam van *Versche-zalaad-eters*, of *Lekker-bekken* toe.

Op den 9. van Braak-maand begon deze Rupze haar her-vorminge, alzoo gy haar op 't midden van 't genoemde Plaat-blad zien kond, ende heeft op den 6. van Oogst-maand een Uiltje te voorschijn gebragt, grauw zijnde van koleur, met een lange strale aan 't voor-hoofd; het welke voedzel-loos maar eenen dag en leefde, en het dan op-gaf, alzoo ik 't niet en wist voor te zetten, daar het smaak in vond, of van prouven wilde: maar efter heeft de onder-vindinge my geleert, dat deze zoorte van Uiltjes haar geern onthouwden omtrent de bloemen, en meest altijd vliegen omtrent, en over de zelve; latende in 't vliegen haar strale op de bloemen neder, en

zoo den honing, ofte zoetigheid, daar uit zuigende, zonder haar neder te zetten: want zittende, en zouwden zy hare ſtrale niet gebruikken konnen, alzoo zy kort van pootjes zijn; Dit agte ik de oorzaak te zijn, waarom dat-men haar altijd, als zy haar voedzel uit de bloemen zuigen, ziet vliegen, en zelden nêêr-zitten; en dat alleen, als zy niet en eten. Daar is een zoorte van Muggen, die uit den dauw haren oorſprong nemen, onder aande Palm-bladeren, en op ander loof meer, die mede met een lange ſtraal voor-zien zijn; maar die konnen zy al zittende gebruikken, overmids zy lange pooten hebben, en zonderling aan haar agter-lijf, om de ſtrale te beter te konnen in-drukken, daar in dat zy willen; Maar met deze

Uiltjes

22

Uiltjes is het anders gelegen, van wegen hare korte pooten, zoo dat zy zittende, haar van hare ſtrale niet en konnen dienen, maar alleenlik al vliegende; Hierom zouwde men deze Uiltjes *Al-vliegend-etende*, tot onderſcheid noemen mogen.

22. ONDER-VINDINGE.

AAn de jonge Scheuten van de Wilge-boomen, en zom-tijds ook wel van een ander houwt, vindmen dikwils zitten of hangen zekere groen-koleurige beeſtjes, die zoo zagt van huid zijn, dat zy, een weinig maar gewreven, of met de hand, of ergens anders mede, wat hardagtig aan-geraakt zijnde, terſtond (gelijk de Papier-luiſjes) open-berſten; zulks, dat, gelijk uit deze, zijnde grauw, ofte

bleek van koleur, zekere bleeke vogtigheid uit-vloeit, uit gene groen zijnde, diergelijke nattigheid uit-leekt. Deze hebben haren oorſpronk uit zekere vogtigheid, die de Mieren op de voor-genoemde jonge-ſcheuten zetten; welke door de wermte van de Zonne uit-gebroeit zijnde, tot levendige diertjes werd, die geen kleine ſchade aan het jong' houwt en doen: want zy verderven 't, een net daar over makende, onder welke zy ſchuilende, groeyen en groot worden, onder-en-tuſſchen alle vogtigheid daar uit zuigende; zoo dat die jonge ſcheuten, ten deele door deze beeſtjes van hare natuurlike vogtigheid berooft zijnde, mager, ſchraal, en ſwart van baſt worden, ende een vreemd houwt gelijk zijn. De Mieren vind-men ook dikwils

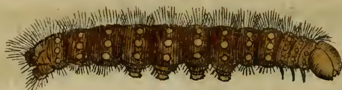
dikwils omtrent deze beeſtjes, als zy jong zijn, en eerſt, by manier van ſpreken, uit den dop komen, bezig met haar te ſtrijkken, en te ſtreelen, ende zuiver te maken.

Deze beeſtjens nu vol-waſzen zijnde, gelijk het eene Dier het andere tot ſyn vyand heeft, die 't op-eet, als den eenen viſch den anderen, of als den eenen menſch den anderen op-eet, en verteert, hebben dezen worm, die wy UL. op de 22. blad-plaate hebben af-gemaalt tot haren vyand; want zy zijn hem tot ſpijſe, en daar leeft hy by; ja hy eet hem daar zoo vol, en dik van, dat hy hem nauwlijks kan ver-roeren; en zoo zat zijnde, blijft hy dan ter plaatſze, daar hy hem neder-leide, liggen tot 's anderen dags 's morgens; als wanneer hy

dan, zijne ſpyze verteert zijnde, wêêr aan 't eten gaet, van 't geen' hy daags te voren over-liet, of een vetter weide, en andere ſcheut ſoukt, daar meer van deze groene beeſtjes op zitten, en daar mede bal-laſt hy wederom zijnen hollen buik, gelijk te voren; Daarom gaf ik hem, om tuſſchen andere, en hem, een onder-ſcheid te marken, den naam van *Wraat*.

Dezen zetted' hem, om hervormt te gaan worden, op den 10. van Braak-maand in die gedaante, in welk' gy hem op het midden vande plaat zien kont, verblijvende in zijne veranderinge twintig dagen; zoo dat uit hem, op den 30. der zelfde maand, eene Vliege voort-quam, die zeer ſchielik op-wies tot hare vol komene groote; want na dat zy maar een vieren-deel

23

ren-deel uurs uit haar ey was geweeſt, was zy niet alleen eens zoo groot geworden, als zy was, doen zy eerſt uitquam; maar zelfs eens zoo groot, als het ey, daar zy uit gekomen was. Als zy nu volwaſzen was, hebb' ik haar nugter zonder eten behouwden tot den 7. van Hoi-maand, wanneer zy van honger of dorſt ſtierf; alzoo zy geen ſmaak in 't voedzel vond, dat ik haar voor-zettede; niet wetende, waar mede ik haar voeden zouwde.

23. ONDER-VINDINGE.

DE hairige Rupze, welkers gedaante gy hier op de 23. plaat u ziet uit-gebeelt, leeft by 't loof van de *Arteſjokken onder de aarde*: daar hebb' ik haar een langen tijd mede gevoeyert, en in 't leven behouwden. Dit hebb' ik

ik in haar aan-merkens-weerdig bevonden, dat zy telkens, na dat zy haar bekomste gegeten hadde, ende als zy op-hield, eer zy haar tot stilte, of om te slapen ging nêêr-leggen, rontom 't Glas, daar in ik haar beslooten hadde, eenige om-loopen dede; waarschijnlijk na myn giszinge, om hare spyze te verteeren, door die beweginge van haar lighaam, gelijk de menschen, haar gezontheids-halven, dikwils een kroontjen gaan om-wandelen, na de maaltijd of het avondmaal, en haar spyze ver-treden, ook volgens den raad, en 't voor-schrift van de Artzen, die onder andere middelen, dewelke zy oordeelen dienstig te zijn, om de maag aan 't koken te helpen, d' om-wandelinge na den eten voor-schrijven. Dit schijnt ook deze

Rupze,

Rupze, door een natuurlijkin-geven niet onbekent, of misschien by haar door ervarentheid bevonden te zijn, dat het wandelen, en haars lighaams beweginge de kokinge harer mage, en 't verteeren van de spyze voordert: want, zoo menigmaal als zy gegeten hadde, en verzadigt was, was dit haar gewoonte, zoo lang ik haar onderhield, dat zy eenige reizen het Glas, daar ik haar in hield, rond-om ging wandelen.

Deze Rupze vougde haar om van gedaante verandert te gaan worden op den 8. van Oogst-maand: en bleef in hare gestalte van veranderinge, in zoodanigen gedaante, als de middelplaats van het 23. plaat-blad, haar u voor oogen stelt, tien maanden, min zes dagen, lank; zonder teeken van

leven, of bewekinge te uiten; maar opden 2. van Braak-maand des volgenden Jaars, bragt zy een Uiltjen voort, welkers weer-ga, of gelijk ik noit meer gezien en hebbe. Dit was ſpier-wit op zyn vleugels, en hoog-geel op zyn lijf, en in 't vliegen zeer ſnel, ende veerdig: Dog eer het zig begaf tot vliegen, was 't een dag ſtil, en 't zuiverde hem van eenige overtollige vogtigheid, die het by hem hadde; veel-ligt, om dat het wiſt dat haar die in 't vliegen zouwde hinderen. Dit Uiltje leefde nugter zonder t'eten of te drinken, 4. dagen, ende nagten; na welken tijd het der uit ſcheide, of van gebrek van de ruime en on-beſlotene lugt, die het niet en hadde, alzoo ik 't in een Glas beſloten hield (want allerley Uiltjes willen de

ruime

ruime lugt hebben) ofte by ont-ſtenteniſze van voedzel (dat allerley Uiltjes beneffens d'opene lugt, begeeren, of anders ſterven) ofte by gebrek van opene lugt, en voedzel te gelijk; zoo dat, gelijk de menſchen zonder voedzel, en een ruime lugt niet leven konnen, maar van beide, of van een van beide berooft zijnde, noodzakelijk eindelinge ſterven moeten, dit Uiltjen ook alzoo, by gebrek van een opene lugt, en gewoonlik voedzel, kan geſtorven zijn.

Deze Rupze, de moeder van dit Uiltje, paſte ik den naam van *Wandelaar na den eten* toe, wegens hare gewoonte; om dat zy telkens na hare maaltijd wat ging wandelen.

Deze

24. ONDERVINDINGE.

DEze ſlag van Rupzen, welke ik op de 24. plaat hebbe uit-gebeeld, gebruikken tot haar gewoonlik voedzel het loof vanden groenen Alſzem, en byzonderlik, dat op de Zee-dijkken waſt; op welk ik haar gevonden hebbe in een Eiland in *Vlaanderen*, ontrent *Axel*, en der *Neuzen*: zy zijn vry wat quaad van aard: want als men haar met de hand of een ſtokjen maar aan-raakt, ſmijten zy zeer ſnel met het agter-lijf, tegen 't gene haar aan-raakt, en zy weten met eenen een behendige ſteek ofte nepe te geven; maar zy laten haaſt los: In 't voort-kruipen zijn zy zeer veerdig: zy dragen op haar lijf alle de koleuren, die den groenen Alſzem, die aen de Zee groit, heeft.

24

heeft. Zy zijn ook teer-gevoelig, en vervaart tegen 't aan-raaken, en veelligt ook voor de dood: als zy eten laten zy veel Alſzem-kruid van boven nêêr ter aarden vallen, en op het minſte aan-raken haar zelven ook; en duikkelen dan, in aller yl, en met der haaſt, onder d' af-gevallene bladeren, onder welke men haar niet ligt vinden kan; alzoo zy qualijk van 't kruid te onderſcheyden zijn; want gelijk het een ey het ander gelijk is; zoo gelijkken ook by na deze Rupzen het Alſzem kruid, met ſyn ſteel, zyn loof, bloeizel, ende zaad.

Als zy haar laten nêêr-vallen, bedekken zy voor-zigtiglijk haar hoofd met haar agter-lijf, waarſchijnelijk, op dat zy 't zelve niet en zouwden bezeeren; alzoo zy teeder van hoofd' zijn;

zijn; gelijd ook andere Rupzen, die nêêr-vallende haar hoofd zoo ook weten te bewaren: want dit hebb'ik niet een-maal ondervonden, dat deze ſlag van Rupzen, maar een weinig aan het hoofd bezeert zijnde, terſtond ſterven. Hier uit dunkt het my waarſchijnlijk, dat, de kenniſze van dat zy teeder van hoofd zijn, en aan het zelfde geen quetzure verdragen konnen, haar in-geſchapen zijnde, zy door een natuurlijke drijft, en uit voor-zigtigheid, haar hoofd zoo zorgvuldig bewaren, op dat zy haar latende nêêr-vallen, het zelfde niet en zouwden quetzen, of ten minſten geen pijn aan-doen. Dit is ook in deze Rupzen aan-merkkelijk, en geen geringe verwonderinge onweerdig, 't gene my d'onder-vindinge, van haar

mede

mede heeft geleert, dat al-hoe-wel zy zeer teer van hoofd zijn, en aan 't zelfde zeer ligt ter dood bezeert konnen worden, zy even-wel hard tegen de kouwde, en 't water, en over-zulks ook, ten dien op-zigte, hard tegen de dood zijn; ja dood ſchijnende te zijn van kouwd' en vogtigheid, gelijk als weder-levendig worden; en dien-volgende ook, dat zy 't tegen regen, kouwd' en wind, al vry lange konnen harden, en uit-houwden. Want ik hebbe eenige van deze Rupzen in het kouwd water geworpen, ende daar twaalf uren lank in laten liggen; daar na hebb' ik haar daar uit-genomen, en regt uit-geſtrekt, midſgaders zoo ſtijf, als ſtokjes bevonden, zoo dat ik het minſte teeken van leven aan haar niet beſpeuren konde, maar meinde dat zy

leven-loos, ende dood waren, alzoo zy beweging-loos waren: even-wel leide ik haar inde Zonne-ſchijn te droogen; daar van zy in een half-uur-tijds zoo verquikt, en verwermt wierden, dat zy, als andere Rupzen van hare mede-zoorte, alle teekenen van leven vertoonden, en van de zelve niet te onder-ſcheiden waren. Het ging met haar even-eens, gelijk 't met verdronkkene Vliegen toe-gaet, welke een geheelen nagt in bier of water gelegen hebbende, en daar uit gehaalt zijnde, als men der een hoopje krijt op ſchrapt, zo dat zy bedekt zijn, terſtond daar van onder uit komen kruipen, daar zy te voren dood ſcheenen. Gelijkmen de oorzake van 't wederlevendig worden dezer Vliegen van de wermte halen kan; alzoo het krijt,

een zoorte van levendige, of ongebluste kalk zijnde, als'er vogtigheid by komt, heet word, ende warmte overzulks ook van zig geeft, waar door deze verkouwde, ende dood-schijnende Vliegen zoo verwermt worden, dat zy haar bewegen, en levendig vertoonen: Alzoo dunkt my mede, dat de warmte vande Zonne deze Rupzen, door de kouwde van het water zoo verstijft zijnde, dat zy schenen dood te zijn, zoodanig heeft verwermt, dat zy haar levendig vertoonden. Of gelijk een arm van een mensche, daar het bloed uit-geloopen is, door daar op te liggen, of die 's nagts, als hy sliep, boven 't hoofd gelegen heeft, zoo verkouwt is, dat hyze niet en kan na hem trekken, of vande plaatze brengen, daar zy lag: maar een ander in

zulken geval, die neder-waarts aan, of te regte brengen moet, op dat het warme bloed daar weder mogte inkomen, en met het zelve de heete levendige geeſten; waar door die zoo verwermt word, dat de menſche dien weer bewegen kan; zoo kan men ook van deze Rupzen zeggen, dat de wermte van de Zonne haar door de kouwde van het water ſtijf geworden, en van hare beweginge berooft zijnde, zoo verwermt, en de geeſten des levens, die in haar verkouwt of verkilt waren, zoo op-wekt ende gaande maakt, dat zy haar wederom bewegen konnen, als te voren. Daar-en-boven, alzoo de kouwde deze kragt heeft, dat zy de ſweet-gaten toe-ſluit, die de warmte opent, ook de zenuwen verſtijft, die de warmte
ver-

zulken geval, die neder-waarts aan of te regte brengen moet, op dat he warme bloed daar weder mogte in komen, en met het zelve de heete le· vendige geeſten; waar door die zoc verwermt word, dat de menſche dier weer bewegen kan; zoo kan men ool van deze Rupzen zeggen, dat de wermte van de Zonne haar door de kouwde van het water ſtijf gewor· den, en van hare beweginge berooft zijnde, zoo verwermt, en de geeſter des levens, die in haar verkouwt o verkilt waren, zoo op-wekt end gaande maakt, dat zy haar wederom bewegen konnen, als te voren. Daar en-boven, alzoo de kouwde dez kragt heeft, dat zy de ſweet-gater toe-ſluit, die de warmte opent, ool de zenuwen verſtijft, die de warmt ver·

verwakkert ende gaande maakt, zoo kan men d' oorzake van de on-beweegelijkheid dezer Rupzen, waar door zy ſchijnen dood te zijn, haar zelven niet konnende bewegen, ſtellen in de toe-geſlotene ſweet-gaatjes en verkillinge der zenuwtjes, van deze Rupzen, door de kouwde ver-oorzaakt; en het tegen-deel, de openinge der ſweet-gaten, en verwakkeringe der zenuwen, de warmte toe-ſchrijven: want, by-al-dien jemand my hier invallende, tegen-wierp, dat deze Rupzen juiſt zoo geen ſweet-gaten, zenuwen, en levendige geeſten hebben, als andere dieren; dien geven wy tot andwoorde, dat zoo der dit al in haar gelijk in d' andere dieren, niet en is, gelijk wy oordeelen ja, ende dat de zenuwtjes, en andere werk-tuigen,
 door

door welke zy gevoelen en haar bewegen, door vergroot-glazen zelfs zigtbaar zijn; of zoo dit al in haar, als zijnde bloede-looze, zoo volkomen niet en is, als in de bloed-hebbende dieren, datter efter jets in haar is, dat zenuwen, geeften en andere werktuigen gelijk is; want waar door zouwde anders hare ziele haar bewegen, en werkingen des levens voortbrengen? Doch om daar wêêr toe te komen, daar onze reden van af-geweken is, is dit in deze Rupzen, als zy uit het water komen, ende door de wermte van de Zonne zoo verquikt zijn, te befpeuren, dat zy grager in 't eten zijn, als te voren, en als haar mede-zoorten, die in 't water niet gelegen hebben. Begeert gy hier ook reden af? ik zalze u geven, en op er-

varentheid

varentheid gegrond-veſt ; is de onder-vindinge, der dwazen, en onwetenden Leer-meeſterze geen getuige ; dat de magen van verſtand-gebruikkende en verſtandelooze dieren in kouwde Noordſche Landen, en in onze Landen 's winters, niet beter, en meer ſpyze verkoken , als in heete Landen des Zomers ?

Daar-en-boven ſtaat dit mede in deze bloedelooze , en verſtandelooze diertjes aan te merkken ; dat zy door een natuurlijk in-geven, wetende dat den tijd harer veranderinge nu na by is, door een natuurlike drift, haar kraam-bedde te voren toe-maken, om daar in veilig , en gemakkelik te liggen ; Want zy byten eenige takjes van den Alſzem af, en laten die op d'aarde vallen, en leggen haar daar in

ter her-vorminge. Dit dede deze Rupze op den iiij. van Herfst-maand, en bleef in haar kraam, van haar bereid, liggen den tijd van 10. maänden en 18. dagen, stil, en gelijk als levenloos, in zoodanigen gestaltenisse, als gy haar zien kont op het midden van het 24. Plaat-blad; na welken tijd op den 21. van Hoi-maand eenen Uil, die wonderlijk toe-getakelt was, voort-quam. Dezen eerst gekipt zijnde, bleef twee dagen zeer stille zitten, zonder hem te bewegen; maar op den 23. der zelfde maand begon hy hem te ver-roeren, en bleef wederom twee dagen stil zitten tot den 25. der zelve; op welke hy stierf, by gebrek van spyze, alzoo ik hem niet en gaf, daar hy bek op hadde, en niet wist, waar hy smaak in hadde, of waar by hy leven

konde;

25

16

konde; of ligtelik ook by gebrek van een ruime logt, die ik hem niet en gaf, op dat hy my niet ont-ſnappen zouwde; of ook by gebrek van beide.

De Rupze, die dezen Uil hadde voort-gebragt, alzoo zy zeer geern in het opperſte van den groenen Alſzem haar onthield, en leege gezet zijnde, telkens na om hooge klam, noemde ik met den naam van *Meers-klimmer*.

25. ONDER-VINDINGE.

DE Rupze, die wy hier beſchrijven, leeft by de wilde Melde, een Kruid, dat haar in koleur gelijkt. Zy is zeer loom, en traag in't eten, traag in't kruipen, traag in haar om te keeren, en tebewegen, traag in alle manieren; hare ſpieren, en de werk-tuigen van hare van-plaats-bewegende

kragt

kragt moeten over-zulks ook zeer ſtijf zijn; maar zy vernieuwt haar huid, en her-vormt haar tot vier-malen toe, de ouwde huid, en gedaante, telkens uitſchietende, en een nieuwe huid en geſtalte krijgende, gelijk de Slangen, ende Zijd-wormen; wes-halven gy haar, zoo 't u luſt, haar by naam van andere te onder-ſcheiden, gelijk gy den eenen menſch by zijnen naam van den anderen onder-kent, ende onderſcheid, de *Hüd-vernieuwwende*, of *zig vier maal-ver-nieuwwende*, noemen moogt.

Met deze hare ver-nieuwwinge ging het zoo toe, na mijne onder-vindinge. Als zy nu op gehouwden hadde van eten, is haar uit het lijf een groote Made-worm komen kruipen, plat-agtig, en gelijk een Vleeſch-made,

de, van gedaante, op den 12. van Herfsts-maand, na den middag ten 4. uren. Deze Made-worm en at noch en dronk, nog en lag, nog en sliep niet, maar en dede niet anders, geduirende den tijd van 14. uren lank, als gints, en weer, en herwaards, ende derwaards, kruipen; maar kruipende wierd hy allengskens van koleur verandert, en met eenen ook allengskens harder van huid; veel-ligt, op dat hy, in zijne aan-staande verranderinge, die hy zouwde onder-gaan, voor de kouwde vande lugt, en ander on-gemak, en ook tegen zijne vyanden, bewaart zouwde zijn. Als hy nu van kruipen op-hield, drong hy zijn lijf zeer digt, en vast, in een, en dede een donker-Umberagtig koleur aan. Daar na, flauw zijnde, na dat ik
konde

konde beſpeuren, vougd' hy hem weer tot 't eten, maar hy at niet zeer graag, en ſtierf eenen dag daar na, op den 9. der genoemde maand, of hy bleef altijd als dood liggen, zonder hem te bewegen, of eenig teeken van leven te vertoonen, tot op den 26. der zelfde maand: op welken dag uit hem te voor-ſchijn quam zekere vreemde vliege, lank van pooten, en aan de uitterſte tippen plat-agtig; deze vermoed' ik, dat zoo wel in 't water, als der buiten in de lugt, leven konde; als de Kreeften, Krabben, Zee-ſlekken, en diergelijke diertjes, die de Grieken *Amphibia*, noemen, en die wy *Beiderlevige*, na de eigenſchap onzer Nederduitſche Tale, noemen mogen. Deze Vliege was groot van kop, wonderlik ende vreemd van geſtalte, en lag meeſt
op

26

,

op haren rugge; waarom ik ze, op haren rugge liggende, hebbe uit-geteikent: zy en wilde niet eten, dat ik haar voor-zettede, en alzoo ik niet en wist, wat haar smaakte, en waer mede zy moest onder-houwden worden, is zy van honger, ende by gebrek van voedzel op den 3. van Wijn-maand gestorven.

26. ONDER-VINDINGE.

DEze zoorte van hairige Rupzen, waar van ik 'er een op het 26. Plaat-blad hebbe na het leven uit-gebeeld, eten zeer geern het loof van de Zonne-bloemen; dit is ook haar gewoonlik voedzel, daar mede hebb' ik haar ook een ruimen tijd gevoed, en in 't leven behouwden. Zy zijn boos-aardig, zelfs ook tegen hare mede-

mede-zoorten : zy vegten menigmaal heftig tegen malkanderen, bytende d'een d'andere, het hair uit het lijf, dat het weg-ſtuift: daarom moogt gy haar den naam van *Voor-vegters* wel geven, zoo gy haar van andere onderſcheiden wilt; dog zy zijn, als men haar ergens mede aan-raakt, zeer ſchrikagtig; dan buigen zy haar digt in een, en blijven zoo wel een vierendeel uurs liggen, zoo dat gy zeggen zouwd, dat zy dood waren; hier in andere Rupzen gelijk zijnde, die zoo haaſt zy worden aan-geraakt, den Hazen-ſlaap gaan ſlapen, gelijk den Haas doet, als hy vervolgt word; zoo weten ook deze behendiglijk haar dood te veinzen, om levend te blijven, of om niet gedood, of ter dood gequetſt te worden.

Deze Rupze nu, die u hier vertoont word, vougde haar ter her-vorminge op den 11. van Herfts-maand: van loof, en haar quijlzel een huiſken hebbende gemaakt, ging zy daar in liggen, gelijker-wijs als in een graf, om daar uit, op hare tijd te verrijzen; in die uiterlijkke gedaante, die de middelſte plaats van de Plaat u uitbeelt; en bleef daer in als leven-loos, en zonder haar te bewegen, liggen juiſt negen maanden lang; want zy bragt op den 11. van Braak-maand een Uiltjen voort, dat meeſt daags ſcheen te ſlapen, en zeer traag was, dog 's nagts waakte, en zeer gauw en geſwind was, gelijk meer andere diertjes, ende vogelen, als de Uilen, ende Vlêêr-muizen, daags ſtille zijn, en by nagte vliegen: dit Uiltjen, alzoo ik niet

niet wiſt, by wat voedzel het leefde, ende nu myn oog-merk bekomen hadde, namelik kenniſze van zynen oor-ſpronk, ſchonk ik de ruime lugt, om zyn koſt te zoukken, en zyn geſlagte voort te teelen.

27. ONDER-VINDINGE.

DEze Rupze, die ik u hebbe uitgeteikent, ont-houwt, en onderhouwt haar, by den reuk van den *Egelantier*, ende by den *Wijn-gaard*: zy is zeer loom en traag: zy zouwde haar liever laten ver-treden, als wegkruipen; maar efter aan-geraakt zijnde is zy vry quaad, in 't verdedigen hares zelfs, tegen uiterlijk geweld; dog zy en begeeft haar niet ligtelik op de vlugt; maar als zy efter vlugt, kruipt zy traag voort, 't ſchijnt, dat zy

27

zy niet ras voort-kruipen kan; Daarom moogt gy haar, onderſcheids-halven, *Al te traag* wel noemen. Deze gevangen hebbende, bebb' ik vier maanden den koſt gegeven: maar na die tijd ging zy haar een graf maken, daar toe nemende wit papier, dat zy in kleine ſtukjens wiſt te bijten, en de bladeren van *Meliſze*, of *Konfylje de grein*, daar-beneffens ook haar eigen quijl; hier uit maakte zy haar een woning, om daar in vry en geruſt ter veranderinge te liggen; zettende haar, om hare hervorminge te onder-gaan, op den xiij. van Herfſts-maand: ende bleef in die geſtàlteniſze, juiſt den tijd van agt maanden, gelijk ghy haar op het midden van het Plaat-blad ziet afgemaalt; want op den xiij. van Bloeimaand van het volgende jaar, is uit

haar een Uiltje te voor-ſchijn gekomen, dat niet zeer vreemd van koleur was; 't welk niet wel tegen 't vaſten mogt; want 't en leefde maar eenen dag zonder eten, en doe ſtierf't, berooft zijnde van zyn gewoonlik voedzel, alzoo ik onkundig was, waar by deze ſlag van Uiltjes leefden.

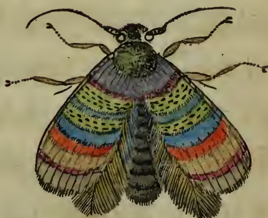
28. ONDER-VINDINGE.

DEze Rupze, die gy boven op het xxviij. Plaat-blad, ziet uit-geteikent, zoo ghy haar van andere onderſcheiden wilt, meught gy met den naam van *Meug-al* noemen; want zy mag het al, wat gy haar geeft, als de grage magen, ende gulzigaards, die 't al in-nemen, en verkoken, wat de mond haar aan-biet. Zy en bind haar aan geenderley by-zonder voedzel, gelijk

28

gelijk meeſt alle andere Rupzen haar by-zonder voedzel willen: Zy eet het al graag op, dat gy haar voor-zet, als Rooze-bladeren, Menthe, wilde Melde, en meer andere kruiden: zy is ook gantſch zeer leuy, en traag. Dit hebb' ik onder-vonden, doe ik haar onder-hield: zy ſliep ook heele dagen over, zoo dat zy haar zelden beweegde, of van plaatze veranderde. Als ik 's avonds met een brandende keerſze op de kamer quam, daar in ik haar hield, vond ik haar altijd eten; dat ik haar had' voor-gezet, dat maakte zy al ſchoon op, of liet weinig over-blijven. Als z' haar nu zat gegeten hadde, ging z'onder een droog blad kruipen, en leidde haar daar onder nêêr; maar onder vogtige, ende groene bladeren en wilde zy noit zijn. Ik

oordeelde, dat het groene loof haar te kouwd, of te ſwaar op het lijf was.

Van deze ſlag hadd' ik nog een van de kleinſte zoorte gevangen, en onder-hield die een wijle tijds; dog alzoo 't late op het jaar wierd, en konde zy het loof, dat ik haar voor-zettede, niet door-bijten, door dien 't als doen wat harder geworden was, dan het te voren was. Zy zettede haar evenwel ter veranderinge; maar zy en bragt niet te voorſchijn; zoo dat ik van deze niet byzonders op die tijd hebbe konnen onder-vinden.

Maar ik ſtond eens voor de deure van mijn huys, daar Olme-boomen voor geplant ſtaan, en ik zag een heel troepjen van deze zoorte van Rupzen op een Olme-tak liggen, daar zy van haar moeder, ongetwijffelt op gezet,

of

of gebragt waren. Deze namen voor gezamentlijk van plaatze te gaan veranderen, en haar met den anderen van den boom te begeven; hier in zag ik haar een-dragtig, en eens-gezind: want zy gingen t' zamen eenen draad ſpinnen, die ſterk genoug was, om haar alle te gelijk daar langs te konnen laten nêêr-dalen; en quamen alle t' zamen door dit middel van den boom ter aarden af, zagtjes, en on-verzeert. Zy waren zoo ſchoon groen van koleur, dat ik dier-gelijk ſchoon-groen noit gezien en hebbe, ook waren z'er door-lugtig, of door-zigtig by, als een door-lugtige groen-koleurige ſteen.

Deze kleine Rupzen nam ik al, en zette ze alle onder een Olme-boomen-blad, en onder een glas, en voor-zag ze van voedzel, haar zoo een wylle tijds

onder-houwdende. Daar na zag ik dat zy een yder voor haar zelven van zand, en haar quijl, een woningje gingen toe-maken, om daar in bewaart te zijn, tegen den kouwden winter, en dan in het voor-jaar kruiden te gaan zoukken voor haar teedere monden; 't gene ik haar doe toe-liet.

Hier uit ziet men tot verwonderinge, wat een wijs beleid, en eendragt de Goddelijke Voor-zienigheid deze Diertjes heeft in-geplant. 't Geen' den wijzen *Agur*, getuigt van *de viere der kleinste der aarde, dat zy wijs zijn*, *en* van Hem *met wijsheid wel voorzien zijn*; als *de Mieren, de Konijnen, de Sprink-hanen, en de Spinne-koppe*, Spreuk. xxx. 24.— 28. Dat is ook in deze kleine diertjes te bespeuren, en met verwonderinge, tot Gods lof aan te merken.

Deze

Deze voor-noemde grooteRupze, de moeder van deze kleine, begaf haar, na dat zy een geheelen dag gekropen hadde, ter ruſte, en zettede haar, om hare hervorminge te onder-gaan, onder eenige bladeren, op den xxiiij. van Herfts-maand; en bleef gelijk gy haar op 't midden van de xxviij, Plaat kont zien, zoo liggen den tijt van ix. maanden, en vj. dagen: want den xxx. van Braak-maand van het volgende jaar, bragt zy een Uiltjen voort, uiter-maten zeer ſchoon, en wegens zijne veel' en verſcheidene koleuren, onder een gemengt, gantſch heerlijk zonder weer-ga; op de genoemde plaat af-gemaalt. Het is mede aanmerkkelijk, dat'er van deze ſlag van Rupzen ook te vinden zijn, die eens zoo groot in dikte, en lengte, als deze zijn.

29. ONDER-VINDINGE.

DEze zoorte van Rupzen, die ik hier op de xxix. plaate plaatze, leven by de bladeren van den Elzen-boom. Twee van deze Rupzen hebbe ik langen tijd den koſt bezorgt, om te weten, wat voor diertjes daar uit te voor-ſchijn quamen, en waar uit zy eerſt geſproten waren. Beide deze waren van eenderley gedaante en ko-leur, behalven dat d' eene wat witter was, als d' andere. De eene zettede haar ter veranderinge op den xvij. van Braak-maand, en bragt op den 7. der volgende maand een Uiltjen voort, dat levendig ende vol moed; ook gewoon was, met zyn vleugeltjes, om hooge, te ſpelen, en zoo verſcheide reizen rond-om te draayen. Dit hield ik

29

ik xij. dagen en zoo veel nagten in het leven, zoo lange als ik konde.

Nog een derde van deze ſlag van Rupzen hebb'ik ook bekomen, zijnde van de zelve gedaante, en koleur met d'andere: dog zy ſcheen qualijk te pas, of ziek te zijn; want zy en wilde niet eten; zy ded' ook haar lang' hair, dat vooren aan haar voor-hoofd ſtond, ſchudden en beven, zoo datje zouwd gezegt hebben, dat zy de koortze hadde, want zy beefde, gelijk de menſchen, die de koortze met kouwde aan-komt: even-wel zettede z'haar, ter her-vorminge op den xxj. van Braak-maand, in zoodanigen geſtalte, en van zulk koleur zijnde, als die; daar het voor-noemde Uiltjen uit-gekomen was; gelijk gy, op 't midden van het xxix. Plaat-blad, zien

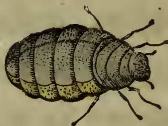
kont;

kont; Maar daaruit is een Vliege ge teelt op den xxx. der zelfde maand die gy u op de plaate mede ziet voor gebeeld. Deze Vliege was zeer gauw in 't loopen, ſpeelde dikwils met haar Vleugels, en hoorntjes, die zy aan 't voor-hoofd hadde; zy mogt zeer wel honig; en was'er gulzig by, zoo 't my geluſt hadde deze Vliege een tijd lank den koſt te geven, ik zouw der geen on-koſtelijken Kommenzaal, ofte gaſt aan gehad hebben; dog ik en zag'er geen voordeel by; maar niet dan ſchade van te verwagten; haaren oor-ſpronk was ook nu by my onder-vonden, mids-gaders wat uit haar zaad, dat zy zet op de Olme-bladeren, door de warmte van de Zonn' uit-gebroeid zijnde, voort komt, namentlijk eene Rupze, die wonderlijk in

30

in hare voort-teelinge is, by my daarom de *Wonderlijke* genoemt, of den *Uilen-Vliege-teelder*, alzoo uit haar een Uiltje oft een Vliege haren oorſpronk heeft. Ik gaf haar ten laatſten de ruime lugt, en 't leven.

30. ONDER-VINDINGE

DE tweede Rupze, (welke was een van die twee, daar ik van in de xxix. onder- vindinge geſproken hebbe, en die een uiltjen te voorſchyn bragt) vougde haar, om van gedaante verandert te worden, op den 20. van *Braak-maand*, in een, en 't zelfde koleur, met de eerſte, en in zoodanigen gedaante, als zy haar op 't midden van de 30 plaat-figure vertoont. Op den x. van den volgenden *Hooi-maand*, quam'er een wonderlijk vreemd

vreemd diertjen uit, 't welke geen vleugels en hadde, maar een dik agter lijf, zoo vol van eyeren, als een ey vol zuivels, en met een door-lugtig vlieſ-ken over-ſpannen, door welk men de eyeren in het lijf zag liggen. Daags daar aan leid'et alle zijn eyeren uit; ende, alzoo het Vliesjen met iet wol-ligs bezet was, als het wolle-kruid, zoo wiſt het deze wolle uit te krabben, en bedekte daar mede zijn eytjens, on-getwijffelt uit een aan-geboorne voor-zigtigheid, op dat zy warm, en on-beſchadigt zouwden blijven. Doen ter tijd en behield dit diertje niet anders, als het voor-lijf met de pooten; zig vertoonende gelijk als in de gedaante van een Spinne-kop; het liep ook zoo met zijn voor-lijf, ende pooten. Na dat het, zonder iet te nut-

ten, 18. dagen, ende zoo veel nagten hadde geleeft; zoo heeft 'et het ten leſten op-gegeven, als't was uit-geleeft, buiten alle twijffel, by gebrek van eten, ofte drinken; want zijn gewoonlijk voedzel was my onbekent. Op den zelfden dag, op welk'et geſtorven was, quamender uit die eyertjes wederom een groot getal levende Rupzen voort, die over al weg-kropen, zoo haaſt zy gekipt waren. Deze Rupzen liet ik zelfs haaren koſt gaan zoukken; alzoo ik voor-zag, dat'er veel queekens aan vaſt zouwde geweeſt zijn, zoo en luſte 't my niet haar den koſt te verzorgen. Wat uit haar wederom worden zouwde, was my nu bekent. Alzoo deze ſlag van Rupzen nu hervormt zijnde, ende hare eyeren uit-gelegt hebbende, zeer nau-

nauwe zorge gewoon zyn voor de zelve te dragen, noemde ik haar met den naam *Zorg-dragers*.

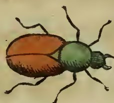
31. ONDER-VINDINGE.

DEze Rupze, die ik u hier op de plaat' hebb' uit-gebeeld, is zeldzaam, ende weinig te vinden; ook groot van gestalte; Wes-halven gy haar den *Zeldzamen* wel noemen moogt. Op den 24. van Braak-maand hebb' ik hem in den duin op een duingras vinden zitten, ende met my t' huis gebragt, om ervarentheid te nemen, wat van hem, ende uit hem worden zouwde. Daags der aan quam 'er uit zyn agter-lijf een beestjen kruipen, hebbende 't fatzoen, en de gestalte van eenen kleenen *Molenaar*, en die grootte, die de tafel-

plaat

31

plaat aan-wyſt. De Rups dit diertjen hebbende te voor-ſchyn gebragt, en wilde niet eten, het drong hem digt in een, en ſterf eindelijk, gelijk de Vogeltjes, daar de kinderen mede ſpelen, en die niet eten willen. Maar het diertjen, zyn kind, bleef in 't leven; het hield hem meeſt altijd zeer ſtil, gelijk als of het dood was, behalven dat het zomtijds wat waggelde; Op den 28. der zelfde maand ſchoot dit diertjen zyn huidjen uit, als een Slang zyn vel; doen was 't aan zyn voor-lijf, als een gouwde torre, en aan zyn agter-lijf roodagtig van koleur, gelijk den Molenaar; 't was met 6. pootjes voor-zien, en met 2. hoorntjens aan 't voor-hoofd; het liet zig voeden en vergenougen met het bloeizel van den Vlier-boom; mitſ-

mitſgaders ook met Rooze-bladeren

Nu de groote Rups, de moer van dit klein diertjen, vougdde' haar, om van gedaante te gaan veranderen op den 1. van Hoi-maand; blijvende in haaren arbeid, ſtil en beweging-loos maar twee dagen; ende bragt op den 22. der zelfde maand, een ſchoon uiltjen, ofte boter-kappelletjen in't ligt, 'twelk 9. dagen zonder voedzel geleeft hebbende, ten laaſten ſtierf, on-getwijffelt van honger of dorſt, alzoo haar gewoonlijk voedzel my onbekent was.

32. ONDER-VINDINGE.

HIer hebtje op de 32. plaat een van die ſlag van Rupzen af-gebeeld, die 't loof van Gouwds-bloemen tot haare ſpyze gebruikken, vier-

maals

32

maals haar vel uit-ſchieten, en als zy geen eten en hebben, malkanderen op-eten. Dit hebb'ik ook wel aan andere zoorten van Rupzen nu en dan beſpeurt; maar aan deze byzonderlijk; waar-om ik haar de *Om-barmhertige* door uit-nementheid genoemt hebbe, en by gelijkkeniſze ont-leent van de wreede Gierigaarts, daar de weerld zoo vol van is in deze booze, en liefde-looze tijden, als een padde vol fenijn, die efter als deze Rupzen, geen bladeren van Gouwds-bloemen, maar *Gouwds-klompen*, en der zelfder *bladingen* gieriglijk eten, in om-barmhertige wreedheid tegen haren even-menſche, dien zy ook op-eten, en verteeren; ja zoo, dat haar de doods-beenderen van de menſchen, die zy niet alleen uit-gezopen, maar ook

op-gegeten, en verteert hebben, uit den buik hangen. Dat zijn die *Menſchen kinderen; op de welke de Heere neder-ziet uit den Hemel, die ſtinkkende, die werkers der ongeregtigheid*, die haren naaſten *op-eten, gelijk of zy brood aten;* gelijk David haar uit-ſchildert, Pſal. xiiij, v. 2. 3. 4. Dat zyn die on-bermhertige, en liefde-looze, die ten tijde des Apoſtels Pauli te Galatien waaren ende nu overal zyn, de welke hy niet on-gewaarſchouwt, noch onbeſtraft gelaten heeft; zeggende: *Indien gy malkanderen byt, ende ver-eet, ziet toe, dat gy van malkanderen niet verteert en word.* Gal. v. verſ. 15.

Gelijkerwijs de menſchen, en voor-namentlijk de Vroome, en arme in de weerld, zeer groote moeite gemeynlijk hebben met deze onbarm-

barmhertige menſchen, die zoo heet van mage, als de Struis-vogels zyn, maar efter het ſlegtſte metaal, het *yzer* niet en ver-teeren, maar niet dan het edelſte, het *Gouwd*, en begeeren, om haren geld-hongerigen buik te ver-zadigen; zoo hebb' ik ook noit geen kleine moeite gehad, om deze on-bermhertige Rupze haren koſt te bezorghen.

Na dat ik nu deze den tijd van 14. dagen, tot verzadinge gevoed had, ſteldde z'haar, zoo dra als zy haar van hare vuiligheid gezuivert hadde, (die zy haar quyt-maakte, met geſtadigh te kruipen, en te woelen) om hare her-vorminge t'onder-gaan, op den 10. van Oogſt-maand; in zoodanigen geſtalte, als gy haar in 't midden van de 32. Plaat, u ziet af-ge-

beeld; en 18· dagen daar na, op den 28. der zelfde maand, quam 'er een Uil uit te voor-ſchyn, hebbende vier vleugelen, en op die, zes gouwd-koleurige vlekken, in gedaante van halve maantjes, te weten 4. kleine, op yder vlerkke een, en nog 2. grootere op de voorſte vlerkken: Dezen leefde zonder eten of drinken tot den 6. van den volgenden Herfts-maand, als wanneer hy 't op-gaf, by gebrek van voedzel, alzoo ik hem niet en wiſt voor te zetten.

33. ONDER-VINDINGE.

DE Rupze, die het 33. plaat-blad u uit-beeld, heeft hare her-komſt, of oorſprong, uit het ouwd, en wit Wilge-boomen-houwt: daer in ont-houwt z' haar ook. In dezen boom groeit

33.

groeit zekere vette vogtigheid, dieden Therebinthyn niet on-gelijk en is (want uit het zaag-mul van het houwt van dezen boom weet men door de kook-konst Vernis te maken) by deze vettigheid leeft dezen Worm: in 't herte van dit houwt, houwt hy hem 's winters ende 's zomers; daer in vinden hem de Land-luiden, dikwils, als zy het houwt klieven, in den winter; maar dan moeten z' hem, willen z' hem in 't leven behouwden, of van een warme plaatze verzorgen, of in 't zelfde houwt, daar hy uit ghekomen is, bewaren.

Inden Braak-maand, ende Hoimaand laat hy hem dikwils vinden op de wegen, kruipende; dan zoukt hy hem een bequame rust-plaats, tot zyn kraam-bedde, om daer in hervormt

te worden; en verkieſt daar toe eenen ouwden en by-na verdroogden Wilgen-boom, buiten alle twijffel uit voorzigtigheid, hem natuurlijk, ende in-gebooren, wetende, dat die ouwde boomen, die bykans vergaan zyn, zagter van houwt, ende bequamer zyn, om daer in zyn graf, of bed te maaken, als de jonge, en jeugdige: uit deze komt hy voort, en verkieſt-ze tot zyn woon-plaatze, om hare vettigheid, die hem ook tot zyn voedzel ſtrekt, maar gene verkieſt hy, om hare zagtigheid; en zet hem daer in tot veranderinge. Hier hebt gy wederom een on-weder-ſprekelijk bewijs, van, dat zelfs de bloede-looze dieren van den Auteur der nature, in dien geen reden, ten minſten een ſchyn van reden, en een kragt van onder-

onder ſcheidinge in-geſchapen is, waar door zy het gene haar nut, en dienſtig is, van 't gene haar on-nut, en on-dienſtig is, zoo weten te onderſcheiden, dat zy, ter bequamer tijd, het gene haar bequaam ende dienſtig is, verkieſen, en dat voor haar onbequaam is, verlaaten, en verwerpen.

Nopende nu de wyze, en maniere op welke deze Rups-wormen worden voort-geteelt, die is duiſter, en my altijd ten vollen niet bekent; ook en is 't, mijns geringen oordeels, niet wel voor vaſt, en zeker uit te vinden, hoe 't hier mede toe-gaat, want men ziet van buiten in het houwt geen gat of gaten, en van binnen vind men deze Rupze. Dit is dan alleen daar van zeker, dat zy in 't herte van de Wilge-boomen veel-tijds gevonden

worden, en waar-ſchynelijk, dat zy daar in uit de vettigheid, en verrottinge, door die warmte gekoeſtert zijnde, oorſpronkelijk voort-komen, gelijk vele diertjes, die de natuurkundige *Spontè orta*, of *van haar zelven voort-gekomene* noemen, uit verrottinge en warmte geteelt worden.

Dit is my uit onder-vindinge dikwils bekent geworden, dat, ik eenige Rupzen willende bewaren, met voornemen om te vernemen, wat uit haar worden, of voort-komen zouwde, zy ſtierven; en, als ik haare doode rompjes in fleſjes gedaan, en die toegeſtopt hadde, dat 'er een menigte van kleine levendige vliegen uit te voorſchyn quam, buiten alle twijffel uit verrottinge, en warmte.

Als nu deze voornoemde groote Rups-

Rups-wormen tot haaren vol-komen waſ-dom gekomen zyn, zoo gaan zy haar eene ruſt-plaats zoukken, om haar daar in te verbergen, en in ſtilheid vry te ruſten; tot een nieuwe op-ſtandinge.

Al-hoe-wel de al-gemeine op-ſtandinge der dooden, die ten jongſten dage geſchieden zal, uit het ligt der nature, niet te vertoonen, nog uit de reden te bewyſen is, zoo kan zy even-wel daar uit wel by gelijkkeniſzen ver-klaart, en de menſchen gelijk als voor oogen geſtelt worden. Hier in gaat ons den Hoog-verligten Leeraar der Heidenen met zyn voorbeeld voor; Want 't *gene gy zaait*, zegt Hy tot die van Korinthen, 1 Brief xv. 35. en *word niet levendig ten zy dat het geſtorven zy*. 36. *en 't gene gy zaait, daar van*

en

en zaait gy het lighaam niet, dat worden zal; maar een bloot graan, na het voorvalt, van tarwe of van eenige der andere granen; maar God geeft het zelfde een lighaam, gelijk hy wilt, een ygelijk zaad zijn eygen lighaam. Gelijk ook Onzen Zaligmaker deze gelijkkenisze gebruikt. Joh. xij. 24. zeggende. *Indien 't tarw-graan in d'aarde niet en valt, en sterft, zoo blijft het zelfde alleen; maar indien 't sterft, zoo brengt het vele vrugt voort*: te kennen gevende, dat het terw-graan dat in d'aarde gezait word, eerst sterven moet zouwd' het weder levendig ende vrugtbaar worden.

Gelijk het dan wel mogelijk is dat een zaad ofte graan, dat verrot of gestorven is, wederom levendig word, op-wast, ende groeit; want dat zien wy dagelijks op onze akkers, en in onze

onze thuinen; zoo is het ook niet onmogelijk, dat de lighaamen der menschen, na dat zy verrot zullen zyn, weder levend worden, door de Goddelijke kragt.

Gelijk dan de Heere Christus zyne heerlijke op-standinge door de gelijkkenisze van het terw-graan; dat eerst sterft en verrot, en daar-na levendig, ende vrugtbaar word, als mogelijk verklaart, en den Apostel Paulus onze al-gemeine op-standinge, ons als noodzakelijk vertoont, met de zelfde gelijkkenisze van het zelfde graan, dat eerst in d' aarde verrotten, ende sterven moet, eer 't weder levendig word. Zoo konnen wy ook by gelijk-formigheid, met het voor-beeld dezer Rups-worm en van andere, de welke eerst sterven, en verrotten, en dan weder

weder levendig worden, door hervorminge, hoe-wel in een andere zoorte van diertjes, de verryzenisze der dooden, als mogelijk, en tegen 't ligt der nature ofte reden niet strydende verklaren. Want als ons iemand tegen-werpt, hoe is 't mogelijk, dat de lighaamen der menschen, die gestorven of vergaan zyn, weder levend worden? dien zenden wy tot deze Rups-wormen; de welke meest alle eerst sterven, en verrotten, eer uit haar iet anders levend voortkomt. Gelijk dit wonderlijk in onze oogen, en nogtans waaragtig is, dat de doode Rupzen levendige diertjes voortbrengen; zoo is dit ook niet min waragtig, als wonderlijk, dat 'er uit onze doode verrotte lighamen, wederom levendige, ten graue zullen uit ryzen.

Dog

Dog even-wel en magmen deze gelijkkenisze zoo verre niet uit-trekken, dat men daar uit zouwde besluiten, dat de zelfde, ende eigene lichamen der menschen, die zy hier op de wereld hebben om-gedragen, niet verryzen zouwden, maar dat God uit de doode lighamen andere verwekken zouwde, gelijk hy uit de Rupzen, vliegen voort-brengt: want alle gelijkkeniszen gaan kreupel, daar en loopender geen op vier voeten heen, gelijk de Redenkonstige zeggen; om aan te wijsen, dat 'er geen gelijkkeniszen konnen worden voort-gebragt, de welke de gelegentheid der zaken, die men ergens by gelijkt, in alles volkomentlijk uit-drukken: en gelijk dit het oogmerk des Apostels niet en is, in de ge-

lijkke-

lijkkenisze van het graan; zoo en is 't ook ons wit niet, in de gelijkenisze van deze Rupz' en andere; de welke eerst sterven eer zy iet levendigs voort-brengen: maar dit alleen; gelijk de Rupzen in haar eerste leven maar veragte wormen of als maden zyn, en na der hand vogelen worden, die in de hoogte sweven; dat alzoo ook onze lighamen, die hier op deze weerld veragte, en nietige schepselen, ja als made-zakken, en wormen-aas zyn, na onze dood, in de toe-komende weerld, gantsch heerlijke lighamen wezen, en in onverderflijkheid, kragt, en heerlijkheid, te voorschyn komen zullen.

Maar wy komen van den om-weg tot de weg; en tot de zake daar van wy een weinig ter zyden af-weken, te

weten

weten tot her-vorminge van deze Rups-worm, in welke hy een nieuwe gedaante kreeg. Na dat hy hem in eenen ouwden, en by na verdorden Wilgen-boom, ter veranderinge, op den 6. van Braak-maand hadde nêêrgelegt; gelijk gy hem op de midden-plaats vande Plaat ziet af-gemaalt; zoo is 'er uit hem, op den 25. van den daar-aan-volgenden Hoimaand eenen kloukken Uil voortgekomen, de welke op de plaatze, daar hy hem neder-zettede, bleef, den tijd van 8. dagen en zoo veel nagten, als wanneer hy 't op-gaf, zyne vleugels ſluytende. Tot onderſcheid noem' ik dezen Rups-worm *den Kreeft*: over-mids zyn rood koleur, en ſchilden, die hy met den gekookten kreeft gemeen heeft, anderzins

zoo mogt gy hem den *Stijnk-bok* wel noemen, want waar hy is, geeft hy een vreeslijke stank van hem: zoo onaangenaam als dien van den Bok.

34. ONDER-VINDINGE.

DEze Rups-worm, die ik u hier op de 39. blad-plaat uit-gebeeld' plaatze, is my door twee Heeren, myne vrienden, ter hand' gestelt, op den 14. van Wijnmaand, met verzouk om op zynen handel, maniere van leven, veranderinge agt te nemen; 't welk ik aan-nam, na vermogen, te doen: en alzoo ik niet en wist, wat zyn gewoonlijk voedzel was, wendd' ik alle moeiten aan om dat uit te vinden; veelder-hande spyze, als loof, of bladeren, en ander voedzel, dat de Rupzen nutten, hem voor-zettende

34

zettende: doch in geen van alles vond hy ſmaak; ja hy en wilde nergens een mond aan-zetten, gelijk zommige zieke, die van alle voedzel walgen. Daar na, agter-denkken krijgende uit zijn koleur, dat het koleur van de Vlier-bladeren eenigzins gelijk was, dat hy 't Vlier-loof wel meugen zouwde, oock menig-maal onder-vonden hebbende, dat zommige Rupzen in koleur, het koleur van de bladeren, die zy eten, gelijk zyn, zoo gaf ik hem Vlier-bladeren: deze at hy graag, en met goeden ſmaak, zoo 't ſcheen; dog maar eens daags, te weten 's avonds na zonnen-onder-gank, als het duiſter wierd, ontrent ten half zeſzen; en hy at telkkens een half ure agter een, zonder op te houwden: als hy nu gegeten had tot verzadinge

ſtrektte hy hem regt uit, en regtte hem op na om hooge toe. Ik en wiſt hem nergens, ten op-zigte van zyne geſtalte, in welk hy doe was, beter by te vergelijken, als by een takjen, uit een mutzaard van berkken-rijs. Geen pooten en konn' ik ten eerſten aan-ſien uitterlijk aan hem beſpeuren; alzoo hy die zeer digt aan zyn lijf aan leidde, maar even-wel en was hy niet poote-loos; daerom wyz' ik u die aan, gelijk hy die hadde aan zyn voor-lijf ſtaande; hy hadd' ook onder 't voor-lijf zeker knobbeltjen, met welk' hy, ergens aan rakende, hem zoo vaſt hegtte, al zuigende, dat hy der niet af te trekken was; ja hy zouwd' hem eer in ſtukken hebben laten trekken, dan hy hem zouwde hebben willen loslaten;

aten; zoo vaſt hielt hy hem ook met zyn agter-lijf; want dat was, als een tange van een Gouwd-ſmit, daar hy de ſmelt-kroezen uit het vier mede neemt. Dit zyn agter-lijf ſloot hy dan als een tange toe, blyvende zoo zomtijds wel een gantſchen dag zitten, als dood, en zonder hem te bewegen, al wierd hy geſtooten: maar voort-kruipende, dede hy grooten voort-gank, hem regt uit ſtrekkende, zoo lang hy was, en dan zyn agter-lijf tegen 't voor-lijf aan brengende: in deze beweginge geleek hy wel een Kramme; alzoo wandeld' hy, groote zorge voor zyn voorſte pooten dragende. Op den 27. der zelfde maand ſchoot hy zyn huid uit, gelijk vele andere Rupzen, eer zy haar ter her-vorminge begeven; en

ſteldd' hem met den kop nederwaards, blijvende zoo hangen, van 's morgens ten 6. uren tot 's avonds ten 8. uren, als wanneer hy telkens weg ging kruipen : by nagt etende, en daags ſlapende. Als nu 't Vlierloof begon af te vallen, en zyn kragt verlooren hadde, hield hy op van eten, op den 20. van Slagt-maand, en bleef zoo den geheelen winter over altijd vaſtende, zonder iet anders te doen; dan dat hy alle nagte van plaats veranderde, den eenen nagt, met den kop om leeg, en den anderen nagt met den kop om hoog, hangende, en altijd regt uit-geſtrekt. Dit was zyn eenig vermaak, en tijdverdrijf. Noit hebb' ik aan hem teekenen van leven by dage konnen beſpeuren, zoo lang ik hem gehad hebbe,

be, dan op die tijd, als hy my gebragt wierd; en doen was ook het teeken van leven zoo ſchaars en weinig, dat het niet dan by het keersligt te bemerkken was.

Op den 22. van Lente-maand des volgenden Jaars, ſteld' ik hem eenige Vliender-blaadjens voor, of hy miſſchien luſt tot eten hadde; alzoo ik oordeelde, dat het nu voor hem, die den geheelen winter over gevaſt hadde, etens tijd begon te worden; maar hy en had nog geen honger, hy en wilder nog niet aan komen. Den 2. van Bloei-maand leidd' ik hem een vol-waſzen Vlier-blad voor, en des avonds bevond ik, dat hy at; dog 3. dagen te voren, eer hy wêêr begon te eten, hadd' hy op het zand, dat ik by hem gelegt hadde, eenen lan-

gen draad uit zyn mond gequylt: dezen draad bleef vol kleine zandetjens hangen, als een ſnoer vol teekentjes geſnoert: daar na wiſt hy met zyn voorſte pooten dezen draad allengskens in zijn mond te brengen; en at de zandetjes, na mijn giſzinge, om zijn maag te ſchuuren, en te zuiveren, gelijk de menſchen zomtijds viſchjens met de graatjens, *Kat-aal*, ofte kleine palingjens gaan eten, die de mage ſchuuren, om die tot 't eten te bereiden. Dog dit beſpeurd' ik aan-merkens-weerdig aan hem, dat hy wel een derden-deel grooter, dikker ende langer geworden was, eer hy hem nu tot eten begaf, dan hy te voren was geweeſt. Als hy gegeten hadde, leidd' hy hem op het zand nêêr en ſchudde zoo zijn eten in 't lijf. Den

18. der

18. der zelfde maand zetted' hy zyn agter-lijf, binnen tegen 't glas aan' met den kop nêêr-waarts hangende, en bekleedd' hem met bladeren, ſpinnende een net daar van om zijn lijf, gelijk een zakjen; in 't welke hy, zyn vel uit-geſchoten hebbende, en zyn agter-lijf los latende, met zijn gantſch lijf neder-daalde; en ſtelde hem alzoo tot veranderinge. Op den 19. der zelfde maand was hy in zulken gedaante hervormt, gelijk gy hem op de plaate ziet; op den 25. van Braak-maand bragt hy een vreemdt witjen ofte Boter-kappeletjen voort, 't welk uit den geelen van koleur was; en op den 7. van den volgenden maand liet hy met geen klein gewoel het hagjen vallen. Dezen Rups-worm, zoo 't u luſt hem van andere
by

by name t' onder-kennen, moogt gy den *Uit-ſtrekker*, alzoo hy hem lang' uit-ſtrekt, ofte den *Stapper* noemen; overmids hy gaande grooten voort-gank maakt.

35. ONDER-VINDINGE.

DE Rupzen die ik u hier vertoone, op den 15. van Slagt-maand van my gevangen zynde, hebb' ik met het loof van Wilge-boomen, haar gewoonlijk voedzel, zoo lang' onder-houwden, als ik dat bekomen konde; zy at ook zoo lange: maar als ik haar geen loof meer verſchaffen konde, zoo ging zy by-liggen, vaſtende den gantſchen winter over: maar daaglijks veranderde zy van plaatze: haar leven en beweginge was flauw, en nauwelijks anderzins te beſpeuren.

35

Op den 26. van Lente-maand van het volgende Jaar, wierp ik haar eenige jonge ſcheutjens van Wilgen-loof voor; dog zy en hadde nog geen luſt tot eten, of zy rook miſſchien, dat het kruid nog geen kragt genoug en hadde, om haar te voeden, of dat het nog niet ſmaaklijk genoug en was: want zy en wild' het niet proeven: op den 3. van den volgenden Gras-maand ſteld' ik haar wederom wat loofs voor; maar doe at zy der van; want doen was't voed-zamer, ende een weynig grooter geworden. Diergelijks hebb' ik ook meer-maals in andere Rupzen bevonden, dat zy 't jonge-kruid eerſt niet en wilden eten, dat zy daar na graag aten, als 't wat grooter, ende kragtiger geworden was. Den 6. der zelfde maand, ſtel-

de

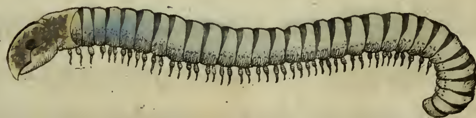
de zy hare pootjens vaſt op 't papier, en kroop zoo uit haar huid, zoo dat ik niet anders en konde oordeelen, als dat'er twee Rupzen zaten ; want de vernieuwde was van eenderley koleur, als haar huid was, daer zy uit-gekropen was. Daerom noemd' ik haar *d'Onge-meene bedriegſter* want ik meinde, dat ik twee Rupzen hadde, en ik hadd' er maar een ; als zy nu haar vel uit-geſchoten had, zoo leide zy een ey, van de groote van een mieren-ey : op den 14. van Bloei-maand vernieuwde zy wederom van vel, en leide wederom een ey ; dog uit beyde deze eyeren en is niet voor den dag gekomen ; 't waren wind-eyers als die van Hennen, daar niet uit gekipt en word. Op den 16. van Hoimaand, vougde zy haar ter her-vorminge,

36

minge, in zoodanigen geſtalte, als zy haar op 't midden van de plate u voor oogen vertoont, en bragt 10. dagen daarna een Uiltjen voort, dat 7. dagen en nagten zonder voedzel leefde, en van honger of dorſt ſtierf, alzoo ik niet wiſt, waar med' ik 't voeden zouw.

36. ONDER-VINDINGE.

ALs ik mijne gedagten eens liet gaan, op het menſchen-gebeente, en 't merg, dat daarin verrot, daar 't in d' aarde ligt; of daar niet uit voort en quam, ende wat; zoo nam ik het grootſte menſchen-been, daar het meeſte merg in is, 't *os fæmoris* in 't Latyn, en by ons het *Dye-been* genoemt, en ik nam 'er dry; en zaagde ze de einden aan weder zyden af; die vond ik vol

vol aarde,en in de aarde veel wormen; waar van ik 'er u hier eenige uit-gebeeld vertoone, maar wat grooter, om dat ik u hare geſtalte, en gedaante te beter zouwde uit-drukken. Deze aarde ded' ik in een fles te gelijk met de wormen,onder welke der eenige waren, die begonden te loopen, maar d'andere lagen in malkanderen gerolt; als een kabel-touw; dog ik en behieldze maar eenen dag in 't leven, zy ſtierven alle daags daar aan; ongetwijffelt,vande kouwde lugt,die zy niet verdragen konden: want het was in 't hertje van de winter, den 25. van Sprokkel-maand, als ik haar uit het beſloten been naam.

Daar na ging ik nog een van deze beenen de einden af-zagen; en bevond d'eene helft met ſwarte aarde, en

en d' andere helft met een witte ſtoffe, gelijk als kalk , vervult. Dit was het benedenſte deel, dat op de knye geruſt hadde. De wormen waren blauw en grauw,en geelagtig van koleur, daar roodagtige vlekjes onderliepen ; zy blonken ook, als zilver, niet anders dan of zy gepolijſtert waren , van binnen waren zy vol aarde; maar een van deze wormen hadde 112. pootjes. Dezen worm eigende ik den naam van den *Dy-been-worm* toe. Het derde been , dat ik hadde liet ik ongeopent wêêr ter aarde brengen, daar het uit gecomen was, alzoo ik geen hoop' en hadde van daer in iet zonderlings meer te vinden : vermids 't winter,en de lugt te kouwd,en voor deze wormen on-verdraaglijk was.

Dit

37. ONDER-VINDINGE.

DIt vreemd fatzoen van Rupzen gaat alle, te voren beſchrevene, te boven: 't ont-houwt hem aan den duin-kant,daar 't een zoete lugt heeft; gebruikkende tot zijn voedzel duin-palme, by zommige *Duin-zouwtenelle*, wegens haar koleur genoemt, dat het met de *Zee-zouwtenelle*, die op de ſchorren groeit, gemeen heeft. Dit kruid was zijn beſt eten, daar 't meeſt bek op hadde, dog voor my moeyelijkſt om te bekomen, als die verre van den Duinkant woone; weſhalven ik het, by gebrek van dit kruid, een ander kruid, 't loof van zekere wilgen, dat met de duin-palm in droogte over een quam, leerde eten.

Dit Rupzje had twee ſteerten; en,

als

37

als men 't quelde, ſchoot het uit ydere ſteert een roode ſtrale, die het boog, en daar 't mede van gramſchap drilde, en die 't weder in-trok: 't wiſt ook zijn hoofd, als een ſchild-padde in te trekken, veel ligt om daar aan niet bezeert te worden.

Op den 4. van Herfſt-maand begaf 't hem ter her-vorminge onder eenige wilge-bladeren, die 't vaſt aan malkanderen geſponnen hadde, in gedaante van 5. byzondere huiskens, gelijk gy 't in zijne veranderinge ziet uit-gebeeld: als men 't met een mes aan-raakte, was het doen, als een ſteen zoo hard.

In deze geſtalte bleef 't zoo liggen, zonder hem te verroeren, en als leven-loos, den tijd van negen maanden, en 25. dagen: want, op den

29. van

29. van Braak-maand des volgenden jaars, quamen der 5. vliegen uit de 5. huisjens te voorſchyn: welke huisjens ik teenemaal geopent hebbende, om te zien wat 'er van de Rupze in gebleven was, bevond' ik 'er niet van over, nog vel, nog pooten, nog ſteerten; maar 't was al weg. Deze vliegen nu gekipt zijnde hield' ik een wyle tijds, en na dat ik 'er een van na 't leven hadd' uit-geſchildert, die ik u hier alleen vertoone, ſchonk ik haar het leven, en de ruime lugt. D' andere vier uit te beelden dagt my noode-loos, alzoo zy alle van een fatſoen waren, Luſt het u deze Rupze van andere t' onder-kennen; noemt ze *twee-ſteert*.

Deze

38

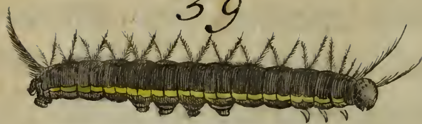

38. ONDER-VINDINGE.

DEze Rupze is in *Vlaanderen*, ontren zeker Dorp, de *Groede* genoemt, regt over *Vlissingen* gevonden, op een tak van een Wilge-boom, in zulken gestalte, als gy haar op de 38. Plaat ziet. Haar eten is ook Wilgeboomen-loof; dog zy is traag in 't eten; als zy op-houwt, en verzadigt is, zoo stelt z' haar in zoodanigen posture als de figuur' op de Plaat u vertoont: haar agter-lijf is, als een Geiten kop, met bakhuis en baart: haar voor-lijf legt zy tegen 't agter-lijf aan; als men haar maar eens aan raakt, smijt zy zeer vinnig met haar agter-lijf, en ook met den kop; op den rugge draagt zy twee haken tot haar verdediging; zoo dat zy alle diertjens, die

haar zien, vervaart maakt: waarom gy haar, tot onder-ſcheid van andere, de *Vervaarlijke* wel noemen moogt. Als zy eet, ſchijnt haren kop zoo los aan 't lijf, als of hy aan een draadjen hong; en gelijkt niet qnalijk het lijf van een Spinne-kop.

Op den 1. van Herfts-maand vong z'haar verandering' aan, in die geſtalte, als ik haar op 't midden van de Plaat' hebb' uit-gebeeld; brengende 22. dagen daar na een Witjen of een Uil-tjen voort, dat fray gekoleurt was, en eer het ſtierf zyn zaad zettede, met wonderlijke figuren, en groen van koleur, heel anders als de Rupzen gewoon zijn: 't leefde by my van den 23. van Herfts-maand tot den 3. van den volgenden Wijn-maand.

39

39. ONDER-VINDINGE.

NA dat ik deze Rupze veel en verſcheidene kruiden hadde voorgezet, wilde zy nergens van prouven, of aan komen; ten laatſten ſteldd' ik haar Netelen voor, alzoo my dagt, dat zy wat netelagtig om haar herte was, en der netelagtig uit zag: 't welk doende, zag ik met verwonderinge aan; hoe verblijd zy was, hoe zy haren kop, aan het netel-kruid ſtreek, en wreef; als of zy het kruid willekom hiet, en hoe graag, en ſmaaklijk zy der van at.

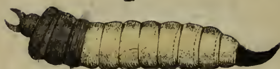
Als ik haar nu een tijd lank met Netelen gevoed hadde, zoo ging z' haar, op den 3. van Wijn-maand ter veranderinge ſtellen, (in die gedaante, in welke gy haar op het midden van de

Plaate zien kont) in een omgekeerd wijn-glas, tegen 't midden aan, nêêrwaarts hangende. Wanneer men haar in hare veranderinge zijnde, aan-raakte, wist zy haar zoo sterk te bewegen, en haar lijf, tegen 't glas aan, over en wêêr, zoodanig te slingeren, dat zy der een geluid in maakte, niet anders dan of'er een klockjen geluid hadde: 't welk zoo lange tijds wel aan malkanderen duurde, dat men onder-en-tusschen 40. tellen konde, daarom gaf ik dezen Worm den naam van *Klok-luyer.*

Op den 20. van Slagt-maand quam der een gevleugeld diertjen uit te voor-schijn, gelijk die Witjes, diemen *Schoen-lappers* of *Lang-beenen* by ons noemt, het welke Pauw-koleurig, en schoon om aan-zien was. Dit leefde

40. dagen

40

40. dagen zonder voedzel, en ten laatſten ſtierf het, alzoo zijn gewoonlijk voedzel my onbekent was.

40. ONDER-VINDINGE.

IK hebbe over lang gewenſcht te weten, waar uit de Sprink-hanen haren oorſprong nemen; en tot dien einde ook geene kleine neerſtigheid aan-gewend. d'Onder-vindinge van 40. jaren heeft my geleert, dat deze zoorte van Sprink-hanen, waar van ik'er u een op het 40. Plaat-blad uit-gebeeld vertoone, haar hier in *Zeeland* jaarlijks hebben op-gedaan, in den Slagt-maand, ende Winter-maand, aan ouwde Linde-boomen; mids-gaders dat zy ook op deze boomen zekere vogtigheid op-lekken, by welke zy een wijle tijds, dog niet zeer lange

 leven;

leven; want als den kouwden winter in't land komt, dan ſterven zy alle, die haar uit den Linde-boom begeven hebben: en 't ſchijnt dat zy der uit moeten, alzoo der geen voedzel voor haar in te vinden is. Zoo lang' als zy wormen zijn, zoo konnen zy in het houwt, en by het houwt wel leven; maar als zy nu tot Sprink-hanen geworden zijn, hebben zy ander voedzel, als het loof, en de vogtigheid van den zelfden Boom, van noode.

Deze Worm, alzoo de Sprink-hanen uit hem her-voort-komen, magmen, om onderſcheid, *Sprink-häanſteelder* noemen. In zijne veranderinge liggende, is hy qualijk te bekomen; ten zy, als 'er Boomen uit 'er aarde wayen, en in 't na-jaar, als het Boomhouwt ghekloven word. Ontrent

deze

deze tijd, en by deze gelegentheid, als men houwt kloof, is my dezen Worm ook, in zyne her-vorminge liggende, ter hand gekomen; zoo dat ik den juiſten, en beſcheidenen tijd, wanneer hy zijne veranderinge begonnen hadde, niet en kan aan-wijzen: want hy hadd' hem te voren in 't pit van den Boom ter veranderinge gezet, en in 't midden van 't geklooven houwt vond' ik hem, op den 1. dag van Winter-maand, niet wetende, wanneer hy hem ter veranderinge gezet hadde. Zoo haeſt ik hem bekomen hadde, zetted' ik hem weg in zyn eigen Boom-aarde, in een warme plaats, nevens een ſchoor-ſteen. Op den laatſten van Sprokkel-maand van 't volgende Jaar quam der een Sprink-haan uit te voor-ſchijn; dewelke haar huid

uit-geſchoten hebbende, van koleur veranderde. Deze Sprink-haan hebb' ik, 14. dagen lank, met een geregte van Appelen, Peeren, en zuiker onderhouwden; dog alzoo dit zyn gewoonlijk voedzel niet en was, is hy eindlijk geſtorven.

41. ONDER VINDINGE.

MEt deze ſlag van Rups-wormen zijn de Bond-werkkers zeer gequelt, alzoo zy in 't bond geen kleine ſchaad' en doen; wes-halven gy haar den naam van *Bond-werkkers-verdriet* wel geven moogt. Deze hebb' ik tuſſchen de pluimen van een End-vogel, die op-gedroogt was, gevonden, en levende by de vettigheid, en de huid, die zy zuiver op-eten. Ik oordeel' ook, dat zy uyt de vettigheid haren

41

oorſprong hebben; alzoo zer by leven; gelijk vele diertjens daar uit ontſtaan, en beſtaan, daar van zy gevoed worden, als de Natuur-kondige gevoelen: zy zijn rad, en geſwind in 't kruipen; zoo haaſt zy iet ontrent haar gewaar worden, gaan zy haar in aller yl onder de pluimen verbergen, zoo dat men ze nauwlijks vinden kan.

Dit is in deze Wormen aan-merkelijk, en wonderlijk, dat zy tien-maal van huid vernieuwen, eer zy haar ter her-vorminge begeven, telkens haar zuiverende, als zy haar huid uit-ſchieten, van hare vuiligheid. Deze is als een fijnen gedraaiden draad, en vaſt aan malkanderen, meer als een ſpanne lank, zy laat haar ook uit-rekken, zonder breken; zoo tay is zy; en onder deze vuiligheid ſchuilen zy.

Dezen

Dezen hebb' ik van den 2. van Braak-maand tot den 1. van Herfstmaand, etende bevonden: en, als hy nu van eten op-hield, onderging hy zyn veranderinge, in zoodanigen posture, als gy hem, op 't midden van de 41. plaate ziet. Op den 20. van Wijnmaand bragt hy een Beeſtjen voort, 't welk, als het eerſt uit-quam, roodagtig-bruin van koleur was, daar na rood; na der hand ſwart, en in 't midden uit den geelen wierd.

Deze kan men zoo lang', als men begeert, in 't leven houwden, als men haar een Banketjen van geperſte Oker-noten geeft; maar ont-houwd men haar voedzel', zoo en leven zy maar 14. dagen. Zy zijn ook zeer vertzaagt, en vreezagtig: zoo haaſt zy iets voelen, of gewaar worden,

zoo

zoo weten zy haar te houwden, als of zy dood waren, ende dat uit vreeze van de dood, en van 't leven te verliezen, dat zy zeer lief hebben, gelijk zommige andere Rupzen, waar van voor henen, de dood zeer vreezen.

Maar waar uit ont-ſtaat dit dog in deze Rupzen, en in vele andere, zal hier iemand in vallen, ende vragen mogen, dat zy de dood zoo vreezen; en het leven zoo lief hebben? Dit is een zaake die alle op-merkinge verdient; waar van de reden ook wel weerdig is onder-zogt te worden, zoo ten aan-zien van deze bloede-looze diertjens, als ten op-zigt van de menſchen, die deze beeſtjens hier in, dat zy 't leven meeſt beminnen, en van de dood alder-meeſt vervaart zijn, op een tuit gelijken; daarom ben ik nu van voor-

voor-nemen een weinig ter zijden van het ſpoor af te wijkken, en dit ſtuk met oorlof van de Vrienden Lezeren, wat breeder te verhandelen, by deze gelegentheid; niet na de verdienſte van de zaak', want ik agte ze zoo weerdig, datmen der wel een Boukjen op zijn zelven van ſchrijven mogt, en zoo rijp, en rijk van ſtoffe dat men der ligtelijk een heel Bouk op zouwde konnen maken, maar alleen tot een nut vermaak, en ſtigtinge der Lezeren. Ik verzekere haar, dat deze mijne buiten-trede, haar niet buiten rede dunken, en deze mijne uit-ſtappinge, voor haar een uyt-ſpanninghe van geeſt, en niet min vermakelijk, als voor-deelig wezen zal; indien zy hier toe maar aandagt zullen toe-brengen; zoo dat zy haar geld, dat zy voor dit

Boukjen

Boukjen geven zullen, al gaven z'er een Pond Vlaams voor, niet en zullen beklagen, alleenlijk uit aan-merkinge van 't vermaak, en voor-deel, dat zy uit d' Andwoord op de voor-gestelde Vrage, halen zullen.

Dit zietmen dagelijks aan deze Rupzen, dat het leven haar aan-genaamst, ende liefst, en de dood by haar meest gevreest en gehaat is. Zoo lieffelijk is het leven, en zoo hatelijk is de dood, zelfs by de Rupzen. Indien de nature de boomen, en het bosch met een tonge begaaft hadde, zoo de planten in de aarde spreken, zoo de verstand-en-sprakelooze dieren alle, Taale voeren konden, zy zouwden hier uit eenen mond gaan spreken, en deze waarheid een-stemmelijk getuigenisze geven, dat zy niet

zoo

zoo on-geern, als haar leven, en verliezen, overmids haar leven alleen het beſte, en het grootſte goed is, dat zy hebben; en dat zy niet meer en vreezen als de dood; aan-gezien zy haar het grootſte, ende ſchadelijkſte quaad is. Zelfs ook de kleinſte en geringſte Vliegen, die ons inde lugt voor de oogen ſweven, al-hoe-wel zy niet en konnen ſpreken, geven dit met hare daden te kennen, dat het leven by de levende alder-liefſt, en de dood alderhatelijkſt is. Zoo haaſt zy de minſte beweginge gevoelen of gewaar worden, die haar verzeeren, ofte quetzen, of ter dood haar ſtrekken mogt, zoo ſtellen zy haar vleugelen, en al wat by haar is, te werk, en reppen haar, om de dood t'ont-vliegen, gelijk de Rupzen, ende Wormen, om de dood

te

te ontloopen. Den Duivel, die *Beelzebub* in de Heilige Tale heet, van de Vliegen, als zijnde wel een Overſte, maar van de Drek-vliegen, al-hoewel hy *een Leugenaar, ja een Vader der leugenis, en uit zyn eigen ſpreekt, als hy leugen ſpreekt, overmids'er geen waarheid in hem en is*; gelijk de mond de Goddelijke Waarheid van hem ſpreekt, *Joh.* viij. *verſ.* 44. heeft efter daar in de Vierkante waarheid eens gezegt, dog niet uit hem zelven, *Job* ij. *verſ.* 4. als hy de Heere deze Andwoord gaf: *Huid voor huid, en al wat iemand heeft, zal hy geven voor zyn leven,* aan-wijzende, dat de menſche niet koſtelijker, dan zijn leven, en heeft; zoo dat hy daar voor geern al, wat hy inde Weereld bezit, zal verwiſzelen: 't leven is hem 't ſoetſte, en 't aan-genaamſte, de dood is hem

hem 't hatelijkste. Den Regel der Re-den-konstige is boven alle weder-spraak', onweder-leggelijk ende en kan niet gewraakt worden by de ge-ne, die de reden plaatze geven: *tegen-strijdende dingen hebben tegen-strijdende ge-volgen.* Want, wie en ziet, en bevind dit niet, in alle strijdige dingen? dat het een aan het andere altijd de markt, ende maate zet; zulks dat, zoo het een gevreest, en gehaat word, en te vreezen, en te haten is; het andere, in het tegen-deel, bemint, en begeert word, ook lief te hebben, en te be-geeren is. Geen dingen nu en zijnder, die tegen malkanderen meer strijden, als het leven, en de dood: want zy staan lijn-regt, en strijden tegen den anderen; als den dag, en de nagt, het ligt, en de duisternisze, den zegen den

vlouk

vlouk, het goed, en het quaad, het vermaakelijke, en 't schadelijke, 't heil en 't verderf: het eene van deze neemt het ander weg, ja vernietigt het: is het leven niet een ont-beeringe des doods, en een vryheid van de zelfde? is de dood iet anders, als een verdervinge, ja een vernietinge van het leven? Wie kan dan aan de zekerheid van dit gevolg twijffelen? dat de dood zoo gehaat, en vermijd word, ende zoo te haten, en te vlieden is, als het leven gelieft, en gezogt word; ende zoo ook te beminnen, en te zoukken is. Zoo de Rupzen, en de Vliegen spreken konden, en indien gy haar dit ging vragen; zy zouwden het met haaren mond bewaarheden; maar zy geven 't nu met haar doen te kennen, dat zy niet beters, dan het

leven en hebben; en nergens nooder van berooft en worden; en niet meer dan de dood en vreezen. Ik zegge u dit dan, dat *Job*, in een ander gelegentheid, en op een ander onderworp, tot zyne Vrienden eens zeide, *Job* xij. 7.—10. *Waarlijk vraagt het dog de beeſten, en elk een van die zal't u leeren, en het gevogelte des Hemels, dat zal't u te kennen geven; ook zullen't u de viſſchen der Zee vertellen.* Want *wie en weet uit alle deze niet, dat de hand des* HEEREN *dit doet? in wiens hand de Ziele is van al dat leeft, ende den geeſt van alle vleeſch des menſchen*; ook van alle beeſten. *Hy is immers den God der Geeſten alles vleeſchs* Num. xvj. v. 22. Hy heeft ook alle vleeſch, dat hy geſchapen, alle beeſten, die hy 't leven gegeven heeft, eene begeerte, ende liefde tot het leven; en een haat,

en

en af-keer van de dood, in-gedrukt, zoo dat zy niet ter weereld meer vreezen als de dood, en niets meer beminnen dan haar levens behoudenisſze: want zy en hebben niet anders, dan het leven; dit is haar dierbaarſt, en ook al dat zy bezitten. Hier in zijn deze Rupzen, en de beeſten de menſchen gelijk, ende die by-zonderlijk, die geen ander leven als dit tijdelijke, of geen vaſte hope van een ander, en beter leven, en hebben; de welke *als de veulens der Wouwd-ezels geboren zijnde*, geen andere geboorte, als die van beneden is, deelagtig zijn. Deze ſtaan hier neffens de beeſten, in de plaatze van duizend getuigen: al konden 't hare tongen niet zeggen, hare daden zouwden 't met volle kelen uitſchreeuwen, dat 'er haar niet zoo lief,

en koſtelijk dan het leven, is; en niet zoo vreeſlijk, en vervaarlijk als de dood; *den Konink der verſchrikkinge*, gelijk *Bildad* de *Zuhiter* haar noemt, *Job* xviij. 14. Want worden zy eenig onraad gewaar, of hooren zy 't geſnuyf der peerden van de vyand; zien z' hem met geweld van voet-knegten aan-komen; of zijn zy maar in vreeze van zijn aan-komſte, zy gaan Alarm ſlaan, en nemen wapenen in de vuiſt, om haar te verdedigen, en haar leven te beſchermen: al zijn zy Weder-doops gezind, en al laten zy haar voorſtaan, dat het nu niet geoorlooft en is, krijg te voeren, zy en laten haar evenwel niet geern dood-ſlaan; maar zy keeren, en verweeren haar zoo lange, en zoo veel, als zy konnen; of konnen zy niet keeren, en haar verwee-

ren,

ren, zoo nemen zy de vlugt, als de vreezagtige krijgs-knegten, om haar leven der uit te dragen. Word de lugt ſcherp en kouwd, in 't hertje van de Winter, zoo doen zy kleederen aan om haar te dekken, in den dag, en van de kouw te beſchermen; en leg-len 's nagts dobbel dekzel op 't lijf, om niet te verſtijven. Zijn zy hongerig, zy zien na ſpijze om, en den ſtaf des broods, op dat zy leven zouwden. Krijgen zy dorſt, zoo zoukken zy drank: hebben zy geen voedzel, zy zouken 't daar het is, om haar te onder-houwden; zy houwden 't voor een vaſte ſtok-regel, indien zy niet en aten, dat zy zouwden moeten ſterven. Over-valt haar een ziekte, zoo zen-den zy om een Artz, of een genees-middel-bereider, om haar was 't mo-

gelijk van de dood te bevryden: kort om; al wat de menſchen in dit leven hebben of krijgen konnen, dat gebruikken zy al om het leven, ende voor het leven, tot haar wezen, ofte wel-wezen, ofte tot haar vermaak, of levens-noodruft. End' aan-gezien zy 't al aan-leggen watter by haar is, tot dienſt, of behouwdeniſze van het leven, zoo blijkt hier uit by on-wederſpreeklijk gevolg, dat zy 't leven beter houwden, en weerdiger agten, dan al wat zy hebben, en dan al wat'er in de Weereld is. Zy en dwalen ook in haar oordeel niet; want daar en is niet beter op de weereld dan het leven. Ik ſpreke van aardſche, ende tijdlijke goederen; (want anderzins *is Gods goedertierentheid beter dan het leven*, als de man na Gods herte getuigt. *Pſal.* lxiij.

lxiij. 4.) Zijt gy begeerig om de Reden hier van te hooren, z'is gereed; overmids het al tot dienſt van het leven ſtrekt, en voor het leven is; zoo moet immers noodzakelijk het leven beter zijn; want is het einde niet altijd weerdiger, dan de middelen, tot het einde dienende? is den Heer niet altijd weerdiger, ende meer als de knegt die hem dient, in op-zigt dat hy dient?

Dit weten de menſchen ook zoo wel, ja beter, als de beeſten; daarom doen zy gemeenlijk zoo veel weer en moeite, als zy konnen, om 't leven te behouwden, en de dood t'ontgaan. Tot bewijs hier van zal het Voorbeeld van *Lodewijk* de xj. Konink van *Vrankrijk*, ons dienen konnen: want hy was altijd zoo ſchrikelik vervaart

voor de dood, dat hy geduurende zijn ganſche leven zijne Huys-genooten, ende Dienaars gelaſte, dat, zoo zy hem in doods nood, of gevaar zagen, zy hem alleenlijk tot bekenteniſze zijner zonden, en verzoeninge met God vermaanen zouwden, zonder eenig gewag van de dood te maken; want hy liet hem voor-ſtaan, dat hy te ſwak van herten was, om zoo hard, en ſtreng vonnis te konnen hooren. De vreeze des doods was hy al zyn leven dienſtbaar als een knegt zynen Heer onderworpen is; ja hy was van den naam van de dood vervaart. Noit menſche zogt met meerder vlijt, en zorgvuldigheid raad en bewaar-middelen tegen, ende van de dood; als deze Koning. Zijnen Genees-meeſter *Jakob Kokterius* gaf hy duizend kroonen alle

alle maande, en binnen den tijd van vijf maanden, vier en vijftig duizend kroonen: 't mag zijn, dat het gouwde Fransche kroonen, of stukken van dier-gelijk gewigte waren. Hy schonk ook des Genees-meesters naaste vrienden vele hooge Ampten, en zyn Klein-zoon eenen Biskops Myter, en nogtans was dezen Arts uitermaten scherp ende hard tegen hem, maar hy vreesde hem zoo, dat hy hem niet en dorst van hem weg jagen, gelijk hy veel-tijds zijne andere dienaaren weg-zond. Want hy zeidd' hem gemeenlijk, " ik en twijffele niet, of gy zult " my ook eens uit-werpen, gelijk gy " alle d'andere gedaan hebt; maar ik " sweere u dit, met een heiligen, ende " dieren Eed, zoo gy dat doet, dat j'er " boven agt dagen daar na niet leven " zult.

"zult. Deze woorden verſchrikten den Koning zoo, dat hy den Genees-meeſter altijd, en allezinds vleide, en door ſmeeken, en groote giften, by hem hield. Daar woonde in Kalabrien een Heremijt, met name Robbert, een on-gelettert, dog een wijs, en voor-zigtig man, die van het twaalf-ſte jaar, tot het dry-en-veertigſte zy-nes ouwderdoms in een ſpelonke ge-woont hadde: dezen liet hy door een van zyn Edeluy, in geſelſchap van den Prinçe van Tarenten, den zoon van den Koning van Napels, met verlof van den Pauws en den Prins van Kalabrien, tot hem haalen; en eerde hem, als hy in Vrank-rijk gekomen was, niet min, dan of hy Pauws van Roomen geweeſt was: hy viel voor hem op zyn knyen, oot-moediglijk

moedigljjk biddende, dat hy hem het leven ver-lengen wilde. Dit dede hy alleen, uit vreeze des doods. Hy ſloot hem zelven ook in een kaſteel, met zeer nauwe wagt bezet, ende hy en liet niemand by hem komen, als zyn lijf-wagt, Dienaars, ende Amptenaars, welker dienſt hy van nooden hadde, door een klein deurtjen, en niet voor den agt uren. In dit kaſteel hielt hy een voor-hofjen, om der in te wandelen; maar hy quam'er nogtans zeer zelden in; al uit quaad agterdogt, dat hem iemand met vergift, of anderzins zouwde van kant helpen, zoo een ſchrik hadd' hy voor de dood. Ziet hier van, zoo 't u luſt, *Philips van Kominés*, een van de twee Edelſte ſchryvers van de zaken van Vrank-rijk *in zyn 9. ende 10. bouk* van Johan-

Johannes Sleidanus, uit het Franſch in't Latyn vertaalt. Zyt gy ook begeerig, om 't getuigeniſze der Heidenen hier over te hooren? hoort eens wat Seneca in zynen lxxxij.brief van een yder menſche zeyt; *In een ygelijk is een liefde zijnes zelfs en een in-geplante wille om hem zelven te behouwden, ende te blijven, en een veragtinge der ont-bindinge.* Ariſtoteles, en andere noemden de dood het alder-ſchriklijkſte van alle ſchrikkelijkke dingen: daar voor houwden haar de weerldſche menſchen ook: gelijk zy 't leven het koſtelijkſte van alle koſtelijkſte dingen agten: en niet zonder reden: want het ſlegtſte, en geringſte ſchepzel, dat 'er leeft is edelder, als het beſte dink, dat leve-loos is, en niet meer, als een blood wezen heeft. Gelijk den leven-

levendige Adam veel uit-nemender was,als den onbezielden klomp aarde, daer hy uit gemaakt wierd; alzoo is't leven beter, als een enkel wezen, *een levendigen hond is beter, als een doode leeuw.* Zegt den Prediker *kap.* ix. 4. *ende volg. Voor den genen, die vergeselschapt is by alle levendige, is'er hope: want de levendige weten, dat zy sterven zullen: maar de doode en weten niet met alle, zy en hebben ook geenen loon meer, maar hare gedagtenisze is vergeten; ook is al-reeds hare liefde, ook haren haat, ook hare nydigheid vergaan, en zy en hebben geen deel meer in deze eeuwe in alles, dat onder de zonne geschied.* Gelijk het lighaam meer is, dan de kleedinge; zoo is ook het leven meer als het voedzel, als onzen Heere ons leert, *Mat.* vj. 25. Wie en weet ook niet dat het leven, en dat leven heeft,

heeft, in zig zelven weerdiger ende beter is, dan al het gene, daar men de boter, 't brood, en de wijn om koopt. 'T is wel waar, den gierigen vrek zal hier de gek mêê ſcheeren, en hem laten dunkken, dat men hem dit diets makende, dat het gene leeft, beter is als het leve-looze geld, wel zouwde mogen wijs maken, dat een hands vol vliegen, of een ſluit-kôôle vol rupzen, of een arm vol jonge katten, beter, ende weerdiger waren, als een tonne gouds, of een kiſte vol geld; en dit zouwde by hem de meeſte ketterije van de wereld zijn; maar hy en denkt niet, dat hy met al zijn geld, al was hy zoo rijk als Cræſus, of Craſſus, zijn leven, als 't ver-waarlooſt is, niet en kan weder-koopen; en als hy op 't gypen eens liggen, of

op

op de laatſte ſporte van de ladder zynes levens ſtaan zal, het zelve niet een oogen-blik verlengen; ja ook dat hy niet een levendige rupze, of vlieg maken kan, al teldd' hy al zyn kiſten uit, ende zyn burſzen plat. Zouwd' hy ook niet een zeer devoot Martelaar des duivels zijn, die zijn leven minder, als zijn geld beminde? De Boots-gezellen, die met Jonas ende Paulus voeren, en de Koopluiden, die de Zee alle dage bouwen, verliezen 't liever al dat zy hebben, als haar leven, en worpen 't geern over boort met haar eigen handen, om haar leven te behouwden, ende t' huis te brengen. Onzen Zaligmaker ſtelt by *Lukas kap.*ix.v.26. eene vrage voor, die aan-merkkens-weerdig is, voor allerley ſlag van menſchen, maar by-zonderlijk

derlijk voor de geld-zugtige, en d'eergierige, welke vrage zoo zy wel ter herten namen, zy zouwden in aller yl van die gouwdſche geel-zugt, en elendige ſtaat-zugt genezen zyn. *Wat baat het een menſche, die de geheele weerld zouwde winnen, en hem zelven verliezen, of ſchade zijnes zelfs lijden?* Zoo vraag' ik u ook, wat voor-deel ligt 'er voor u in dat gy als den Grooter Alexander, of den Keizer Auguſtus een Heer zijt van de gantſche weerld, zoo gy in een uir, ja in een oogen-blik (want meer tijd en hebt je niet van doen om te ſterven) met een ſnik, uw' ziele, leven, ende lijf verlieſt; en dan zoo weinig profijt van al de weerld hebben kond, als den rijkken wrekken Braſzaart van al zijn rijkdom in de helle hadde? wat kan u al uw' geld, ende goed baten

ten, als gy in een ommezien zoo arm, als *Job*, of *Irus*, en zoo kaal als een Rat, of een geplukte Vogel word, zoo dat gy geern uwen ſtaat met dien van een Bedelaar zouwd verwiſzelen? zilver, en gouwd, land, en zand, geld, en goed, eer', en ſtaat, blijven hier, op de Weerld, en gy gaat van hier uit de Weerld, zoo haaſt gy u leven uit-blaaſt. Zoo moet dan immers het leven beter, en koſtelijker zijn, dan al het goed des Weerlds. De dood daar-en-tegen is vreeſlijk, ende pijnlijk: is 't niet drouvig, en bitter voor een menſche, dat hy ſcheiden moet van zijn lieve vrienden, wijf, en kinderen, zijn aan-genaam en zoet gezelſchap, dat hem zoo weerd was als zyn regter-oog, en als zyn eigen Ziele? Als *Jonathan* geſtorven

n was,

was, zoo was *David* daar over zoo bedrouft, dat hy qualijk te ſtillen was. Den Eerts-Vader *Jakob* treurd' ook bitterlijk ende lange over 't gemeind verlies van zynen Zoon *Jozef*; van droufheid ſcheurd' hy zyne kleederen, en leidde eenen zak om zyne lendenen; hy weigerdd' hem te laten trooſten, niet tegen-ſtaande, zy de hope hadden, die weder te zien in het ander leven, in d' op-ſtandinge ten jongſten dage. Is het dan vreemd, dat de Heidenen, en Weerelds-gezinde menſchen, die of d' op-ſtandinge niet en gelooven, of daar van niet goeds en verwagten, bedrouft zijn, als zy de dood zien ofte hooren? Zoo verſtond het den Hoog-verligten *Paulus*, dat de Heidenen, die geen hoop' en hebben van de zalige weder op-ſtan-

dinge

dinge uit den dooden, groote reden hebben, om over de dood van hare vrienden zeer bedrouft te zijn, en over-zulks ook voor haar eigen dood te ſchrikken: Over-mids zy zonder hope van de zalige weder-op-ſtandinge in de Weereld leven, 1 *Theſz.* iiij. 13. Over-legt ook eens, of het niet drouvig, ende moeyelijk voor een menſche wezen moet, die al zyn leven lang geſchraapt, en geraapt, gewaakt, en gebraakt, gekroopen en geloopen, geſlaaft en gedraaft heeft, om een deel geld en goed by een te krijgen, en die nu al een goe ſtuyver te boven heeft geleit, en een grooten hoop by een geſchravelt, zoo dat zijn middelen hand over hand beginnen aan te winnen, en hy van voor-nemen is, om deze en die landeryen, ſchoone

groene dekens, daar een dief over mag loopen, maar die hy efter niet en kan weg-dragen, deze huizen, en die hoven der aan te koopen, en te knoopen, die ook zoo veel geld al-reede op het Land heeft, dat hy den jaarlijkſchen Intereſt, in een reis, niet t' huys dragen kan; die daar-en-boven nog aan deze en die ſchepen reed, daar hy zulke in-komſten, ende voordeelen van verwagt, dat'er hier en daar Vijftig ten Honderden, ja een heel çentjen over-ſchiet; zoo dat hy zyn kinderen rijkelijk kan uit-hyllikken en treffelijk uit-zetten, dat yder een zegt, wel dat en hadd' ik van die man niet gedagt, of verwagt; oordeelt eens, of dat niet pijnlijk en is, dat zoo een ſchat-rijk man op eenen nagt, in een uur, van al die ſchoone ſchatten
ſcheiden

ſcheiden moet, on-wetende, hoe zijn Erf-genamen na zijn dood daar mede zullen leven, en om-ſpringen? Is 't wel te verwonderen, dat zoo een man om de dood niet denkken, en van de dood niet hooren mag? dewijl het hem zoo zuur, en zoo bitter valt, van al dat ſchoone geld te ſcheiden? hy en is 'er al lacchende niet aan-gekomen, en daarom en kan hy der niet vrolijk af-ſcheiden; 't heeft hem menige nagt-ruſt, zoo veel brakens, en wakens gekoſt, eer hy 't zoo verre kreeg, en daarom kan hy 't al t'effens niet dan zeer beſwaarlijk verlaten; was 't een Bankeroet van een duizend guldens; was'er een dief met een zak of een pak geld weg-geloopen, dat was nog om over te komen, men zouwd 't zien te verwinnen;

maar nu de man zelve geſtolen word, en d'aarde met het lighaam, en miſſchien, de Helle met de Ziele doorgaat, daar en is immers geen raad toe om over te komen. Daar-en-boven, is 't niet ſpijtig, ende ſchriklijk om te denkken? wanneer een man, na veel kruyens, ende kuipens, na veel loopens, en dravens, hem zelven op het rood kuſſen gebragt, en in een Ampt met geweld in-gedrongen heeft; en als hy in de grabbelinge van 't geld komt, met d'aan-zienlijkſte van het Land verkeert, by de groote geëert, en geagt word, te peerd, of in een karoſze rijd, *Myn Heer* voor, en *Myn Heer* agter gegroet word, en nu de ſchoonſte gelegentheid van de Weereld hem toe-lagt, om zyn kinderen rijk te maken, en tot ſtaat te brengen; dat de

drouvige

drouvige dood hem op zyn on-voorzienste weg komt slepen, al zyn spillen in d' asschen wend, al zijn hooge gedagten weg-blaast, en als rook doet verdwijnen, zoo dat hy van al zijn Rekeninge niet meer over en houwt, als een ootjen in 't çijffer? is dit niet drouvig dat, daar hy een yegeljk wist goeden raad te geven, en met raad en daad uit swarigheid te redden, hy tegen-woordig geen raad tegen de dood en weet, en om zyn vrouw, en kinderen te troosten, die haar nakende verlies beklagende, zyn Ledekant omçingelen, ziende dat met hem hare hope sterven zal? Is het niet spijtig, dat hy, die zoo hoog was op-gehyst, nu zoo leeg, en in het graf, dalen moet? daar hy in zyn fulp, in zyn zijde, en in zyn gouwd ging, zoo dat

yder een voor hem ſtuipte, en de kny-en boog, gelijk eertijds voor *Haman*, van welkers on-deugd hy als al-gemeen erf-genaam is, dat hy 't ook nu word van zyn ongeluk, is't niet ſchandelijk, 't is even ſchadelijk? is 't niet jammer, dat nu al zijn koſtelijke kleederen, op een arm dood-kleed, ende ſtroo-wis uit-komen, en al zyn huizen eindigen in een dood-kiſt van 6. of 7. voeten? Hoe zouwd 't hem geſpeten hebben, had men hem van boven nêêr gebonſt, en laten liggen ſpartelen, en worſtelen met de wan-hope van her-ſtelteniſze, ende zyn kuſzen t' huys gezonden? en wat is 't nu beter? niet een hair, nu de dood maakt, dat hy zijnen ſtinkenden azem uit-blaaſt, ende zyn Ziele miſchien in d' helle ſpuigt? Daar zyne gunſtelingen

zoo eerbiedig tegen hem waren, als *Zem*, en *Jafet* tegen haren Vader *Noah*, en zyn ſchande bedekten, zo dat zy aller-wegen zyn eer op-hielden, en hem voor-ſpraken, en waar zy een van zijn Wolfs-klauwen wat zagen uyt-kijken, daar een fluweele lap over hingen; gaan zy hem nu in de Kerkke onder de voeten treden, en zonder ſchroom over 't lijf loopen. Wat is het nu? hy word van haar verſtooten, en van al zyn heerlijkheid berooft, min nog meer, dan of hy met *Nebukadnezar* in een beeſt verandert was, ja nog erger: want men liet *Nebukadnezar* nog op de aarde; maar deze word'er in geſteken, zyn lighaam word een ſpijze voor de wormen, en zyn Ziel miſſchien een aas voor d'helſche grijp-vogels. Ey, doet hier dit nog by: is

dit niet yſzelijk, dat een menſche, die nauwelijks in zyn leven van eenige ſwarigheid en wiſte, altijd goeds moeds, en vrolijk was, hem zelven voede, als op eenen feeſt-dag, zynen Hemel op der aarden hadde, zoo hy meende, en door de Weerld niet kroop als d' arme, nogte ging als die middelbare rijkdom hebben, maar rolde, en wentelde, als de Rijkſte fokkers; nu van al zyn Spits-broers, en van al zyn vermaak ſcheiden moet? Daar hy gewent was hier en daar genood te worden, dat hy nu te bedde word geworpen, en daar moet blijven liggen; zoo dat hy niet gaan, nog ſtaan, nog niet meer by 't gezelſchap komen kan, maar haaſt met de voeten voor-uit weg-gedragen, en in de ſwarte aarde gelegt zal worden; en zijn

Ziele

Ziele misschien op 't swarte peerd zal moeten rijden? Dit quelt en smert het herte van den Weerldling, welkers God zijnen buik is en die niet dan aardsche dingen bedenkt, aldermeest, dat hy van zyn vrienden, vrouw, en kinderen, van zyn goed, eer, en staat, van zyn vermaak, en geneugte scheiden moet; is dit zoo pijnlijk voor dezen mensche, hoe pijnlijk moet't dan voor zyn Ziel en lighaam zijn, die twee alder-weerdste, en alder-naaste vrienden, die nauwer aan een verknogt zijn als vrienden, ja als man en wijf, malkanderen verlaten, en buiten alle hope van oit meer t' zamen vrolijk te zullen zijn, van een gescheurt moeten worden? Is dit in dezen mensche te verwonderen, dat hy alle weer doet, die hy kan doen, om de dood, en dit

al,

al, af te keeren zoo lang als hy kan? want, wat is dog een menſch als hy dood is, men legt hem terſtond af, van 't bedd' op het ſtroo, van 't ſtroo in de kiſte, dan laten hem zyne naeſte, en beſte vrienden ten grave brengen, zy en hebben geenen luſt meer om by hem te blijven, of om hem by haar te houwden; ja z'en hebben geen vermaak meer, als z' hem zien. Het vrolijk, en voor-ſpoedig leven van de god-loozen, als het af-gelegt word, vergelijkt *Job*, by een keerſze ofte lampe, welk' uit-gebluſcht word, zeggende, *kap.* xxj. 17. *Hoe dikwils geſchied het, dat de lampe der godloozen word uit-gebluſcht?* ende dat zeer bequaam, en aardig: want, gelijk de lamp of de keerſze, zoo lang als zy brand, en ligt, den menſche aan-genaam is; elk ziet

ze

ze geern, elk is 'er geern by; maar als zy uit-gaat, of uit-geblufcht word, zoo geeft zy eenen ftinkkenden rook-damp van haar, die niemand en behaagt; zoo ftaat het ook met de welvarende vrolijkke weerldlingen, zoo lang, als de lamp, of de keerfze van haar leven brand, ende ligt geeft, zoo lang' als zy zingen, en fpringen, drinkken en klinkken, teeren en fmeeren, domineren en quinkeleren, zoo hebben zy veel kelder-en-tafel-vrienden, die zeer geern by haar zijn; ende gelijk de Heere Chriftus zeidde, dat *de Aarenden by het doode lighaam vergaderen*, zoo vergaderen deze graag, en geern, niet by zyn dood lighaam, maar by de doode lighamen van fyn Offen, en Schapen, Runderen, ende Kalveren, Hoenderen, en Kapoenen, Snippen,

en

en Patryzen, Hazen en Konynen, als zy wel gebraden zijn: maar als hy hem daar op met haar lang' genough vrolijk gemaakt, ende die met goed druiven-bloed wel bedropen, en begoten heeft; dan komt het nare ſchim des doods, en blaaſt de keerſze zynes levens uit; daar ligt hy dan en ſtinkt, en en laat voor zijn Spits-broêrs niet na als een leeliken reuk ende rook, daar zy alle van een af-keer hebben: en, daar zy te voren rontom aan zijn tafel zaten, als de Krayen op een doode Koe, of Raven op een dood Peerd, die dadelijk op ſtuiven, als 'er na haar geſchoten word, zoo vliegen deze ook heen, als de dood hare pijlen ſchiet, en haren vriend ter neder velt. Zoo is dan de dood een verſlindend beeſt; en daarom zijn de menſchen
daar

daar zoo voor bevreeſt, als voor een Luipaard, die op den weg loert, voor een fellen Beer, ende een ouwde Leeuw, het wild gedierte des velds verſcheurende: deze houwt haar met vreeze gevangen onder ſlavernye. Zy zoukken ook altijd, en zoo lang als zy leven alle hulpe, om haar te ontwijkken of te ontloopen, gelijk de Rupzen, om de dood t' ont-kruipen, en de vliegen, om de zelve t' ontvliegen: hare ſpyz' en drank, hare kleedinge, hanteringe, neeringe, de genees-middelen, en alle diergelijke dingen, zetten zy als zoldaten, en zentinellen immers daar tegen geſtadig op de wagt; maar ogh armen! zy roeyen al tegen wind, en ty, zy loopen met het hoofd tegen de muur, en daar zy tragten de dood te ont-loopen,

pen, daar loopen z'er hol over bol in, als den rollenden bol van haar leven ten eind' is, en vallen haar in de kaken. De weerldſche meſt-verkkens, zoukken haar zelven, als hard tegen de dood te maken, gelijk *Zauls* malien-kolder, of geoogde krijgs-rok hem op-hielt, dat zijn ſpieſze in zijn lijf niet en konde in drukken; of gelijk zommige Toovenaars de luiden wijs maken, dat zy iemands lighaam door belezen, en beſweeren, tegen ſteken, en ſchoten konnen harden; die zy daarom *gehard* noemen: alzoo gaan der vele ook te werk, als of zy tegen de dood ſteek-vry, en ſchoot-vry waren, en een verbond met de dood, een voorzigtig verdrag met het graf, ende haar een *Ajax*-ſchild tegen beide hadden; luiden van *Zardana-*

paals

paals geslagte, School-kinderen ofte mede-makkers van den rijken brasser, die hem *kleedde met purpur, en zeer fijn lijn-waat, en alle dage vrolijk en pragtig leefde*, Luk. XVI. 19. tot dat zijn lighaam in het graf, en zijn Ziel' in d' helle van de dood gedragen wierd. Vele die den naam van Christenen dragen, hoewel zy dien niet weerdig zijn, hebben dit oock wel voor een gewoonte, dat zy de nare gedagtenisze des doods, als zy zomtijts schielijk haar gemoed te gemoet komt, arbeiden door 't een of 't ander middel van haer weg te drijven, ofte te verdooven, als met zuipen, en swelgen, braszen en kis-kaszen, kodden, en gabberen, met wulpsheid en ontugt, of eenig' andere woeste, en weerldsche brood-dronkkenheid; en hier-

om al, om dat zy op de dood niet denkken mogen: Dat zijn zy, die met eenen wakkeren roes, gelijk zy zeggen, den rouw van het herte ſpoelen, of den boozen droes, en den dag des doods verre uit haar zin zetten. Dat zijn zy, die *Zaul* gelijk zijn, en als de gedagteniſze des doods haar verſchrikt, met deuntjens te ſingen, en met ſpel, en tijd-verdrijf haren geeſt vermaken. Als een booze geeſt van den HEERE *Zaul* eerſt verſchrikte, zoo liet hy, op den raad zijner knegten, die voor zijn aan-gezigte ſtonden, eenen man zoukken die op d'harpe ſpelen konde, op dat hy, als de booze geeſt op hem was, met zijn hand ſpelen, en 't beter met hem worden zoudwde. Door dit middel kreeg hy ook verademinge, want als *David*

voor

voor hem ſpeelde, week de booze geeſt van hem; gelijk gy dat lezen kond, 1 *Zam.* XVI. verſ. 14.—23. Zulke menſchen zijnder ook nu onder de naam-Chriſtenen, die om van de gedagte des doods niet verſchrikt te werden; of om, als zy haar nu verbaaſt, en ont-zet, verligt, en wat gerust geſtelt te worden, tot ſnaren-ſpel en gezangen haren toe-vlugt nemen; maar zy doen, gelijk de plompe Wonden-heelders, die op een been, dat uit het lid is, of een groot geſwel, eene pijn-ſtillende, en verzagtende plaaſter leggen, en niet eens bekommerten zijn, hoe zy 't been wêêr in het lid zetten, of 't geſwel rijpen mogen; of die het zeer van buiten met een plaaſter bedekken, en laten 't in den grond, en in de wortel verrotten;

of gelijk de Broddelaars van Meesters, op opene wonden, een plaaster plakken, om de lippen van het vel aan een te trekken, zonder de wonde van binnen te zuiveren. Men vind'er nog zulke, dewelke die *geruste*, *te Zion*, en die *zekere*, *op den berg van Zamaria*, slagten; welkers handelingen ons de Heilige vóor-zegger *Amos* na het leven af-maalt, *kap.* VI. *vers*. I. 3. — 6. *die den boozen dag verre stellen*, *die daar liggen op Elpen-beenen bed-steden*, *en weeldig zijn op hare koetzen*, *en eten de lammeren van de kudde*, *en de kalveren uit het midden van het mest-stal*, *die op't geklank der luite quinkeleren*, *en bedenkken haar zelven werk-tuigen van Muzyke*, *die wijn uyt schalen drinkken*, *en haar zalven met de voor-treffelijkste oly*; *maar en bekommeren haer niet met* hare arme ziele, ja zy en begin-

beginnen niet aen hare dood te denkken, dan als de klinkk' op den duim, en gereed is, om de deure van haar leven, en de twee venſters van de ſtrate vaſt toe te ſluiten, of als de keerſz' in de pijp brand, en het klamme ſweet haar uit-breekt; of als de dood op de bed-ſpond' of haar op de lippen zit, zoo dat zy nauwlijks bequaem zijn, om haren uiterſten wille, aan-nopende hare tijdlijke goederen, te verklaren, veel min, eens met ernſt op hare Ziele agt te nemen; eene zorgelooze on-agtzaamheid in zoo grooten, en hoogwigtige zake, voor haar in der eeuwigheid onverandwoordlijk! Vele zijn de Gadarenen gelijk, die met hare ſwijnen meer bekommert zijn, als met hare Ziele, dien de Ziele maar gegeven ſchijnt, in de plaatze van

zouwt, om het lighaam van verrottinge te bewaren; die meer bezorgt zijn voor haar tijdlijk Vee dat zy bezitten, als zy over 't eeuwig wee, dat zy te vreezen, en zekerlijk te verwagten hebben, haar bekommeren: haar koeyen, peerden, ſchapen, ende vogelen; ja katten en honden geven zy ſpyz' en drank te zijnder tijd; zijn zy ziek, zy tragten ze te genezen; ſteken zy de moord, zy zijn'er over bedrouſt; als de kinderen, over 't verlies van een Muſchje; maer hare koſtelijke Ziele laten zy verloren gaen; zy zien niet om voor haar, na de ſpyz' en drank, die tot in het eeuwig leven blijft, dan als zy op haar verhuizen ſtaat; zy en tragten zy niet te genezen, dan wanneer der geen zalf aan te ſtrijkken is; en zy en zijn over 't verlies

lies van hare Ziele niet bedrouft, voor al eer z' haar in de helle vinden. Valt haar onder-en-tusschen de gedagte, dat zy sterven moeten, zomtijds schielijk in, zoo gaan zy haare swaarhoofdigheid met eenig weerldsch vermaak verdooven, of in wijn versmooren, uit schrik voor de dood, om niet elendig voor den tijd te zijn: zoo doende krijgen z' ook wel eene kleine verligtinge, gelijk dood-krankke voor haar dood; maar die haar gantsch zeer qualijk zal bekommen, en zeer zuur op-breken, hier en hier-na-maals. Andere onder de Naam-dragende Christenen zijn zoo godloos niet, maar wat schappelijkker: want zy verfoeyen der voor-genoemder handelingen, als godloos, hoe-wel zy maar een weinigje beter zijn; zoo z'

haar hand eens in haar boezem ſtaken, zy en zouwden niet veel beter gaſten in d' herberg van haar herte vinden; doch efter en willen zy deze ſchuld niet dragen, en den naam niet hebben, dat zy ſchrikken voor de dood, maar zy roupen in het tegendeel vol-mondig uit, dat zy wenſchen, en verlangen na de dood, en zy zeggen, en her-zeggen dat zoo menigmaal, dat zy 't haar laten dunkken, dat het waar is. Deze ſlagten dien leugen-ſtoffeerder, dewelke voor-gaf, zoo te konnen liegen, dat hy zelfs meende dat hy de waarheid zeide, als hy boomen uit de aarde loog, want eerſt, zeid hy, verziere ik een leugen, en daar na ga ik die, zoo menigmaal en zoo lang verhalen, dat ik eindeling vergeten hebbe, dat ik, 't geen' ik vertelle,

telle, uit mijn kaſket geſmeed, ende zelfs verdigt hebbe. Zoo laten hare deze voor-ſtaan, door, en uit haar eigen, ende dikwis zeggen, dat zy voor de dood niet vervaart en zijn; en't is haar vergeten,dat zy dat uit haar poot gezogen, en zelve verziert hebben, en vertellen 't altijd voort, en voort, zonder dat zy daar toe de minſte grond van waarheid, ende zekerheid hebben: ſpreekt men tegen haar van de dood, en vraagt men haar, of zy wel genegen zijn van hier te ſcheiden; ô! zeggen zy, ik ben bereid, als 't God zoo belieft: veiltmen haar den hemel op, zy roupen terſtond *Mijn*; (als de Viſch-Koopers den Viſch mijnen,) zonder eens te denkken, wat den prijs is, en dat hy niet te koopen, noch te bekomen is, als met een op-regt ge-

loove,

loove, een verſlagen geeſt, en een bekeerde Ziele: zy en hebben niet een hair op haar hoofd, dat daar eens op denkt: zy hebben gehoort, dat men om niet geregtveerdigt, en uit genade zalig wort, en dat het eeuwige leven een geſchenk Gods is, en daar op beelden zy haar in, dat zy met kouſzen en ſchoenen in den hemel loopen, en de zaligheid met het ſpreken van 't vijf-woordig gebed van den Tollenaar, *God zyt my zondaar genadig*, verkrijgen zullen. *Zoberen trooſt, verloren is mijn geld*, zegt het Spreek-woord; zoo zegg' ik tot deze ook, zoberen trooſt, verloren zal uw' hope zijn: want dezen haren trooſt, en hope is niet anders als een droom, die vergaat en in rook verdwijnt, wanneer zy van haren ſlaap ont-waken, en opſtaan:

ſtaan: want, *gelijk wanneer een hongerige droomt, ende ziet, hy eet, maar als hy ontwaakt, zoo is zijne ziele ledig; of gelijk wanneer een dorſtige droomt, ende ziet hy drinkt, maar als hy ont-waakt, ziet, zoo is hy nog mat, en zijn ziele is begeerig*: gelijk Gods Tolk *Jezaias* ſpreekt, hoe-wel in een ander geval, *kap.* xxix. *verſ.* 8. Zoo is't met deze menſchen ook gelegen; zy lezen in den Bibel, al-hoewel z'er in kijken, als een peerd in een Schildery, want *zy zijn gelijk een peerd, gelijk een muil-ezel, welk' geen verſtand en heeft*: als de Harp-ſlager *Iſraels* ſpreekt, *Pſalm* xxxii. 9. zy gaan by hoy, en by gras te kerkke, daar hooren zy de trooſtelijkke beloften des Euangeliums, en daar op gaan zy op beide ooren, geruſt, en zonder zorge in de zonde ſlapen, droomende, dat zy regt

tot

tot den Hemel hebben, en dat onſen Zaligmaker Chriſtus, en alle zijne weldaden, die hy de uyt-verkorene, door zijne dood en opſtandinge, weerdighlijk verworven heeft, ende toe eigent, haar toe-komen. Daar op zijn *zy geruſt na hare meininge*, als *Job* ſpreekt, *kap*. vii. 5. gelijk *de geruſte te Zion, en de zekere op den berg van Zamaria*; daar den Voor-zegger *Amos* van gewaagt, *kap*. vi. 1. Zy maken haar rijk, daar zy arm zijn, gelijk de gene, die hem in-beelde dat hy Keyzer was, en alle dage in een geſlote kamer, op een hooge ſtoel ging zitten, en hem hield als of hy Gezanten gehoor en haar afſcheid gaf, of gelijk een ander, die hem liet voorſtaan, dat al de Schepen, die aan quamen, en af-voeren, zijne waren: zoo laten deze haar voorſtaan,

dat

dat het alles hare is, tot Chriſtus ende zijnen Hemel toe. Zy zeggen met de Laodicenzen; *Ik ben rijk, ende verrijkt geworden, end' en hebbe geens dings gebrek, en zy en weten niet, dat zy zyn elendig, ende jammerlik, ende arm, ende blind, ende naakt*, Openb. iii. 17. Met *Bileam*, noemen zy God haren God, *Num.* kap. xxii. verſ. 18. Gelijk Juda, de trouwlooze Zuſter Iſraels, die booſheden ſprak, en dede, en d'overhand nam; zoo roupen zy tot God, *Myn Vader gy zyt de Leids-man myner jeugd*, Jer. kap. iii. verſ. 4, 5. In deſen droom, en inbeeldinge leven zy, ja zy ſterven der ook wel in: want *hy ſterft in de kragt zyner volkomentheid daar hy gantſch zeker ende geruſt was*, Job xxi. verſ. 23. Gelijck de dwaze maagden zeggen zy, xxv. 11. *Heere, Heere, doet open.* Gelijk of

of iemand in een wijn-kelder van een goed ſtuk wijns wat veel geprouft, en hertig gedronkken hebbende, daar op t' huis ging liggen ſlapen, en droomde, dat hem al die wijn toe-behoorde: zoo is 't met deze mede, zy worden van d' opperſte Wijſheid, die haar Veegeſlagt, haren wijn gemengt, en ook hare tafel toe-gerigt heeft, door hare uit-geſondene Dienſt-maagden op de tuinen der hoogten van de Stad genoodigt, om te komen eten van haar brood, en te drinkken van haren wijn, die zy gemengt heeft, *Spr.* xi. 1.—5. en zy die het brood, en den wijn maar geprouft en hebben, als de Koks de ſpyzen en de Wijn-prouvers den wijn prouven, ende de zelve niet gekogt en hebben, beelden droomend' haar in, dat het brood des levens,

vens,en den wijn der genade hare zijn, en dat zy dat brood gegeten, en die wijn gedronkken hebben : maar als zy, of ten dage van haar byzonder, of ten jongſten dage van 't al-gemein Oordeel, uit haren droom ont-waakt zullen zijn ; dan zullen zy haar jammerlijk, en al te laate bedrogen vinden. En ik vreeze, zoo de Leeraren, eene nette zoort-meldinge, ende rolle hadden van alle hare toe-hoorders, ende van haren ſtaat, en hoedanigheden, dat'er een zeer groot getal op deze rye zouwden ſtaan : want den grootſten hoop der menſchen kinderen zijn bevreeſt, en ſchrikken voor de dood, zoo wel, ja meer, als de verſtandelooze dieren, Rupzen, Wormen, Vliegen, en andere; Dunkt u dit wonder ? bedenkt, dat de verſtande-

ſtandelooze door een natuurlijk ingeven voor de dood verveert zijn; en de menſchen, met verſtand boven de reden begaaft, kragtiger, en meer redenen hebben, ende zien, om de dood te vreezen, als de beeſten hebben, ende konnen zien. Al ſpreecken deze menſchen zoo bouwt, als of zy de dood zelve verſchrikken en een bang' herte aan-jagen wilden, zeggende, dat zy na de dood verlangen ende wenſchen; ende al volgen zy 't ſpreekwoord, Stouwt geſproken is half gewonnen; haar latende voor-ſtaan, dat zy met ſtijf te blazen haren mond niet en zullen verbranden; *Eilaas*! zy dragen alle een herte, dat voor de dood zeer ang, en bang is, zelve in haren boezem: en by aldien zy haar diep, en zelfs-bedriegelijk herte, ende
de

ſtandelooze door een natuurlijk in geven voor de dood verveert zijn; en de menſchen, met verſtand boven de reden begaaft, kragtiger, en meer redenen hebben, ende zien, om de dood te vreezen, als de beeſten hebben, ende konnen zien. Al ſpreecken deze menſchen zoo bouwt, als of zy de dood zelve verſchrikken en een bang' herte aan-jagen wilden, zeggende, dat zy na de dood verlangen ende wenſchen; ende al volgen zy 't ſpreekwoord, Stouwt geſproken is half gewonnen; haar latende voor-ſtaan, dat zy met ſtijf te blazen haren mond niet en zullen verbranden; *Eilaas!* zy dragen alle een herte, dat voor de dood zeer ang, en bang is, zelve in haren boezem: en by aldien zy haar diep, en zelfs-bedriegelijk herte, ende
de

de diepten, ende gedagten des Zatans wel, en ter dege kenden, zy en zouwden de vlagge zoo breed, en zoo veel zeils niet voeren, maar wel een reefjen of twee in-binden; 't is wel waar, daar zijnder veel, welkers mond niet anders zeggen en derft, dan dat haar herte, als met uit-gestrekten, en uitgerekten halze, altijd na de dood uitziet; maar moest deze om-vraag' eens met besloten stemmen om-gaan, of de dood komen, of noit komen zouwde; verre de meeste zouwden op haar agter-blijven stemmen. Dit zag den schranderen quak-verzierder *Æsopus*, toonende, dat een yder, tot den elendigsten, en armsten bedelaar toe, voor de dood verveert is, met de Klugt van den Ouwden man, die met een lastig pak geladen en zeer vermoeid

zijnde, luids-keels om de dood riep; maar de dood gekomen zijnde, en hem vragende, waarom dat hy haar geropen hadde, en wat hy begeerde, zeidd'hy, dat z'hem zyn pak af-nemen, en daar mee' door-gaan zouw. Zoo zouwden ook de meeſte menigte, zoo zy 't ſchim des doods zagen in zyn holle kaken, en tot haar komende, om haar weg te nemen, bidden, dat het niet met haar, maar met de laſten, die haar drukten, hêên ging.

Maar ik hebbe, Vrienden Lezeren, veel-ligt uw' Aan-dagt wat te lang' mis-bruikt, en u te verre buiten uwe ver-wagtinge van den weg af-geleid. Ik ben van Land al vry wat diep in Zee gezeilt, voor wind en ty, en ik hebbe u mê gevoert; dog, zoo ik vertrouw,

trouw, niet tegen uwen dank, of met uw' on-genoegen; alzoo de ſtoffe, waar in ik u, en my hebb' in-gelaten, niet min nut en betragting-weerdig, als die van Rupzen vermakelijk, en aan-merkens weerdig is. 't Is nu dan hoog tijd, dat ik van de menſchen, tot welk' ik van de Rupzen ben uit-geſtapt, tot de Rupzen, en tot het gene ik van haar onder-vonden hebbe, weder keere, en dit hoofd-ſtuk beſluite met een andere *Onder-vindinge*.

IK hadde nog een van deze ſlag van Rups-wormen, van een gedaante, en koleur met de voorige, die gy, op 't midden van de Plaat, hebt uit-gebeeld. Deze onder-ging hare veranderinge op den 3^en^ van Herfſtsmaand, in de zelve geſtalteniſze, als

 d'andere,

d'andere,en bleef daer in tot den 22^en^
van den volgenden Wijn-maand, als wanneer der uit hem twee beeſtjens voort quamen, een manneken uit zyn regter-,en een wijfjen uit zijn ſlinker-zijde. Maar waar aan, zal iemand vragen, kond gy het manneken van het wijfjen onder-ſcheiden? Dien dient tot antwoord, dat beide deze beeſtjens, na dat zy een vieren-deel uurs, uit den dop geweeſt waren, met den anderen gingen ſpeelen, en haar alzoo aan d' ooge vertoonden, wat zy waren, en wie van twee het manneken, en wie't wijfjen was: dog het manneken was langer en ſmalder dan het wijfjen, en 't wijfjen daar-en-tegen breeder ende ronder. Nu alzoo my dagt, dat beide deze beeſtjens, met den anderen gepaart, wel te gader

d'andere,en bleef daer in tot den 22ˢ
van den volgenden Wijn-maand, al
wanneer der uit hem twee beeſtjer
voort quamen, een manneken uit zy
regter-,en een wijfjen uit zijn ſlinker
zijde. Maar waar aan, zal iemand
vragen, kond gy het manneken va
het wijfjen onder-ſcheiden? Die
dient tot antwoord, dat beide dez
beeſtjens, na dat zy een vieren-dee
uurs, uit den dop geweeſt waren
met den anderen gingen ſpeelen, e
haar alzoo aan d' ooge vertoonden
wat zy waren, en wie van twee he
manneken, en wie't wijfjen was: do
het manneken was langer en ſmalde
dan het wijfjen, en 't wijfjen daar
en-tegen breeder ende ronder. N
alzoo my dagt, dat beide deze beeſt
jens, met den anderen gepaart, wel t
gade

gader waren, ſchonk ik haar het leven, en lietze t' zamen gaan wandelen, op dat zy gelijk de Tweelingen van *Hippokrates*, die gezamentlijk geboren waren, t' zamen aten, t' zamen dronkken, t' ſamen leefden, t' zamen ſtorven, alzoo ook t'zamen haren koſt zoukken, t' zamen eten, t' zamen leven, t' zamen teelen, ende t' zamen ſterven, en t' zamen tot haar beginzel weder-keeren mogten, als de Rivieren die uit de Zee, en wêêr inde Zee loopen, of als de menſchen, die van aarde gekomen, weder tot aarde worden. Zy namen my ook, zoo 't ſcheen, deze wel-daad niet qualijk af: zy togen, als verblijt t' zamen op de reis.

In deze twee Rupzen hebbe ik oogen-ſchijnlijk beſpeurt een ver-

borgen wonder-werk der Nature, dat 'er uit een en de zelfde zoorte twee-derley beeſtjens, uit d' eene *een*, en uit d'andere *twee*, en een manneken, en een wijf jen voort-gekomen zijn; 't welk my geen geringe verwonderinge weerdig dagt; alzoo ik deze verſcheidene veranderinge voor mijn oogen zag, maar de reden daar van niet ondervinden, nog ſchijn van reden daar van geven konde. Och! hoe veel dingen zijnder in de Nature die wy menſchen niet en weten? Het gaat met ons gelijk het met den Vos, van den Oivaar of de Krane genoodigt, in den Fabel ging; *Wy zien de pap, maar wy lekken 't glas.*

Dit

42

42. ONDERVINDINGE.

DIt diertjen, dat ik u hier op het 42. Plaat-blad vertoone, is niet ſchoon van gedaante, maar af-zienlijk als de Schalje-byters, het ont-houwd hem gemeenlijk in d'aarde; 't en heeft geen vleugels om te vliegen: het leeft van 't loof van *Anemonen* of *Ranunkels uit de hoven*. Op den 5. van Bloei-maand vong ik het, en deed' het in een groot glas, met verſche aarde gevult.

Den 11. der zelver maand kroop het met zyn agter-lijf in d' aarde. Daar na eens in de kamer, daar ik het in hield, komende, vond' ik met ſyn agter-lijf in een putjen, dat het gemaakt hadde, gevallen; dog doen ter tijd en bemerkt ik niet, dat het dat putjen gegraven hadde, om zyn zaad

daar in te zetten; daarom haald' ik het daar uit, en vuldd' het putjen met aarde effen toe. Een wijle tijds daar na vond' ik het wederom in een putjen met ſyn agter-lijf liggende; en ik hielp' het der weder uit: maar als ik het daar na wederom zag in het putje liggen, liet ik het der in; en doe beſpeurd' ik, dat het een groote menigte van klein zaad, geel van koleur, en als kleine zandekens, die digt en vaſt aan den anderen gehegt waren, in het putjen gezet hadde; welkers gedaante ik u vertoone op het midden van de Plaat. Als dit diertje zijn zaad hem hadde quijt gemaakt, was't wel d'helft kleinder en dunder geworden, dan't te vooren geweeſt was: want doen't van zijn zaad nog niet ont-laſt en was, kond' het zyn ſwaar lighaam nauwlijks

lijks voort ſlepen; maar zijn zaad uitgeſchoten hebbende, was het dun, en rad; doen at het ook luſtig graag, en veel meer, dan oit te voren; 's nagts daar aan wierd ook zijn agter-lijf wel d'helft in-getrokken: 't ſliep gemeenlijk 12. agter-een-volgende uren; als 't ontwaakt was, bragt ik het telkens eten; en 't knaptt' 'et ook graag op.

Op den 2. van Braak-maand vond' ik het wêêr met zyn agter-lijf in een putjen in d' aarde ſtekende: doen ſtond het geduurig en trapte, om zyn zaad door die beweginge quijt te worden, even-eens als de Stieren (zoo men kleine dingen by groote, gelijk de Digters doen, vergelijkken mag) de kley trappen, daar de pannen af gemaakt worden, in de pannebakkerye buiten *Haarlem*; of gelijk de

de brood-bakkers het Rogge-deeg al trappendemet de voeten kneen. Zoo doende zetted' het zyn zaad in d' aarde voor de tweede reize, in zoodanigen gedaante, als te voren ; maar ten leefde der niet lange na : doe 't loof van de *Anemonen* of *Ranunkels*, zijn gewoonlijke ſpijze, verwelkerde, en verdorde, ſtierf het, buiten twijffel van honger.

Van het zaad, dat dit diertjen eerſt gezet hadde, quamen der by menigten kleine wormtjens voort, niet dikker dan een Peerds-hair; maar op den 21. der genoemde maand, liepen deze wormtjes raſch en veerdig henen, hebbende de grootte van 't Kerſze-zaad, 6. pootjes, en twee hoorntjes. Van deze teld' ik er 2006. maar zy waren alle na mijn giſzinge wel 3000. in getal. Het

Het tweede zaad bragt op den 29. der zelfde maand diergelijke Wormtjes, als die van 't eerſte gekomen waren, te voorſchijn, dog zoo veel in getal niet: deze nam ik ook voor te tellen, om mijne en uwe nauw-keurigheid, en weet-luſt te voldoen; en tot dien einde maakt' ik een Pençeel, dat ik by de hand hadde, vogtig; daar bleven zy aan hangen, en zoo nam ik ze op, d'eene voor, d'ander na, en dede de getelde in een glas; tot 906. in 't getal: de overige vielen van 't Pençeel in 't water, en verdronkhen, of zy plakten aan malkanderen, zoo dat ik ze niet tellen en konde.

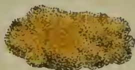
Veel moeite wendd' ik aan, om voor deze Wormtjens, bequaem, en ſmakelijk voedzel uit te vinden, en haar

haar op te queeken, om te onder-vinden, wat zy, en wat uit haar worden zouwde; maar te vergeefs. Ik dischte haar op Honig, doode Pier-wormen (anders *Regen-wormen*, zoo genoemt, om dat zy, als 't regent, uit de aarde komen kruipen) ook Mieren-eyers, zuikker en brood, en ver-scheide Kruiden, tot zap gemaakt; dog ik en konde ze niet groot queekken: maar uit nauw-keurigheid, en onder-zoukkings-genegentheid, zetted' ik een van deze Wormtjes in een ver-grootglaskken, en teikende het na 't leven, en zoo het hem aan d' oog' vertoonde, af, gelijk 't gy 't op de plaate ziet. Dit, en andere, behield ik in het leven, en bevond, dat zy jaarlijks van koleur veranderden, en in het tweede jaar bruin, en in het derde swart wierden.

Dit

43

Dit dier is het zelfde, daar van ik in het eerste deel van myne *Metamorphosis*, in de 74, en 75. *Ondervindinge* gehandelt hebbe, den *Verslinder* genoemt. Doch dit, daar dit zaad, en deze menig-vuldige, en ontallijkke Wormtjens van voort-komen, is het wijfjen (want de mannekens en baren niet, gelijk bekent is) daarom moogt gy dit de *Verslinder*, of *het wijfjen van den Verslinder* noemen, zoo je wilt.

43. ONDERVINDINGE.

DEze slag van *Rupsjes*, ofte wormtjens daar van ik Uw' E. een op het 43. Plaat-blad hebbe uit-gebeeld, eten wel Peer-boom-bladeren; maar het loof van Roozen hebben zy liever; dog zy en zijn niet gulzig in 't eten; zy rusten by poozen over maal, en

en rekken haar zomtijds eens uit, haar vaſt hegtende aan het blad, alles met haar agter-lijf. Als zy haar buikje vol gegeten hebben, zoo zetten zy haar vaſt, in zoodanigen geſtalte, als gy haar ziet op de Plaat. Zy en zijn geen lief-hebbers van plaats-veranderinge; zy en kruipen van 't eene blad op 't an-der niet, gelijk vele ander Rupzen; van 't loof daar zy eerſt aan-komen, ſcheiden zy niet ligt af, voor al eer zy 't meeſt op-gegeten hebben. Zy zijn zeer ſchoon van koleur, van bo-ven bruin, en onder geel; maar zoo ſchoon niet, na, als voor, den eten: overmids zy dun van huid zijn, en de groene ſpyze, die zy eten daar door henen ſchijnt, en haar gemengde ko-leur verdooft. Eer zy haar ter her-vorminge zetten, word haar boven-lijf meeſt roodagtig.

Deze

Deze Rupze van my een wijle tijds gevoed zijnde, begaf haar om van gedaante verandert te worden op den 13. van Braak-maand, in zulken fatzoen, als gy haar op het midden van de Plaat u ziet uit-geteikent, en bragt op den 27. van ſlagt-maand, een baſtard witjen ofte Boter-kapelle voort, beſprenkelt met veel ſwarte ſtippeltjens op het lijf; gelijk de Boukken op de ſneé met roode of groene geſtippelt, of geſprenkelt zijn; dog zy en leefde maar 4. dagen, en zonder eten; alzoo haar niet en ſmaakte van al 't gene ik haar voor-zette, en haar gewoonlijk voedzel my on-bekent was.

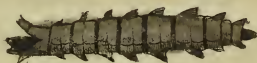
Maar ik hadde nog een van deze mede-zoorte; uit welkers agter-lijf, eer zy haar ter veranderinge ging vou-

gen,

gen, twee wormen quamen kruipen, op den 20. van Bloei-maand, umberagtig of ſchaduwagtig van koleur, die in den tijd van twee uren in een ey veranderden, van gelijk koleur. Op den 9. van Braak-maand van 't zelfde jaar quamen der twee Vliegen uit voor den dag, die maar twee dagen en leefden, ſtervende, met groote rekkingen en bevingen over't geheele lijf. De Rupze ſtierf doen ter tijd mede. My en dagt niet anders, dan dat als deze Wormen uit de Rupze voort gekomen waren, de kragt des levens te gelijk uit de Rupze ging; want tzedert die tijd en at zy niet meer; zoo dat gelijk de Natuur-kundige zeggen, dat de teelinge van het eene, de verdervinge van het ander is; alzoo ook de geboorte van deze wormen

44

men de dood van deze Rupze was. De moer ſtierf van hare kinderen; en de kinderen met haar. Deze Rupze, alzoo hy een rood hoofd heeft, en hem uit-ſtrekt als hy eet; moogt gy den naam van den *Uit-ſtrekker met den rooden kop* geven; luſt het u hem van andere te onderſcheiden; gy moogt hem ook wel ſtellen onder die, die Lands-luy *Meters* noemen.

44. ONDERVINDINGE.

DEzen Rob-worm, die ik u hier op de 44. Plaat' hebb' uit-geſchildert, is niet wel te bekomen; alzoo hy hem gemeenlijk, in ſteen-agtige grond, die vogtig is, ont-houwt; hy komt efter in d' hoven of de tuinen ook wel: daar over klagen de Hoveniers, alzoo hy daar groote

ſchade doet; en niet ligt om vangen is, want hy weet hem liſtiglijk in d' aarde verborgen te houwden; of eenig gewoel gewaar wordende, daar geſwind in te kruipen: alle kruiden eet hy, en door-eet de wortels; maar de Zalaad ſchent hy meeſt, en bijt de wortels af. Hy is onverzadelijk gulzig: eens zoo dik eet hy hem, als de figuur u hem na 't leven uit-gebeeld vertoont. Wie weet of de H. *Joel*, *kap*. 1. *verſ*. 4. van deze, of dier-gelijkke niet en ſpreekt; zeggende, *Wat de Kever heeft over-gelaten*, *heeft de Kruid-worm afgegeten.* En wat verbied ons den gulzigen Wraat, waar van 't gemeen ſpreek-woord zegt, *dat hy 't wel al zouw in zynen rob ſteken*, by dezen *Rob-worm* te vergelijken? Gelijk niemand de gulzigaards, die 't al verſlinden,

ſlinden, met de voeten onder zijn tafel geern ziet; zoo en zien ook de Land-zaten dezen gierigen Rob niet dan zeer ongeern in haar Land; want hy ſchentet by na al: hy is ook qualijk uit te roeyen; zoo ſlim is hy, dat hy noit geheel boven de aarde uit-komt, maar alleen met zyn kop, die hy terſtond in trekt: als hy eenig gedreun op d'aarde gevoelt of hoort, zoo is hy terſtond weg: men vind hem maar met de ſpade: het ſchijnt ook, dat hy wel weet, dat hy niet bemind en is; en daarom vreeſt hy de menſchen, als de dood.

Dezen Worm van my gevangen zijnde ded' ik in een glas met aarde, en ſtelde ze in de opene lugt, op een gematigt-warme plaatze die ter Zonne ſtond; en onder-hield hem een wyle

tijds met eten, en behoorlijkke vogtigheid. In dit glas vougd'hy hem ter hervorminge, gelijk gy hem op de middel-plaats van de Plaat uit-gebeeld kond zien, op den xxix. van Bloei-maand, en bragt op den xxv. dag van den daar aan volgenden Braak-maand een twee-gevleugeld dier te voorſchijn, met zes lange pooten;'twelk iknoit anders,van iemand, ja vande kinderen, dan met den naam van *Nayer* hebbe hooren noemen: om wat reden, laat ik in des Lezers oordeel. Deze *Nayers* zijn zeer heet en togtig. Men vind wel tien mannekens tegen een wijfjen. Dit zult gy ook ondervinden, zoo gy daar agt op neemt, gelijk ik het dik-wils gezien hebbe, als'er een manneken aan een wijfjen vaſt, is dat'er nog wel v. of vi. man-

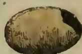
mannekens rond-om henen vliegen, om de naaſte by het wijfjen te wezen, en daar aan deel, en haar beurte te hebben. Die dan eerſt aan't wijfjen komt, blijft daar 2. dagen aan vaſt; en als zy malkanderen los-laten, ſterft het manneken korts daar aan; maar het wijfjen blijft in 't leven. Als het zaad van het wijfjen rijp geworden is, zoo dringt het haar met haar agterlijf in d'aarde, en zet daar zijn zaad in; waar uit dezen Rob-worm, dit ſchadelijk dier, voort-komt. En deze en is niet bequaem om Nayers te teelen, dan als hy nu dry jaren ouwd is.

Dit is een zake die aan-merkkinge en verwonderinge weerdig is, als een wonder-werk van Gods goedertierne Voor-zienigheid, dat Hy, om dezen ſchadelijkken Rob-worm in den

toom te houwden, op dat hy niet haaſtig zijns gelijkke voort en teele, hem dry jaren ouwd laat worden, eer Hy hem tot de voort-teelinge bequaam maakt; en als hy dan teelt; dat Hy hem dan veel meer mannekens, die niet voort en zetten als wijfjens doet voort-brengen. Zoo goed is den menſch-lievenden God, dat hy dezen Kruid-worm niet toe en laat, haaſtig zyns gelijkke voort te zetten. Gelijk Gods barmhertigheden in alle zyne werkken haar vertoonen; als de H. *David* zegt, *Pſal.* CXLV. verſ. 9. Zoo bewijſt hy in dit werk zyner voorzienigheid zyne goedertientheyd oogen-ſchijnlijk, tot zijns naams eere, ende 's menſchens-heil. Erkent, en bekent dit dog tot zynen lof.

45

45. ONDERVINDINGE.

DIt Worm-dier, dat de XLV. Plaat u voor oogen ſtelt, ont-houwt hem op de Vlier-boom. Eerſt draagt het een ſchoon witagtig geel koleur op 't lijf; dat daar na ſwartagtig word. 't Leeft van die ſwarte beeſtjes, die men aan de tippen van den Vlier-boom vind, en deze zyn kinderen der Mieren, geteelt uit zeker zaad ende vogtigheid, die de Mieren op die tipjes zetten, en door de warmte der Zonne uit-gebroed. De Mieren zijn ook geduirig by deze beeſtjes, om haar tegen dezen Worm te beſchermen; zy ſtrijkken ook dikwils de zelve met hare voorſte pootjes over 't lijf; zoo haar ſpraak gegeven was, zy zouwden zeggen, dat zy ſchijnen

te zeggen, zijt geruſt, wy dragen zorge voor u, en wy zullen u bewaren; dit geven zy deze beeſtjes met haar te ſtreelen te kennen; zy loopen ook geſtadig dezen boom op en af, om dezen Worm te verjagen; zy vervangen ook malkanderen, in wagt te houwden. Gelijk dan de Luyaards, na de leſze van den wijzen man, *Spr.* vi. 6 tot de Mieren moeten gaan, om neerſtigheid van haar te leeren. Zoo mogen wy ook d' on-barmhertige Ouwders tot haar zenden; op dat zy van haar leeren goede wagt te houwden, nauwe zorge te dragen voor hare kinderen, in d' op-voedinge; en om haar te beſchutten ende te bewaren voor alle on-heil. Want dit doen de Mieren ook aan deze beeſtjes, die uit haar geteelt zijn, haar

haar bewarende van dezen Worm, haren vyand.

Zyt gy nu begeerig na de kennisze van den oorspronk van dezen worm? zoo weet, dat hy voort-komt van zoodanigen vliege, als gy onder op de Plaat' u ziet uit-geteikkent. Deze zet haar zaad op de Vlier-boom-bladeren; wetende dat'er de voor-beschrevene beestjes op zijn, die haar af-zetzels tot spyze dienen zullen, gelijk voor henen getoont is in de x i. Ondervindinge, op de 12. blad-zijde. En dit haar zaad daar op gezet, broed de warmte van de Zonne uit, dat'er dit worm-dier uit-komt.

Als ik dit nu x i i i. dagen onderhouwden, en van voedzel verzorgt hadde, hield het op van eten, als willende zyn hervorminge aan-vangen;

maar

maar twee dagen daer na, kreeg het deze ſchoone koleuren, die gy hier na 't leven hebt af-gezet, en het ſchoot zyn huid uit; doe toog het wêêr op een nieuw aan 't eten, van die ſwarte beeſtjes, en op den xxvii. van Braakmaand ſtelde het hem ter veranderinge, en bleef in de zelve tot den XIII. van den volgenden Hoi-maand, als wanneer het eene vliege te voorſchijn bragt, die die vliege, waar van ik inde 51. Ondervindinge van het Eerſte Deel gehandelt hebbe, zeer gelijk, dog grooter, en geel aan het voor-lijf was. Deze leefde tot den XVII. der zelfde maand, zonder eten, en gaf het op by gebrek van voedzel.

Dit worm-dier, alzoo 't geſtadig ligt en luimt, en loert op de Mierenkinderen, moogt gy onder-ſcheidshalven

46

halven den *Grooten Luimaard* noemen.

46. ONDERVINDINGE.

DE Hommelen, een ſlag van groote Byen, by de Latijnen *Crabrones*; waar van gy der een hebt op de XLVI. Plaat na 't leven af-gemaalt, verkiezen tot haar wooninge hoog, en droog land, dat ook niet al te kleyagtig is, overmids dat te hard voor haar zijn zouwde, om daar in te werkken, ook dat niet al te ligt nog zanderig en is, om dat die aarde ligtelijk zouwde mogen in-ſtorten. Zy kiezen ook de hoogte; om van 't water des te meer bevrijt te zijn. In zoodanig land graven zy dry, en zomtijds ook wel dry en half voeten diep: daar maken zy haar een verblijf-plaats, ontrent een voet in't vierkant wijd: dan brengen

zy

zy daar wat van 't fijnſte, en droogſte gras in, en bekleeden dat met waſch; gelijk de Swaluwen haar neſten met ſlijk bekleeden: maar deze Byen maken hare huiskens door-lugtig, en met gaatjens, en daar leuyfjens over, ook van waſch, om van den regen, en nêêr-vallende aarde bevrijd te zijn. In dit neſt maken zy een waſſchen kamertjen, gelijk een half ey, en zoo groot als, een halve erwete, en leggen in dit half-ey-ſchaaltje negen jonge maden, yder zoo groot maar als een Karſze-zaad, en zoo wit en helder als melk; daar na maken zy dit ſchaaltjen toe, zoo dat het een ey gelijkt, 't is ook tamelijk warm, als een ey dat de hinne bebroed. Hier over zag ik de jonge Hommelen ook veel loopen, als of zy 't ey wilden
warm

warm houwden, en broeden het zoo uit; daar na zag ik ook, dat zy daar aan krabbelden, om een openinge te maken; en met dit krabbelen maakten zy 't wasch ook weeker. De maden, die daar in besloten liggen worden ook dagelijks grooter. Zoo werkken dan de jonge Byen zoo lang' aan dat ey, tot dat het open-berst: de maden van binnen helpen daar ook toe, door haar geduurig woelen; hoe grooter dat zy worden, hoe grooter dat haar warmte ook word, die het wasch ook weeker, ende weeker maken. Deze maden nu gekipt, en uit den dop zijnde, liggen zy eenen gantschen dag stil; dan komt den ouwden Hommel, en eet het wasch op, daar de maden in gelegen hebben, en daar het ey van gemaakt was, zoo dat het

in 't

in't lijf ſmelt, tot ſtoffe van een ander ey. Deze jonge maden nu, eenen gantſchen dag, als leven-loos, en zonder beweginge gelegen hebbende, gaat een yder van die een ey ſpinnen, van zyn ſlijm, en quijl, uit zijn lijf gehaalt. Dit is wel, verſch geſponnen zijnde, vogtig, en week; maar het word allengkens met der tijd, door de lugt, drooger, ende harder: het heeft ook de groote van een Bakelaar zaad. Deze eyeren bouwen zy ook tegen malkanderen aan: en uit elk ey komt een Bye uit, in zoodanigen geſtalte, als ik'er u een op de middelplaats van de Plaat hebbe uit-gebeeld, doch aan d' eene zijde opengeſneden, om aan te wijzen, hoe den worm tot een Bye geworden is: dit nu geſchied zijnde komt'er wêêr een

Hommel,

Hommel, of een groote Bie, en maakt ook een ey, en zet daar ook vijf maden in: daar na komt'er wêêr een Bie, en doet telkens het zelfde, tot dat het werk vol-toit, en vol-maakt is, tot de gedaante, en gelijkkenisze van een druif-tak: dog of het een en de zelfde Bye is, die de eerste, en d' andere maden in het eyer-schaltjen zet, dan of telkens een andere Bie andere, ende nieuwe maden zet, dat en weet ik niet zeeker, maar ik oordeel' even-wel waarschijnlijk, dat het de zelfde Bye is; want ik hebb'er een gezien, die alleen xxxiii. maden gezet hadde. Dit is aan-merklijk, dat yder made over yeder ey, eer het vol-maakt is, xxviii. uren werkt; dog efter zommige hebben 't wat eer vol-maakt, ander zijnder wat langer over bezig:

bezig: het ſchijnt dat zy de menſchen gelijk zijn, waar van zommige trager, andere veerdiger in haar werk zijn.

Deze eerſte maden nu, waar van ik te vooren alder eerſt ſprak, vougd-d'en haar, om van gedaante verandert te worden, op den xiii. van Hoimaand, en bleef in hare geſtalte, onverandert tot den xx. van Oogſtmaand; als wanneer zy een kleine Bye voort-bragt, van zoodanigen grootte, als u de middel-plaatze van de Plaat uit-wijſt. Als deze maden eerſt het dop open bijten, en uit-komen, zoo gaan zy haar oogen met haar voorſte pooten wryven, als of zy, gelijk de Honde-jongen blind geboren waren: 't kan ook wel zijn, dat zy dan blind zijn; alzoo 't ſchijnt,

dat

dat zy haar toe-geſlotene oogen open wryven: 't ſchijnt altijd, dat zy der den vaak uit wryven. Zy zijn dan wittagtig van koleur aan't voor-lijf, ook uit den geelen, ende ſwart: zy hebben ook haar vleugels op haar lijf nêêr liggende, en die zijn vogtig, maar zy worden terſtond droog, door de warmte van de lugt, en ſpannen haar ſtijf uit, in den tijd van een half vierendeel uurs. Deze jonge Byen, eerſt zijnde gekipt, en zijn tot het werk niet bequaam, en hebben efter een zonderling vermaak boven in d'opene lugt te komen; dog zy loopen de ouwde Byen maar in de weg, en beletten haar in haar werk; die haar daarom telkens na beneden jagen; zy loopen ook gins en wêêr, als of zy dronkken waren: dog als zy nu dry dagen ouwd

zijn, dan zijn zy eerſt bequaam om aarde tot het neſt te brengen op de vouwten of de leuyfjens, die de ouwde maken: gelijk de Metzelaar-dienders moortel en ſteen aan-brengen, daar de Metzelaars haar werk van maken: zoo brengen ook deze jonge Bien de ouwde aarde toe, daar zy 't neſt van maken; ende dat al agterwaart uit-ſchraaffelende, als de Hoenders op den mis-hoop. Maar de eerſt-uit-gekomene, zijn gelijk de Onderbazen, of de Meeſter-knegts; zy werkken in't was, zy maken de loopgraven, zy ſteken de vouwten, die de jongſte hare Dienaars altijd aan-eerden, ende ſtijven: 't waſch, daar in, en daar mede zy werkken, ſmelten zy in haar lijf, overmids zy heet van naturen zijn, en dan quijlen zy 't uit,
en

en maken daar, gelijk de Swaluwen doen, haar neſten van; met haar voorſte pooten op malkanderen werkkende.

Deze Byen hebben ook een Opper-hoofd. Dat is een zeer ouwde Bye, ook grooter van lighaam, en van al als d'andere; maar zy en heeft geen vleugels, nog hair, daar d'andere vol van wit, geel en ſwart hair zijn, is deze heel kaal als een geplukte vogel, of gelijk de *Gelegentheid* geſchildert word aan het agter-hoofd. Deze is ook blinkkende ſwart als gepolijſt Ebbenhouwdt. Zy komt nu en dan het werk bezigtigen, of het al na ſyn behoorlijkke wijdte, ende hoogte gemaakt word; uit-en-in-kruipende neemt zy der de mate van; gelijk de Werk-bazen het werk, dat hare knegten ma-

 ken,

ken, gewoon zijn op te komen nemen. De jonge Byetjes, deze ouwde Bye te gemoet komende, bewijzen hem, als haren Konink, groote eere; zy komen rontom zijn lijf loopen; zy ſtrijkken en ſtreelen hem, met haar twee of dryen tot verſcheide malen, en ſpeelen onder- en-tuſſchen met hare vleugeltjes; en zy houwden haar vaſt met hare voorſte pootjes; gelijk als men iemand om-helſt, ende met blijdſchap willekom heet: zoo doen dan deze den ouwderdom, na hare wijze, geen kleine eere aan; ons menſchen tot Voorbeelden; leerende ons eerbiedigheid ontrent de Ouwde. Daar na gaat deze ouwde Bye wêêr na onder, en de jonge aan haar werk. Deze jongere zijn 's morgens traag tot haar werk; en indien zy die kleine beeſtjes

beeſtjes die 's morgens haar gedurig onder, en op 't lijf loopen, tot hare op-wekkertjes niet en hadden, zy zouwden nog veel trager aan 't werk komen. Daarom hebben zy ook een andere Bye, die haar als een Trommel-ſlager, ofte Tambour de Zoldaten tot de wagt, of om op-te-trekken, ende voort te gaan, of om te vegten, aan-zet om te werkken: Deze komt 's morgens ontrent vii. uren of half agt, boven uit het opperſte van het werk, door een rond gat of openinge, met het half lijf; bewegende zyne vleugels; en maakt daar mede zoodanig geluid, in de holte van het neſt; als of hy riep, *uit*, *uit*, *uit*: dat geluid duurt telkens den tijd van een vierendeel uurs; en het is gelijk 't geluid van een Trommel, die geroert word: Dit

hebben verſcheidene Lief-hebbers, die my uit nauw-keurigheid quamen verzoukken, beneffens my, niet zonder verwonderinge, gehoort en gezien. Daar-en-boven, hebben ook deze Byetjens eene, die 's daags altijd de wagt houwd. Dit hebb' ik zoo onder-vonden; als ik altemets quam aankloppen tegen 't neſt; zoo quam deze als verbaaſt boven, en liep over al, om te zien, en te vernemen wat'er gaans was; en geen on-raad gewaar wordende, liep telkens wêêr nêêr in het neſt; zulks dat ik my verwonderde dit ziende. Zomtijds leidd' ik ook een tamme Bye op het neſt; daar op quam deze terſtond uit, en vattede de tamme Bye aan, gelijk als met gramſchap, en en liet ze niet los, tot dat zy dood was; en doodeze met'er haaſt.

Dit heb ik nog bevonden, dat zy de huyſkens daar de Byen uitgekomen waren met waſch bekleeden, en op haar einde zetten, en met honig vulden, ook met was toe-zegelden, op dat de Roovers der niet in en zouwden komen. Want onder deze zijn ook Roovers van Hommels, en leuy der by. Want ik hebb'er gevonden, die haar gelieten, als of zy te velde vlogen, om hònig, als d' andere; maar zy en deden 't niet; want zy en vlogen maar rontom door mijn kamer eenige reizen, en dan quamen zy wêêr t'huys, in een van de twee glaze fleſzen, die ik in de kamer geſtelt, en daar in zy haar wooninge gemaakt hadden: elk in de zelfde, daar hy eerſt uit gekomen was; daar de andere uit, en te velde vlogen, ook

vol en zoete t' huis quamen, geladen, eenige met honig, zommige met wasch, en andere met water: Daar quam dit luy gebroedzel ledig t' huis; en beroofde daar-en-boven nog de honig-raten, die andere gevult hadden; den honig die hare mede-makkers met groote neerstigheid vergadert hadden, tegen de winter, die aten zy op. Deze Hommelen zijn dat luye vee, daar de Ouwde van schrijven, die alleen op den honig van andere verzamelt, leven; daar by zy de leuye ledig-gangers vergelijkken, die zelve de hand uit de mouw niet en willen steken, maar op den arbeid van andere alleen leven.

Gy zult misschien vragen na het einde van den grauwwen Beste-vaar, deze ouwde Bye den Koning, en het Opper-

Opper-hoofd, na mijn giſzinge, van deze Hommel-byen: dat hebb'ik ook gezien en weet'er u dit van te zeggen. Als den bol van ſyn levens-loop ten einde was, quam hy 's morgens vroug, eer den Trommel-ſlager, zyn vlerkken, als hy te voren plagt, quam te roeren, uit zyn wooninge tzidderende, en bevende, zukkelende dan over d'een, dan wêêr over d'ander zijde, en alzoo voort-gaande, tot dat hy op 't uitterſte van zyn land quam, agter een heuveltjen in een leegte: daar leidd' hy hem nêêr, en hy gaf het op, als zijnde uit-geleeft: hy ſtierf ſtil en zagt, zonder trekkinge van pooten; dat en dogt my geen wonder, want zijn pooten waren te voren van ouderdom al verſtijft.

Dezen haren Koning geſtorven

zijnde,

zijnde, verminderden de andere Hommel-byen van dag tot dag in getal, en belenden weg : ten laatſten quam'er een Bye van onder uit het werk kruipen, zonder hoofd, en bleef daar twee dagen agter een liggen, eer hy dood was. Hier uit beſloot ik, dat'et der binnen al gantſch on-ordentelijk toeging, dat alle de Byen deden dat zy wilden; na dat haar Opper-hoofd dood was; want t' zedert die tijd en roerde de Trommel-ſlager 's morgens zyn trommel niet meer, en d' andere Byen en wrogten ook niet. Zoo gaat het ook toe in een belegerde Stad, in een beroerd' Gemeene-beſt, in een Koningrijk, of in een Scheeps-vloot, als den Opper-beſtuurder, de Koning, of den hoogſten Hop-man, of den Zee-voogd, die de Vlagge voerde, om hals,

hals, of om een lugtjen is, dan is alles in on-ordere, en verwerringe; elk wilt de Meeſter zijn, een ygelijk wilt doen, dat hy begeert, en niet meer, nog iet anders, als hy wilt. De Leermeeſtreſze der onwetende, heeft dit t'allen tijde geleert, en zy leert het dagelijks: dat het zoo toe-gaat, dat en is van heden of van giſteren niet, maar 't is te vooren, al over twee, dry, of meer duizend jaren zoo geſchied: tot verſcheide reizen word dit getuigt, in het Bouk der Rigteren *Iſraels, wanneer der geen Koning of Rigter en was in Iſrael, dat een ygelijk dede wat regt in zijne oogen was*, Rigt. kap. xvii. v. 6. en xxi. 6.

Hier hebt gy nu de gelegentheid der Byen, die de Latijnſche *Apes* plagten te noemen, miſſchien, om dat zy voeteloos

teloos te voorſchijn komen. Ontrent haren oorſpronk is dit ook aan-merk-kens-weerdig; dat'er uit een ouwde Bye van deze ſlag, als zy haar tot voort-teelinge begeeft, wel 120. wormtjes komen; zomtijds meer, en zomtijds min; dog ik hebbe der, eens altijd, zoo veel t'effens zien uit-komen, en getelt, in tegen-woordigheid van verſcheide nauw-keurige Lief-hebbers der Nature, met verwonderinge: zoo dat een van deze Hommel-byen alleen magtig is, om een heele Republijke, of een gantſch Byen-ſwerm op te rigten, ende uit te leveren.

47. ONDERVINDINGE.

WAt *Kampernoeljen*, anders *Duivels-brood*, genoemt, om reden, die

my

47

ıy nog on-bekent is, of *Padde-ſtoelen*, ijn ; is bekent. Hier van is mijn 'oor-nemen ook , u aan-te-wijzen vat'er uit voort-komt,en wat ik daar 'an ondervonden hebbe ; 't gene ge-lagteniſze weerdig is.

Op den xxx. van Oogſt-maand rok ik een van deze gewaſzen, nu tot 'olkomen rijpheid gekomen zijnde, ıit de aarde, en ſtelde dat onder een glas, wel ter Zonne, op der aarde ne-ler. Daags daar aan was het meeſt 'ol ſwarte wormtjes ; maar, den ii. 'an den volgenden Herfts-maand, vas 'et ten meerderen deele tot wa-er, uit den ſwarten, als Inkt, gewor-len, uit-genomen de ſtoel, en de wor-el: in dit vuile water vond en telde k lxiii. levende wormtjes: deze ſtel-len haar den dag daar aan ter veran-

deringe ;

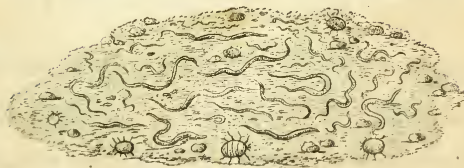
deringe; zeven dagen daar na, op den x. der zelver maand, waren zy alle levendige vliegen geworden, zeer rad, en gauw, rood van kop, en op het lijf voorts gantſch ſwart, eenige hadden ook op haar lijf een uitermaten ſchoon koleur, en aan beide hare zijden een ſwart hamertjen, daar mede zy haar op-wekten, dat telkens tegen haar lijf aan kloppende: Gelijk zekere kleine beeſtjes, waar van te voren, de Hommel-byen op-wekken, alzoo zy zeer ſlaperig zijn; zoo wekken deze Vliegjes haar zelven met deze hamertjes op.

Onder deze Vliegen waren der ook, die ſwarte hoofden hadden; en een van een ander koleur, en van lighaam grooter, dan de andere: my dagt daarom, dat deze vliege den Koning

van

van deze Vliegjes was; ook om dat deze alder-eerst was uit-gekomen. Deze kond gy, zoo gy wilt, lange in 't leven met zoetigheid onder-houwden. Dit heeft my d'ondervindinge geleert; want ik hebbe der vele van den x. van Herfts-maand tot den xxii. van Winter-maand gehouwden; ik zouw deze ligtelijk langer hebben konnen by 't leven bewaren; maar alzoo 't profijt dat ik van deze gastjes genoot, gaar weinig was; liet ik haar sterven.

48. ONDERVINDINGE.

BOven 't gene ik u inde voor-gaande Onder-vindinge hebbe aangewezen van de *Kampernoeljen*, hebb' ik dit ook gezien, dat doen de voorgenoemde Wormen tot Vliegen gekomen

men waren, en als ik het water, daar zy uitgekomen waren, in de Zonne bragt, het alles in het water leefde, dat men zag; dog 't gene ik zag leven in het water, nam ik'er op een ſpelde uit, en leidd'et in een vergroot-glaſjen: doen zag ik 'er zoo veel levendige Slangetjes in, dat ik ze niet tellen en konde, zy kroopen ook zoo raſch en veerdig door malkanderen, dat zy niet telbaar en waren.

Vele van deze Slangetjes hebb' ik twee jaren aan-gequeekt, en bevonden, dat eenige vol ſwarte ſtreepjes waren, op haar lijf; andere veel groene, en andere veel bruine ſtreepjes hadden. Het grootſte Slangetjen van alle die ik oit gehad, en gezien hadde, was zoodanig in grootte, en met bruine ſtrepen op het lijf, als gy u

ziet

ziet af-gebeeld op de xlviii. Plaatblads-zijde. Dit was zeer ſnel en rap; want zoo haaſt, als ik 't op de aarde liet, was het met'er haaſt der in; en ik zouwd'et ook quijt zijn geworden, zoo ik 'er niet daadlijk met een ſpaadjen was by-geweeſt, en 't zelfde niet uit'er aarde gehaalt en hadde.

Dit Slangetjen ded' ik in een glas met aarde, en water, dog 't is eindeling door de groote hitte, en by gebrek van water, tot myn leed-wezen geſtorven: 't gene ik lange gedenkken zal, alzoo ik dit Slangetjen verre gebragt, en lange gequeekt hadde. Daarom houwd' ik ook nog vele van deze ſlag van Slangetjes, van het een jaar in 't ander, doende myn beſte, om die groot te queekken, is het mogelijk, om myne onder-vinding-luſt te

vol-doen ; en 't onder-vondene de Weet-gierige mede te deelen.

49. ONDERVINDINGE.

EIndelijk hebb' ik ook in de voorgenoemde ſtoffe, daar de Vliegen, en jonge Slangen uit her-voort-gekomen waren, nog gezien en gevonden zekere zoorte van Kryſtallen als zand daar in liggende. Deze Kryſtallen kregen pooten, en wierden allengſkens grooter, en grooter, tot dat zy in den tijd van dry jaren vol-waſzen wierden, en tot zoodanigen gedaante quamen, als de Spinne-koppe is, die u het onderſte van de Plaat vertoont.

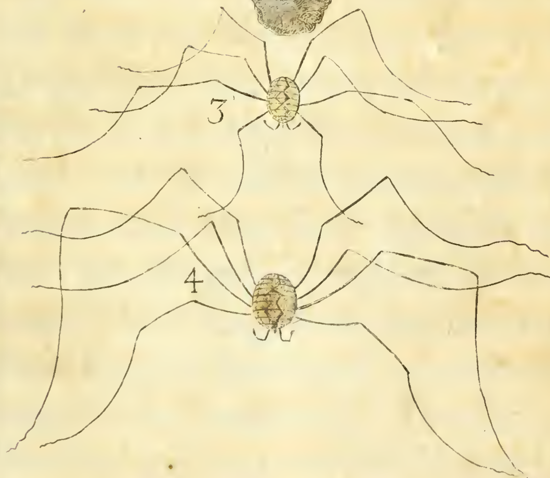
Uit de *Kampernoeljen*, die men aan de wortels van de Popelier-boomen vind, groeit'er nog een ander ſlag van Spinne-koppen, lankagtig van gedaante,

40

1

daante, geel van koleur, hebbende eenen ſwaren reuk over haar.

Uit de Padde-ſtoelen, verrot zijnde, komt ook nog een ander rood geſpuys van Spinne-koppen voort: en uit de aarde heeft'er ook een ander ſlag haren oorſpronk, groeyende gelijk als in een Schoteltjen, het welke dat gelijkt, daar een Eekel uit gevallen is: daar in liggen vijf ronde zadekens, van de zelfde grootte met het Radijs-zaad, dog door-zigtig als Kriſtal. Als dit gewas eerſt uit de aarde komt, is het toe-geſloten, en den tweeden dag gaat het open, en vertoont hem als een *Kampernoelje*. Daar na vallen deze zaadetjes uit het ſchoteltjen, of op de aarde, of in de groeven van de aarde, en daar blijven zy liggen, tot dat zy door de warmte der Zonne

 levendig

levendig worden ; dan krijgen zy pooten, en worden groot in den tijd van dry jaren. Dit hebbe ik twee verſcheidene jaren onder-vonden.

Deze Spinne-koppen leven in de Zomer-tijd geern by Meliſze-kruid, en onder des zelfs ſchaduwe, ende 's Winters in de reten van ouwde ſteene muuren, en houwte ſchutzels.

De eerſte zoorte van Spinne-koppen, die haar begin nemen uit de *Kampernoeljen*, die vele als lekkernyen toegemaakt, eten, zyn lang-gebeend, en worden u in haar begin, voort-gank, was-dom, en volkomentheid vertoont by de çyffer-letteren, 1.2.3.4. Want de çyffer-letter 1. wijſt u haar eerſte begin, of oor-ſpronk aan.

De letter 2. zoo als zy in een half jaar toe-neemt.

De

De letter 3. gelijk zy in het tweede jaar toe-genomen is.

En 4. gelijk zy vol-waſſchen is in het 3. jaar, en gelijk zy blijft, tot dat zy haar natuurlijke, of een geweldige dood ſterft.

Deze ſlag van Spinne-koppen vindmen zelden plat tegen de muuren zitten, maar gemeenlijk in de reten, ofte grouven van af-geborſte muuren, zoo dat zy haar pooten van buiten wijd open tegen de muuren uit-ſtrekken. Dit doen zy, mijns oordeels, om deze reden: daar groeit uit de muuren zekere Zalpeterige vogtigheid, die vergaderen zy aan haar pooten: als nu haar pooten daar van vogtig zijn, zoo trekken zy alle de zelve, den eenen voor, en den anderen na, maar de voorſte eerſt door haar mond: en

om dit bequamentlijk te konnen doen, hebben zy twee grypers aan haar mond; daar mede voeren zy hare pooten, d'een voor, en d'ander na aan de mond; d'eenen poot aan haar mond zoo gebragt hebbende, trekken zy dan met een andere poot door, en lekken der met eenen de Zalpeter af, daar zy by leven.

By dage houwden zy haar ſtil, als zy niet verjaagt en worden, maar 's nagts hebben zy vermaak en genugte met den anderen; want dan zietmen ze dikwijls met malkanderen ſpelen; den eenen vat den anderen by een poot, en werpt hem van boven ter aarden nêêr; maar zoo doende en doen zy malkanderen geen zeer, van wegen de lengtte die hare pooten hebben; want daar vallen zy op, gelijk

lijk de Katten. Die ter neer geworpen zijn, loopen met 'er haaſt weer, al ſchrinkel-beenende tegen den muur op. Dit is haar ſpel, dat zy dikwijls met den anderen ſpeelen, ende wêêr ſpelen.

Zy voeren ook in vyandſchap wel oorloge, tegen den anderen; zoo dat zy malkanderen om-brengen; alzoo zy zeer teer op haar lijf zijn: en dat zy teer, en ligt van haren vyand van kant te helpen zijn, dat weten zy ook wel; daarom zetten zy haar in poſtuure van verdedinge, zoo dat zy hare lange pooten aan haar zijden digt tegen een toe-ſluiten, en zoo vaſt blijven zitten; dan is haar lijf om, en om, gelijk met paaltjes bezet, en bewaart tegen den aan-val harer mede-zoorten, die ſterkker als zy zijn: den eenen

en kan den anderen in zoodanigen geſtalteniſze zittende, niet teffens overmeeſteren; wat doen zy dan, zult je vragen, om malkanderen te over-winnen? De ſterkſte weten hare pooten, d'een voor, en d'ander na, rontom de pooten van de ſwakſte te krinkkelen, en die zoo vaſt te houwden; gelijk de krullen van de Wijn-gaard haar aan de ranken zoo vaſt maken. Dan breeken zy de poot die zy zoo vaſt hebben in hare gekrulde poot af, d'eene voor, d'ander na, tot vier of vijf toe. Daarna vallen zy op het lijf, en zy bijten der een gat in, en zuigen het der al uit, dat der in is, niets overlatende als de huid, en de overige pooten.

Een van deze Spinne-koppen hebb' ik langen tijd in 't leven behouwden,

met

met Salpeter-water en kalk : deze was zeer boos-aardig : hy overwon alle de Spinne-koppen die ik voor hem bragt; hoe-wel hy dikwils onder die harde partyen vond, die hem veel moeite maakten, en hem in gevaar bragten van over-meeſtert te worden, maar even-wel bleef hy altijd Over-winner, als *Alexander* de Groote, van dertig Spinne-koppen, die ik d'een voor, en d'ander na voor hem bragt. Ik hadde ook twee ſchelpen geſtelt, en in d'eene zyn eten, en in d'andere zyn drinkken gedaan; maar hy bragt in d'eene al de pooten van de Spinne-koppen, die hy overwonnen, en op-gegeten hadde; de ſchelpen gebruikkende voor een dood-kiſte van hare geraamten ende beenen; gelijk hy zyn buik gemaakt

hadde

hadde tot het graf van haar ingewand; na dit eten wierd hy dik ende ſwart; en hy ſtierf eindelijk, van wegen den over-vloed van 't vleeſch, en zap der van hem gegetene, en uitgezogen Spinne-koppen.

Ik hebbe ook het water, dat uit de verdorvene *Kampernoeljen* voort-quam, met wat verrotte *Kampernoeljen* daar by, in een Porçeleine backjen gedaan, en daar een glas op-geleid, dat'er digt' op toe-ſloot, en dit al t' zamen in de Zonne gezet; maar als ik het glas wilde op-nemen, zoo was het der zoo vaſt aan-gelijmt, dat het bakjen en de ſtoffe die der in was, aan het glas bleef hangen. Zulken ſlijm; en vaſt-klevende vuiligheid ſteekt'er in deze lekkernyen.

Uit deze alle kond gy dan, Vrienden

50.

den die dit leeſt, beneffens my oordeelen, wat gezontheid dat'er in de gegetene *Kampernoljen* wezen kan; en den Boom uit zijne vrugten kennen. Genoug dan van de *Kampernoeljen*. Ik hebber altijd mijn bekomſte van, al en hebb'ik ze niet gegeten. Ik en denker ook niet van te prouven. Die der graag toe is, dien laat'ik zy alle-maal.

50. ONDERVINDINGE.

DEze Rupze met al zijn borſtels, die ik daarom de *Geborſtelde* noeme, eet zeer geern 't groene loof van de *Arteſ-jokken*: en telkens als zy wel gegeten heeft, en verzaad is, kruipt zy in de aarde. Op den xxx. van Oogſt-maand ſchoot zy haar huid uit, en bleef zoo zonder eten liggen, tot dat haar hair weder gewaſchen, en haar

haar hoofd om te konnen byten ſterk genoug geworden was; tot den v. of den vi. van den volgenden Herfstmaand; want dit geſchied aan d'eene wel een dag of twee vrouger, ofte later, als aan d'andere.

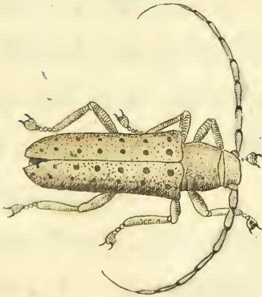
Op den x. der zelve maand, ging zy haar ter veranderinge zetten, gelijk gy haar ziet op het midden van de 50. Plaat. Op den ix. van Bloei-maand van het volgende jaar, quam'er een wit Uiltjen uit, dat hem in ii. dagen niet en verroerde, niet anders dan of het dood geweeſt was; daar na leefd' het, en bewoog zig, als of het dol geweeſt was; ik en kond' het tot geen ſtilt' of eten brengen: op den xiii. der zelve maand gaf het op, by onſtentenisſe van voedzel, en ik niet wetende, waar by 't leven konde.

Veel-

51.

51. ONDERVINDINGE.

VEelderley wormen vind-men in het houwt, tusschen de basten van de boomen: gelijk ik in het Eerste Deel van myne *Metamorphosis* in de lxxix. Onder-vindinge, u der een vertoont hebbe; die uit *Issjekeep*, nu *Nieuw Zeeland* genoemt, gekomen was: zoo zal ik'er u hier een gaan vertoonen, en beschrijven, die ik in ons *Ouwd-Zeeland* in *Walcheren* gevonden hebbe tusschen de basten van een Eikenboom; en daar mede dit Tweede Deeltjen eindigen.

Alzoo my dagt, dat'er in de Eikenboomen wel wat schuilde, dat aanmerkens weerdig was, zoo ging ik eens de basten met geweld af-breken, en vond daar deze worm in booren; die

die ik daarom den naam gaf van den *Eiken-boor-worm.* Hy wiſt met een byzondere werk-tuig het houwt, hoewel 't zoo hard was, dat ik'er nauwlijks met het mes in konde, door te booren ; ja, niet tegen-ſtaande hy zagt was, door en door. Dit doen deze wormen met haar mond, daar zy een ſcherpe hardigheid aan hebben ; zy hebben ook groote kragt om haar lijf voorwaarts na haar hoofd toe aan te dringen ; en zetten haar ook tegen hare vuiligheid, die zy quijt worden, vaſt aan met haar agter-lijf ; en zitten zoo, even-eens, als of zy in de perſze zaten, tot haar voordeel, om te konnen booren. Zoo zittende booren zy in het houwt, en leven by de vettigheid, en het vette boorzel, dat zy der uit booren : als zy haar nu vol gegeten

geten hebben, ſtrekken zy haar regt uit, en als zy dan, hare mage geteert hebbende, haar hare vuiligheid quijt maken; zoo trekken zy haar lijf allengſkens in, en zoo kort, als zy konnen, zulks dat haar vuiligheid altijd tegen haar lijf aan-gedrongen ligt. Zoo doen zy geweld met haren kop.

Deze zetted' haar ter her-vorminge op den xxviii. van Wijn-maand op een baſt van een Eiken-boom, daar in ik hem gevonden hadde, met meer andere, zoo klein, dat men pas zien konde dat hy hem roerde; en op den xiii. van Louw-maand van het volgende jaar quam der een vreemd dier, grauwagtig, en met ſwarte plekjes, uit te voorſchijn; dog het was ſterk ende quaad der by; 't hadde hoorntjes aan zijn voor-hoofd, daar mede het

het hem quaad vertoonde, die agterwaarts trekkende; zomtijts vertoonde het hem ook goed , als het de hoorntjens voor-waerts uit-ſtak: het liet hem in geen dooſjen ſluiten, of het wiſt het haaſt door te bijten, ende uit te komen; zoo betoonde het, van wat af-komſte het was. Ik en konde het in 't leven niet houwden, alzoo ik zijn voedzel niet en konde uit-vinden; het verdorf mijn dooſjen, daar ik het in dede; en ik liet het van honger ſterven. Zoo zag ik van deze Worm en zijn Af-zetzel ook het

EINDE.

REGISTER

Ofte

BLAD-ZYDS-WYZER

Van alles begrepen in het eerfte, ende tweede Deel van de *Metamorphosis Naturalis*.

A. of a. beteekent het eerfte, en B. of b. het tweede deel, en 't çijffer-getal de Blad-zijde.

Lactan-

L.

M.

Noit

Ronde-

 zui-

V.

W.

'*t Wijfjen*

Versche

Verbeter deze mis-ſtellingen in't tweede Deel.

Pag. 16. linie 11. voor *lijm-water* leeſt *lijn-waat*.
Pag. 128. linie 7. voor *twee* leeſt *twee-en-twintig*.
Pag. 267. linie 17. voor *zes* leeſt *vijf-en-twintig*.

FINIS.